

~~91.542-8~~
~~U-44~~

3231

1889

491.99-8
U-44

2010

2002

2

Հրատարակութիւն Կենդրոնական Գրախճառանոցի

491.542-8

Ա-44. 44

Դ. ԱՂԱՅԵԱՆՑ

ՈՒՍՈՒՄՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

1006
29200

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

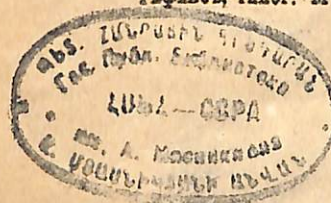
ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Թ Ի Ց Լ Ի Զ

Տպարան Մովսէս Վարդանեանի

Тифлис, типог. М. Варданянц, Тройк. пер. д. № 11.

1889

Дозволено пенаурою. Тифлисъ 23-10 Августа 1889 г.
 Типографии М. Вартанянца Тройц пер. д. № 11

ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ծ ի ծ ե ու ն ա ի ի յ ի շ ո ղ ու թ իւ ն ը.

Ծրձեռնակը բոյն էր շինում,

Ն'ւ շինում էր, եւ երգում,

Ամեն մի շիւղ կոյնեկիս՝

Առաջւան բոյնն էր յիշում:

Մէկ անգամ էր նա բոյն շինել,

Նւ շատ անգամ՝ կտրկատել,

Բայց այս անգամ՝ վերադարձին՝

Բոյնն տւերակ էր գտել:

Այժմ՝ նորից բոյն էր շինում,

Նւ շինում էր, եւ երգում,

Ամեն մի շիւղ կոյնեկիս՝

Առաջւան բոյնն էր յիշում:

Նա յիշում էր անցած տարին

Իր սրնուցած ձագերին,

Որոնց ճանապին յափշտակեց

Արիւնարբու թշնամին:

Բայց նա կրկին բոյն էր շինում,

Ն'ւ շինում էր, եւ երգում,

Ամեն մի շիւղ կոյնեկիս՝

Առաջւան բոյնն էր յիշում:

Մ ա ղ թ ա ն ք մ ա ն կ ա կ ա ն

Արի գու, արի,
Քո գալըդ բարի,
Սիրուն նոր ճարի,
Նոր օրեր բեր մեզ:
Զիւն տուր սարերին,
Անձրեւ՝ արտերին,
Կարկուտը՝ չարին,
Զով արեւը՝ մեզ:
Անթուրի ծաղիկից,
Աններկ կարմրուկից,
Բարի ցաւերից
Ազատ պահիր մեզ:
Մայրական գըթով,
Գրկաբաց ձեռքով,
Ուրախ ժպտով
Ա՛ռ քո գիրկը մեզ:

Գ ի լ լ ն ա զ տ ա տ ը ի ն չ ա լ է ս է թ թ ո ջ ն ու մ
ի թ թ ո ջ ն ե թ ի ն

Մէկ անգամ Գիւլնազ տատին շրջապատեցին իր
թոռները եւ ստիպեցին, որ տատը թռչնիկներ շինէ իրանց:
Տատն էլ վեր առաւ փոքրիկներից մէկին, գրեց

ճնկան վրայ, երկու ձեռքից բռնեց եւ վեր ու վայր
թափ տալով՝ երգեց.

Ղո՛ւ—ղո՛ւ—ղո՛ւ,
Ա՛ ղու—ղո՛ւ,
Նա՛կ, նա՛կ,
Ա—ղու—նա՛կ,
Թը՛ռռռ . . .

Երեսան թռաւ, գետնի վրայ կանգնեց եւ ծիծաղե-
լով ասաց.—Ո՛ւր է, տատիկ, ես աղունակ չըղառայ:
Տատիկը պատասխանեց.

—Վնաս չունի, հոգիս, դեռ փոքրիկ ծխիկ ես,
երբ որ կըմեծանաս, աղունակ կըղառնաս:

Յետոյ մի ուրիշն ընկաւ տատիկի գիրկը եւ ասաց.

—Տատիկ ցան, տատիկ, ինձ էլ մի կաշաղակ շինե՛ս . . .

Տատիկը նրան էլ դրաւ ճնկներին եւ առաջւան
պէս երգեց.

Չա—չա—չա,
Կա—չա—չա,
Ղա՛կ, ղա՛կ,
Կա—չա—ղա՛կ,
Թը՛ռռռ . . .

—Տատիկ ցան, տատիկ, ինձ էլ մի ծխիկ շինե՛ս,
ասաց ամենից փոքրիկը:

Տատիկը նրան էլ վեր առաւ եւ վեր ու վայր թռ-
ցնելով՝ երգեց.

Ծիտ եմ, ծիտ եմ, ծլւլում եմ,
ձի՛կ, ձի՛կ, ձի՛կ.
Ոստոստում եմ, թռկոստում եմ,
Տի՛կ, տի՛կ, տի՛կ.

Արի, թեիկ,
Արի, փեսայիկ,
Որ ետ գտառամ
Փոքրիկ ծխիկ,
Փոքրիկ ծխիկ,
Պիծիկ, միծիկ,
Թըռռռ . . .

Մանկական խաղ

Պ ա ո ա լ ք

Ջո՛ւ—ջո՛ւ, ջո՛ւ—ջո՛ւ, իմ փառիկներ,
Սիրուն ճուտեր, հաւ մարիկներ,
Ոսկեփետուր արջարիկներ,
Եկէք կերէք ձեր հատիկներ:

Մ ա ն ո լ կ ն ե ր

Արամ, Աշխէն, Վարդան, Խորէն,
Սանդուխտ, Շուշան, Հայկակ, Սուրէն,
Գնանք, տեսնենք հստերն ո՛ւր են:

Տեսէք, տեսէք, չալ-չալ հաւեր,
Հեռու քաշուել, կոտեն որդեր,
Այնտեղ փոքրիկ, փամիլիկ, թմբլիկ,
Պզտիկ ճուտիկ կուտէ կուտիկ:

Չար փիշիկը մօտ է գալիս,
Սեւ ձագին է մտիկ տալիս:

Թաթը մեկնեց,
Վզից բռնեց.
Աքաղաղներ, հաւ մարիկներ,
Պսչալանեցէք ձեր ճուտիկներ:

Ա . ք ա ղ ա ղ ն ե ր

Հասէք, հատէք, օգնեցէք,
Չար փիշիկին պատժեցէք:

Հ ա լ ե ր

Ժողովներ, միանանք,
Չար կատուն չ'րայ տանք:

Բ ո լ ո ր ք

Տեսէք, տեսէք ինչ եղաւ,
Գող կատուն որ մեզ տեսաւ,
Խիտտ վախեցաւ ու փախաւ.
Որեմն ապրինք միասին,
Որ մօտ չըգայ թշնամին:

Վ ի ճ ա կ ի ե ր գ ե ր

Եղբայրս ծառի տակին,
Սաղմուր կռան տակին,
Սաղման անգիր է տրել,
Լեզուն բխլրիւ է դառել:

Իմ եղբայրը սարումն է,
Նրւին դօտկածալումն է,
Եղբայր քան, շրւիւ ածա,
Քոյրըդ. Լօռւայ քարումն է:

Սարէն կըգայ ձիաւոր,
Սեր տունը չարգախաւոր,
Հրէս եկաւ եղբայրըս,
Եւեք օրան թագաւոր:

Տ աւ ա ր ա ծ ի ճ ա շ ք

Մի խամ տաւարած, բաւական քաղցած, աղբրի մօտ
նստած, ուտում էր չոր հաց:

— Յամաք մի ուտիլ, ասաց ընկերը:
— «Բա ինչո՞վ ուտեմ, ուրիշ բան չունիմ»:
— Դանակով, եղբայր, դանակով կտրիր, ջրումը թրք-
ջիր, էլ ցամաք չի լինիլ:

Հ ո վ լ ի ա ն կ ո ղ ի ն ը

Սարի լանջը մահճակալ,
Զեչոտ քարը գլխակալ,
Մի հին կարպետ ուսերին.
Այս է հովիւի անկողին:
Երբ անձրեւ է կաթկաթում,
Եւ կարպետը թըխկթըխկում,

Հովիւն անուշ քնի մէջ,
Քաղցրը երազ է տեսնում
Եւ խնդում,
Ծիծաղում. . .

Ուխայ, ուխայ, սիրուն հովիւ, քունդ անճւշ. . .

Ջ ր ա ղ ա ղ ա յ ա ն ի ն ն ջ ա ր ա ն ը

Երեք-չորս հատ ջրաղացաբար՝ կարգով շարած
պտըտում են, իրանց ահեղ գըռգըռոցով ամբողջ շէն-
քը գըղըրդում են. չանչախների չըխլչըխլոցից մարդի
ականջ խննում է, բայց ջրաղացական ալրաթաթախ
խոր քնի մէջ խռըմիւում է. . .

Պ ա ր զ ա մ ի տ հ ո վ իւ

Օգոստոսին էր, թէ յուլիս ամսում,—լաւ չեմ յի-
շում,—մի անմեղ հովիւ, քաղաք չըտեսած, իր ոչխա-
րակալ երկայն մահալին ուսին դրած՝ մտաւ բազարը
խըրշկոտալով, զարմանալով:

Խրտնած պախրի պէս շատ դէս-դէն ընկաւ, վերջը
կանգ առաւ մրգալաճառի խանութի առջեւ եւ աչքը
ձգեց լիք թաբախների, հասուն մրգերին:

Ի՜նչ պտուղ ատես՝ որ նա չըտեսաւ, չըհիացաւ—
տեսակ-տեսակ տանձ ու խնձոր, դեղձ ու խաղող, թուզ
ու սալոր, նուռ, սերկեւիլ, ունաբ ու հուն, կարմիր,
փայլուն. . .

Հովիւը նայեց մրգալաճառին ու մնաց ապշած,

որ այնչափ հասուն մրգերի միջին, ձեռք չէր գիպում
մէկին կամ մյուսին: «Սա կոյր կըլինի», ինքն իրան
ստեղ եւ փորձել ուզեց: Մահալը մեկնեց դէպի բախ-
կալը եւ քիչ էր մնում՝ աչքն էր կոխում:

— Էյ, ինչ ես անում, գոռաց բռնիւրը սատոխի
բարկացած:

— Բայ, հէնց խմայայ, գոռ կոյր կըլինիս. եթէ
գու կոյր չես եւ լաւ ես տեսնում, բա այդ մրգերից
ինչի՞ չես ուտում . . .

Չ ո Ր Ս Ե Ղ Վ Ն Ս Ի

1.

Օրը տաքցաւ. ձիւնը հալեց արեւից.
Քըջըջալով ջուր է հոսում գոռներից.
Սար ու ձորեր զարգարեցան կանաչով,
Իաշտը ծածկեց ոչխարների հօտերով:

Հա—հա—հա, — գարուն է,

Տեսէք ինչպէս սիրուն է:

2.

Սատոխի շոգ է. ցորեն գարի հասել են,
Հնձուկները խոտը քաղել, գիզել են,
Բոլոր ծառեր ծածկը եւ են տերեւով,
Պտուղները «ճիթ» են անում Ժպտելով:

Հօ—հօ—հօ, — ամառ է,

Սրելը խիտ կըլառէ . . .

3.

Շոգերն անցան. սրտիկները քաղեցին,
Հայտի, մրգով ամբարները լրեցին,
Երկինքն անպեղ, բարակ անձրեւ է մաղում,
Սերկ գաշտերը եւ ծառերը ողողում:

Էյ—էյ—էյ, — աշուն է,

Տեսէք ինչպէս նախշուն է:

4.

Օրը կարճ է. արեւ չըկայ, շատ ցուրտ է.
ձերմակ ձիւնը քուլաքոյա կըրրիթէ,
Մարգ, անասուն բոք-բորանից վախեցած,
Տաք-տաք տներ, խոր-խոր բներն են մտած:

Օյ—օյ—օյ, — ձմեռն է,

Անտանելի մի բեռն է . . .

Ե Ր Կ Ր Վ Պ Ր Ծ

Ո՛հ, երկրագործ, երկրագործ,

Քանի՞ սիրուն է քո գործ:

Սրելը չըծագած՝ մտնն է քո ձեռքիդ. եօթը զոյգ
եղ, գովէշ լծած գութանիդ. ծրում ես, պատուում գու
կոշտ ու խոպան, լեռներ ու ձորեր, անդ ու անդաստան:

Ցանում ես ցորեն, կորեկ ու գարի, հաճար ու
վարսակ, բրինձ ու բամբակ: Ծլում են, ծաղկում ճակ-
տիդ քրտինքով, քո վարած գաշտեր, որ լի էր վշով:

Անցնում է գարուն, ոսկեղօծ հատիկը լցում,
Ծածկում են քո սիրուն արտեր: Քամին փչում է,
արտը տատանում, կարծես նոր հարս է, հօրանց է գնում:

Հասնում է ամսու. մանգաղը ձեռքիդ, հնձում ետ,
հնձում, խուրձեր կապոտում. խուրձերը բարդ-բարդ-
սայլով ու ձիով կրում ես, բերում կալումըդ գիղում:
Հաշան ես անում, կասում ու քամում, մաքուր ցորենը
տանըդ ամբարում, խի չոր դարմանը՝ ձմեռան պաշար՝
անասնոց համար՝ մարաքըդ լցնում:

Եւ երբ փչում է ցրտաշունչ ձմեռ, խրճիթում նըս-
տած, քո խովին ես սրում, արօր ու գութան սարքում,
պատրաստում, եւ գարնան գալուն նորից սպասում:

Ահ, երկրագործ, երկրագործ,
Քանի՜ սիրուն է քո գործ . . .

Հ ա տ ի կ

Լոյսը բացւում է. շուտ արտը գնամ,
Պատռեմ սուր խովով ես կուրծքը հողի.
Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նրան պահ տամ,
Մինչեւ օրերը ամրան արեւի:

Թաղեմ քեզ, հատիկ, եւ դարգըս քեզ հետ.
Թէ Աստուած ուզեց դու կանաչեցիր,
Թող դարգըս մեռնի գետնի տակ անհետ,
Իսկ ինձ մխիթար կրկին տուն դարձիր:
Եւ ջերմ ազօթքով Տիրամօր առջեւ
Ես մոմ կըլառեմ, ես խունկ կըծխեմ,
Որ քեզ պարգեւէ մի առատ անձրեւ,
Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խնդադէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին, մեղքերիս համար,
Սրժանի չըլինիմ, ծով կըղարձնեմ
Ես տաք քրտինքը ճակտիս արեւառ,
Որ քեզ, իմ հատիկ, ծարաւ չըթողնեմ:
Ծլիր, կանաչիր, ոսկէ սաւանով
Ծածկիր իմ արտը ողջ ալեծածան,
Նոր այն ժամանակ անուշ շրջիւնով,
Տուր ջարդած սրտիս մի քուն հանգստեան:

Ա մ պ ե ր

Ամպեր են վազում բարձր լեռներից խիստ քամու
ձեռից. փախչում, գնում են, կարծես խրտնում են ծա-
րաւ արտերից:

«Կացէք, այ ամպեր, ինչո՞ւ էք փախչում, անձրեւ
չէք թափում. մեր ծարաւ արտեր՝ օրեր համրելով,
ձեզ են սպասում:

«Քամի, դու քամի, խղճա արտերին, թող այդ
ամպերին. թող կանդենն թափեն անձրեւի շիթեր, ջրեն
մեր արտեր»:

Քամին հանդարտեց, մեղմ անձրեւ թափեց,
արտերը ջրեց: Արտը բարձրացաւ, ցօղուն արձակեց ու
հասկեր բռնեց: Գիւղացին գնաց, տեսաւ ու խնդաց,
խնդաց ու ասաց.

«Փառք քեզ, ո՞վ Աստուած,
Որ տուիր մեզ հաց,
Զըթողիր քաղցած»:

Ե Ղ ի ա յ ի հ ա ն ա ք ք

(Ա. ո. ա ս պ ե լ)

Մէկ օր Եղիան վերելից կանչեց եւ մարգկանց յայտնեց, թէ այսուհետեւ ձեզ չեմ օգնելու, անձրեւ չեմ տալու: Այս ասաց թէ չէ՝ երկինքը կապեց, եւ ոչ մի կաթիլ անձրեւ չրկաթեց:

Եւ այնուհետեւ աղբիւրը լռեց, առուն ցամաքեց, վարդը թառամեց, անտառը դեղնեց, դաշտը սեւացաւ, արտը չորացաւ, անասուն եւ մարդ, թռչուն եւ գաղան՝ անջուր մնալով՝ ուշաթափ եղան:

Եղիան որ տեսաւ, թէ ինչ բան եղաւ, ծիծաղը եկաւ եւ ծիծաղեցաւ. բայց ի՞նչպէս ծիծաղ... այնպէս որոտաց, որ երկինք գետինք թնդաց, գլորդաց. սեւ ամպերն իրար այնպէս զարկեցին, որ փայլակ, կայծակ, շանթեր հանեցին: Երկինքը մթնեց, յորդ անձրեւ թափեց, նըղաւածներին թրջեց, ողողեց եւ ուշքի բերեց:

Եւ այնուհետեւ սար ու ձոր զարթնեց. աղբիւրը քլքլաց, շուշանը ծաղկեց. առուն քրքրեց, արտը կանչեց. արոտուոր երգեց, աքլարը կանչեց. հաւը ձուածեց, մարին գառ ծնեց. գառը մորթեցինք Եղիայի համար, որ մեզ խնայի, եւ հանաք չանի:

Հ ն ձ ւ ո Ր ն ե Ր

(Խ ա ղ)

Ա. հա եկաւ խոտ հարողը
Ուրին դրած գերանդին,

Բոլոր խոտը սա հարել է,
Բան չի թողել մեր հանդին:

— Այ խոտ հարող, ասա տեսները,

Դու ի՞նչպէս ես խոտ հարում:

— «Այսպէս ահա, լաւ նայեցէք,
Ես այսպէս եմ խոտ հարում—

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ:

— Ո՛խ, ի՞նչ լաւ է, եկէք սուրները,
Մենք էլ այսպէս խոտ հարենք—

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ...

Ա. հա եկաւ արտ հնձողը

Ձեռքին փայտէ մանուշներ,

Պատրաստել է սուր մանգաղը,

Պէտք է հնձէ մեր արտեր:

— Հնձող եղբայր, ասա տեսները,

Դու ի՞նչպէս ես հոնձ անում:

— «Այսպէս ահա, լաւ նայեցէք,

Ես այսպէս եմ հոնձ անում—

Հէպ, հօպ, հէպ,

Հէպ, հօպ, հէպ:

— Ո՛խ, ի՞նչ հեշտ է, եկէք սուրները,
Մենք էլ այսպէս հոնձ անենք—

Հէպ, հօպ, հէպ,

Հէպ, հօպ, հէպ...

ՈՍԿԻ ԶԿՆԻԿ

1.

Մի ծերուկ ձկնորս եւ իր պառաւ կին,
Բընակում էին Մեծ ծովի ափին.

Ծերը գնում էր ձուկ բռնում ծովից,
Պառաւն էլ տանը թել մանում բրդից.
Այսպէս միասին՝ մի հին գետնատան,
Երեսուններեք տարի ապրեցան:

Ահա մէկ օր էլ ծերը գնաց ծով,
Որ ձուկը որսայ իր մաշուած ցանցով.
Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,
Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց.
Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,
Յանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով.
Իսկ երրորդ անգամ՝ որ ցանցը ձգեց,
Ո՞վ կարէ ասել, թէ ի՞նչ դուրս հանեց.
Նա բերաւ իր հետ մի ոսկի ձկնիկ՝
Չկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ.
Ծերի ցանցն ընկաւ, իբրեւ խեղճ գերի,
Ոսկի աղջիկը ձուկ-թագաւորի:

Խեղճ ոսկի ձկնիկ. ինչպէս է խնդրում,
Մարդկային լեզուով ծերին աղաչում:

«Թո՛ղ ինձ, թո՛ղ, ծերո՞ւկ, թո՛ղ ինձ անլտանգ,
Քեզ կըլճարեմ թանգագին փրկանք.

Ինչ սիրտըդ ուզի, ինչ որ կամենաս,
Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կըստանաս»:

Վախեցաւ ծերը. մնաց զարմացած:

Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,
Բայց ձկան մասին երբէք չէր լսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել.
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, ասաց ծերունին,
Ինձ չէ՛ հարկաւոր փրկանք թանգագին.

Գնա՛ քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

1006
29200

2.

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառաւին՝ թէ ինչ բան տեսաւ.

«Այսօր ես ծովից, գլխե՛ս ինչ, ա՛ կնիկ,
Բռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձկնիկ.

Ոսկի եմ ասում եւ ոչ քու գիտցած,
Այսպիսի հրաշք ոչով չի տեսած:

Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
Աղաչանք արաւ, որ յետ ձգեմ ծով.

«Թո՛ղ, ասաց, խնդրեմ, թո՛ղ ինձ անլտանգ,
Քեզ կըլճարեմ թանգագին փրկանք».

Բայց ես ոչ մի բան տեսաւ հանձնեցի,
Ոչինչ չեմ ուզում, ծերունի».

Գնահ քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով» . . .

Պառաւր երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ ալեւորին շատ յանդիմանեց,
Թէ ինչո՞ւ ձկնից փրկանք չի ուզել,
Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձգել:
«Այ յիմար անմիտ, հայհոյեց ծերին,
Գոնէ կասէիր դու ոսկի ձրիկին՝
Մի նոր տաշտակ տուր տանեմ իմ կնկան,
Մերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական» . . .

Դարձաւ ծերունին ծովի ավի գնաց.
(Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանւած).

Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.

Զուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ», հարցրեց.

Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,

Ինձ նախատում է իմ՝ պառաւ կնիկ,

Հանգիստ չի թողում խեղճ ալեւորիս,

Վըրաս մրթմըրթում, ուշունց է տալիս,

Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իրան,

Մերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական» . . .

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.

«Գնահ, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց.

Թող քու պառաւը շատ չընեղանայ,

Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ» . . .

3.

— Յետ դարձաւ ծերը դէպի իր տնակ,
Տեսաւ կնկայ մօտ մի սիրուն տաշտակ.

Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ

Ըսկսեց ծերին սաստիկ նախատել.

«Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր,

Ինչո՞ւ մի ուրիշ բան չըխնդրեցիր,

Յետ գնահ շուտով, անմիտ անասուն,

Գլուխ տուր նրան եւ ուզիր մէկ տուն» . . .

Ծերունին դարձաւ ծովի ավի գնաց.

(Այս անգամ տեսաւ ծովը պղտորւած).

Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.

Զուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ», հարցրեց.

Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,

Ինձ շատ նախատեց իմ՝ պառաւ կնիկ.

Խեղճ ալեւորիս հանգիստ չի թողում,

Հիմա էլ կատղել՝ մէկ տուն է ուզում» . . .

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.

«Գնահ, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց.

Թող լինի այնպէս՝ ինչպէս կամենաք,

Դուք ձեր ցանկացած տունն էլ կունենաք» . . .

Ծերը ետ դարձաւ կրկին դէպի տուն՝

Էլ նա չըգտաւ իր հին գետնատուն.

Մի նոր տուն տեսաւ լուսամտներով,

Կլտուրից հանած ծըխահաններով,

Պատ ու վառարան մաքուր սըւաղած,
Կրով ու կաւճով սպիտակացրած.
Վարսկետի տաշած, կաղնի տախտակից,
Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:
Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել՝
Իր չարութիւնիցն ուզում է տրաքել.
Ի՛նչ անէ՞ք ասես աշխարհքիս տակին՝
Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարդի գլխին.
Վերջը՝ երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ,
Մռութիւն կախած՝ ծերունուն դարձաւ.
«Անշնորհք ծերուկ, տնակ ուզեցիր,
Երեւի քու մէջ մեծ բան կարծեցիր.
Յետ դարձիր, անխելք, յետ դարձիր գնա՛,
Ոսկի ձկնիկին իմ՝ կողմից ասա՛,
Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջուկ կին,
Ուզում եմ լինել գերազնիւ տիկին» . . .

4.

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը վըրդովւած),
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Զուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ի՛նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց.
Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ.
Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ՝ չար կնիկ,
Էլ չի կամենում մնալ գեղջուկ կին,
Ուզում է լինել գերազնիւ տիկին.

Զրգիտեմ՝ գլուխն ի՛նչ քամի մտաւ,
Որ գեղջիկութիւնից յանկարծ ձանձրացաւ» . . .

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի ախրիլ, ասաց,
Թող քո պառաւը հէնց այսօրւանից
Ազատ համարւի իր գեղջիկութիւնից» . . .

Յետ դարձաւ ծերը, եւ ի՛նչ է տեսնում.
(Կարծեց ցնորք է աչքին երեւում).
Մի տուն հոյակապ, վերնասրահում՝
Պառաւն է կանգնած ինչպէս նոր խանում.
Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,
Գլխին գիպակէ չաբղաթ գոյնըգոյն,
Վիզը զարդարած մարգարիտներով,
Մատերին մատնիք անգին քարերով,
Մաշիկներն ինչպէս կասկարմիր որդան,
Միւս հագուստներն էլ մետաքս պատուական:
Ծառաներ ունի մի բանի տասնեակ,
Բոլորն էլ իրան հըլու հպատակ:

Մարդին որ տեսաւ՝ պառաւը կատղեց.
Ծեղճ ծառաներին ծեծել ըսկսեց.
(Երեւի ուզեց ցոյց տալ իր մարդին,
Որ հիմա ինքն է գերազնիւ տիկին).
Հայհոյանք թափեց ամենքի վրայ,
Տեզի անտեղի բօթկեց անխնայ.
Մէկի մազերից բռնեց քաշքըշեց,
Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ զարկեց:

Ծերը մօտեցաւ դող-դող քայլերով՝
Ասաց պառաւին՝ խոր գլուխ տալով՝

«Բարձր գերազնիւ խանութխաթունիս,
Հիմա խօմ գոհ ես, հանգիստ կրկինիս» . . .

Պառաւ տիկինը այնպէս բղաւեց,
Որ խեղճ ծերունու լեզին պատառեց.
Նրբան հրամայեց, որ իսկոյն գնայ
Գոմն ալէ, քերէ, ու այնտեղ մնայ:

5.

Մէկ-երկու շաբաթ հազիւ անցկացաւ,
Պառաւ խանութը նորից կատղեցաւ.
«Շուտ կանես կերթաս, ասում է մարդին,
Ու իմ կողմանէ կասես ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել» . . .

Այս խօսքի վրայ ծերունին սոսկաց,
Եւ աղաչելով պառաւին ասաց.
«Գոռել ես, անկի, ես չեմ հասկանում,
Արդեօք դու գիտես ինչ ես ցանկանում.
Մէկ նայիր վրադ, շէնք ու շնորհքիդ,
Լրբլրբան լեզւիդ, ծուռումուռ քայլքիդ.
Ախր ինչ ունիս թագուհու վայել,
Որ խելքիդ այդպէս քամի է փչել.
Արի լսիր ինձ, մի անիւ այդպէս,
Ամբողջ աշխարհքին կրճիծաղեցնես» . . .

Ել չըհամբերեց մեր պառաւ տառը,
Որ վերջացնէր մարդն իր խրատը.
Նա այնպէս գոռաց, այնպէս որոտաց,
Որ ամբողջ տունը հիմնովին թնդաց.

«Ինչպէս թէ այդպէս, յանդուգն ըստահակ»,
Գոչեց ու դարկեց մի ուժգին ապտակ,
«Համարձակում ես, գռեհիկ անգէտ,
Վիճել ինձ նման ազնիւ տիկնոջ հետ.
Քեզ հրամայում են պատուաւոր խօսքով,
Որ իսկոյն գնաս քո յօժար կամքով,
Եթէ ոչ՝ ահա ժողովաւ կշտիդ,
Սրանք կըտանեն՝ խփելով վզիդ»:

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը սեւացած).
Ըսկեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Զուլը լողալով՝ մտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերունկ, հարցրեց.
Ծերը գլուխ տըլաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-ձկնիկ,
Ելի է կուում իմ պառաւ կնիկ.
Ներիր ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
Որ չար պառաւիս նոր ուզածն ասեմ.
Բայց որ ջուրն ընկնիմ, հանգիստ չի թողում,
Կրակն է գցել, այրում խորովում,
Գնա, ասում է,—անի, նզովեալ կին—
Շուտ գնա ասա ոսկի ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել» . . .

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող քո պառաւի ուզածը լինի,
Թող գնայ դառնայ ազատ թագուհի»:

6.

Ո՞վ կարէ պատմել, թէ ծերն ի՞նչ տեսաւ,
Երբ ձկան մօտից տուն վերադարձաւ,
Ել ի՞նչ տուն, ի՞նչ բան . . . դու արքայական
Ապարանք ասա, կամ հսկայական
Մեծ-մեծ պալատներ շարիշար կանգնած՝
Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
Շքեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ,
Մարդ կը շրջկէր, եթէ մէջն ընկնէր:
Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուղքով,
Մի դահլիճ մտաւ խիստ պատկառանքով.
Առջեւը բացեց մի նոր տեսարան,
Երբ այնտեղ գտաւ իր պառաւ կնկան.
Նա հիմա ազատ թագուհի դառած՝
Առօր ու փառօր ճաշի է նստած.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
Ոտի են կանգնած որպէս ծառաներ,
Թագուհու համար գինի են ածում
Եւ ահողողով աչք-ունքին նայում.
Շէմքում կանգնել են ահեղ զինուորներ,
Ուտերին բռնած կացնաձեւ սրեր.
Մենակ պառաւն էր սեղանին բազմել,
Ո՞վ կը յանդգնէր նրա հետ նստել.
Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
Որ հարիւր հոգի կը խտացնէին.
Եւ քանի՜ տեսակ անձանօթ բաներ,
Ի՞նչ անուշեղէն, ի՞նչ տապալիաներ . . .
Պառաւն ուտում էր մեծ ախորժակով,

Ու գինին դարտկում լիքը բաժակով,
Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
Որ բազրացնէ շրթունք ու բերան:
Ծերն այս տեսներով մնաց շփոթւած,
Ընկաւ պառաւի ոտքերն ու ասաց.
«Բարձր քեզ, բարձր, ահեղ թագուհի,
Քո մեծութիւնը յաւիտեան լինի»:
Այս խօսքից յետոյ կամաց շըշնջեց
Ու փախաւով պառաւին հարցրեց.
«Հիմա որ բախտի վերին ծայրումն ես,
Խօմ՝ բաւական ես, ա՛յ կնիկ, ի՞նչ կասես» . . .
Թագուհի դառած պառաւն այս անգամ՝
Մարդի երեսին չընայեց անգամ.
Հրաման մւմնաց նա քթի տակին,
Որ դուրս վռնդեն մեր անկոչ հիւրին:
Հէնց որ լսեցաւ թագուհու հրաման,
Հնազանդ երեւալ ամենքն ուղեցան.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
Ինչպէս որսորդի արնախում շներ,
Խփելով ծերի շընքակոթին՝
Շքեղ դահլիճից դուրս վռնդեցին.
Շէմքումը կանգնած պահապաններն էլ
Իրանց կացիններն էին պատրաստել,
Վրայ վաղեցին ամենքը մէկէն,
Ու քիչ մնաց որ՝ խեղճին խողխողեն:
Ինչպէս որ եղաւ, մի կերպ դուրս պրծաւ,
Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկաւ,
Որ կարծես նրան լինէր սպասում
Անձրեւի տակին ցեխոտ փողոցում.

— «Այ թէ լաւ արին, ծերունի դու անգէտ,
Ում հետ ես մեկնում անձուռնի ոտներդ,
Թող այդ քեզ համար լինի լաւ խրատ,
Որ էլ չըջանես մանգր կտաւհատ» . . .

7.

Այս գէտընց յետոյ շատ օրեր չանցան,
Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան.
Ուղարկում է նա իր իշխաններին,
Որ գտնեն բերեն արտաքսած ծերին:
Եկաւ ծերունին: Պառաւն սկսեց.
«Դու պէտք է գնաս ձկան մօտ, ասեց.
Կերթաս խոր գլուխ կըտաս դու նրան
Ու իմ փափագը կը յայտնես իրան. »
Կասես՝ չեմ ուզում մնալ թագուհի,
Ուզում եմ լինել ծովի տիրուհի.
Ուզում եմ Ուկկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձկնիկին ծառայ ունենալ,
Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի,
Ու ինչ ուզենամ, խկոյն կատարի» . . .
Պառաւին լսեց ծերը լուռ ու մունջ
Առանց յայտնելու որ եւ է տրտունջ:
Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկւած,
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են զարկում ահեղ գոռալով).
Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին,
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերունի, հարցրեց.
Ծերը գլուխ տըռաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-ձկնիկ,
Իսպառ գոռել է իմ պառաւ կնիկ.
Ի՞նչ անեմ արդեօք այդ նղովեալին,
Մինչեւ երբ տանջւիմ քաւթառի ձեռին.
Ել չի կամենում թագուհի լինել,
Այլ տես անիծածն ինչ է միտք արել՝
Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին
Ու իշխանուհի դառնալ ծովային.
Ուզում է Ուկկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձկանը ծառայ ունենալ,
Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,
Ու ինչ ուզենայ, շուտ կատարում տաս» . . .
Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց,
Բայց էլ ծերունուն չըպատասխանեց.
Ջրի երեսին շրմկեց պոչով
Ու անցաւ, գնաց գէպի խորին ծով . . .
Շատ մնաց ծերը եւ շատ նայեցաւ,
Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերեւեցաւ.
Դարձաւ գլխաւոր որ յայտնէ կնկան,
Թէ ինչ փորձանքի մէջ գցեց իրան . . .
Եւ գնաց տեսաւ . . . (բայց ինչ տեսնի լաւ,
Որ արդար լինի եւ ոչ անիրաւ),
Հին խուզի շէմքում պառաւը նստած,
Կոտրած տաշտակը առաջեն ընկած . . . :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Ս Ո խ ա կ ն ե ր

Մի ճարպիկ թռչնորս գարնան օրերում՝ անտառների մեջ սոխակ էր որսում, վանդակում դնում: Խեղճ սոխակները վանդակում փակւած՝ ճուռողում էին ճարները կտրած. թէեւ իհարկէ՝ նրանք կուղէին, որ անտառներում ազատ ման գային: Բանտում փակւածներն ինչ սիրտ կունենան, որ դեռ երգեն էլ, կամ զըւարճանան:

Բայց էլ ի՞նչ անէին, որ գոնէ չ'երգէին եւ իրանց սեւ օրը միասին չ'ողբային: Նրանցից միայն մէկը չէր երգում, նա իր սիրելու կարօտն էր քաշում: Արտասւտաթոր աչքերով նա դաշտերին էր նայում, գիշեր ցերեկ տանջւելով՝ ընկերուհուն էր յիշում: Իր ընկերուհուց խեղճն անջատւած, հալւում, մաշւում էր վանդակում փակւած:

Անբախտ սոխակը վերջը մտածեց. «Այսպէս չի լինի!», ինքն իրան ասեց. «անխելք մարդիկն են շարունակ տիրում, իսկ խելօքները հնար են փնտրում, որ դժբախտութեան մի կերպով վերջ տան: Կարծեմ ես ինքս էլ, եթէ աշխատեմ, իմ թշւառութեան մի ճար կըգտնեմ: Մեզ խօսմ' չեն բռնել, որ մեր միսն ուտեն, այլ որ մենք երգենք, իրանք էլ լսեն: Մեր այս պարօնը, ինչպէս կ'երեւի, երգեր լսելու սաստիկ սէր ունի. եթէ իմ ձայնով ես սրան դիւր գամ, փոխարէնն անշուշտ պարգեւ կըստանամ, եւ նա վերջ կըտայ իմ ըստրկութեան»:

Այսպէս յոյս տըւաւ սոխակն ինքն իրան, եւ ոգեւորւեց, երգել սկսեց. եւ անոյշ ձայնով, սիրուն երգերով նա իր պարօնին զմայլեցրեց:

Պարօնն էլ հէնց այդ կ'ուղէր, եւ միայն նրան հաւանեց եւ լաւ խնամեց, իսկ միւսներին՝ վատ երգողներին իսկոյն արձակեց:

Եւ այնուհետեւ մեր խեղճ սոխակին

Աւելի ամուր ու պինդ փակեցին . . .

Թ ռ չ ու ն

Մի ձմռան օր էր. փչում էր քամին, Ձիւնի քուլէքը ամեն աեղ ծածկում, Մարդ եւ անասուն ցրտի երեսից Փախում էր մոռնում տան մէջը փակւում: Իմ պատուհանին, որ պիդ փակւած էր, Յանկարծ մօտեցաւ մի փոքրիկ թռչուն. Նա գողգողում էր, թեւերը շարժում Եւ իր կտուցով խփում ապակուն:

Տեսնելով թռչնի այդ դառն վիճակ, Յուզեց իմ սիրտը, գթացի վրան, Ձրթողի երկար տանջւել այն ցրտում, Իսկոյն սենեակս առի ես նրբան:

Իազարեց ձիւնը, հանդարտեց քամին, Իմ սիրուն թռչնակը նորից ոյժ առաւ, Ուղղեց թեւերը, սաւառնեց օդում, Եւ մի քաղցր երգ երգել ըսկըսաւ:

Անուշ էր երգը, մեղմ ու գրաւիչ, Նա շարժեց իմ սիրտ, ազդեց իմ հոգուն,

Բռնեցի նրան, դրի վանդակում,

Որ զոհ չըգնայ կատաղի քամուն:

Բայց մի ժամ չանցած, նա տխուր, տրտում,

Գլուխը կախեց, արձակեց մի ճիչ,

Մօտեցայ նրան, նա յետ-յետ քաշւեց.

Կասես ես նրան լինէի դահիճ:

«Այո, դժւար է, ասացի նրան,

Աննման երգիչ, սիրելի թռչնակ,

Ընկերից բաժնւած, քո բնից հեռու

Վարել քեզ այսպէս բանտարկեալի կեանք:

Սհա կըբանամ քո բանտի դռուր,

Թըռիւր դէպի դաշտ եւ կամ խոր անտառ,

Գտիւր ընկերիդ, սիրէ քո բունը.

Մահ ու գերութիւն մի է քեզ համար»:

Դ ժւար ընտրութիւն

1.

Մեծ քաղաքներից մէկում կենում էր իր գործին լաւ հմուտ մի կօշկակար Օհան անունով: Վարպետ Օհանն ինչքան ցանկանում էր հարստանալ, չէր լինում, չէր յաջողում: Ինչ գործ որ տալիս էին, շատ գեղեցիկ կատարում էր, եւ գնողները շատ անգամ ասում էին, թէ նրա պատրաստած կօշիկները հարկւր տարի կըհագնուի: Նա ապուստեհներ էր ստանում, ամենքը լաւ գին էին վճարում, բայց վարպետ Օհանը դարձեալ չէր կարողանում փող գիզել:

Սրա պատճառն այն էր, որ ամեն տարի վարպետ Օհանին Աստուած մի տղայ կամ աղջիկ զաւակ էր պարգեւում եւ բոլոր երեխայքը մեծանում էին առողջ, զըլարթ եւ խաղում այնպէս, ինչպէս ձկները ջրի մէջ:

Իններորդ զաւակից յետոյ վարպետ Օհանի կինը մեռաւ եւ նա մնաց իր իննը երեխաների հետ որբ: Սա հեշտ բան չէր: Երեխաներից մի քանիսն արգէն դալրոց էին գնում: Նա մէկին պէտք էր ման գալ սովորեցնէր, միւսին գրկած ման ածէր, մէկէլին կերակրէր իր ձեռքով, չորրորդին մի բանով զբաղեցնէր. հինգերորդի երեսը լուանար, մի խօսքով — բոլորի համար փխտի հոգս քաշէր: Իսկ այս քիչ նեղութիւն չէ: Երբոր անկողինները ձգում էին, ամբողջ սենեակը դառնում էր ննջարան եւ ամեն տեղ երեւում էին մեծ ու փոքր շէկ ու թուխ գլուխներ, եւ խըլպտում էին ձկների նման: Վարպետ Օհանը մինչեւ կէս գիշեր նստում էր շինում իր բանը եւ միեւնոյն ժամանակ շտկում էր այս ու այն երեխայի վերմակալը, որ բաց չըմնան, չը մրսեն եւ շատ անգամ ասում էր ինքն իրան.

— Աստուած ինձ իննը երեխայ է տըւել, փառք Իրան, ես պատճառ չունիմ տրանջալու: Բոլոր երեխայքս առողջ են, գեղեցիկ են եւ բարի:

2.

Ձրնայած վարպետի խեղճ տպրուստին ու նրա որդոց քաշած ամեն տեսակ զրկանքին, այնու ամենայնիւ նրանք օրէցօր ամրապնդւում էին, ցուրտը նրանց վնաս չէր տալիս ու ցամաք հացը շատ անուշ պատառ էր թւում:

Բայց ահա Զատիկի թաթախման երեկոյն, երբ վար-
պետ Օհանը՝ սաստիկ յոգնած՝ տուն էր վերադառնում,
տեսաւ խանութներում զատիկայ համար շատ զանա-
զան ընծաներ շարւած, մի քիչ կանգնեց ու մտածեց.

— Ես էլ պէտք է մի բան առնեմ՝ երեխաներիս
համար: Բայց ի՞նչ առնեմ, միթէ բոլոր իննի համար մի-
անգամից: Ո՛չ, այդ իմ կարողութիւնից վեր է. եթէ
միայն մէկի համար առնեմ, այն ժամանակ միւսները
պիտի նախանձեն նրան: Ո՛չ, թէ որ պիտի զըւարճանան,
թող ամենքը միասին զըւարճանան: Ես նրանց մի այն-
պիսի բան պիտի տամ, որ ոչ ոք նրանցից չըկարողանայ
խել, մի լաւ ու թանգագին բան, որ երբէք չըկորցնեն:
Եւ վարպետ Օհանը մտնելով տուն՝ ասաց.

— Երեխէք, ամենքդ էլ տանն էք: Դիտէ՛ք, այսօր
Զատիկ է: Այսօր պէտք է զըւարճանանք, չենք բռնելու,
այս երեկոն ուրախ պիտի անց կացնենք:

Երեխայքը վեր թռան տեղերից եւ վազեցին մօտը:

— Սպասեցէ՛ք, ես ձեզ մի լաւ երգ կըստօրեցնեմ,
թող այդ երգը լինի ձեզ համար զատիկայ ընծայ:

Հէնց որ հայրը վերջացրեց այս խօսքը, երեխայքը
նրան շրջապատեցին, փաթաթեցին վզին, եւ խնդրեցին,
որ երգէ խոստացած երգը:

Վարպետ Օհանը կարգով շարեց մանուկներին, իսկ
երկու ամենափոքրիկներին նստեցրեց ծնկների վրայ:

— Դէ՛, այժմ հանգարտ: Ես կ'երգեմ, իսկ դուք
կըկրկնէք:

Եւ նա մեղմ ձայնով սկսեց երգել Զատիկի երգը.

«Հողմը հնչեց ի հարաւէն,

Ազատւեցան դաշտը ձիւներէն,

Բերկրութիւն է ամեն տղոց,

Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»:

Մեծերը ձայն էին պահում ու հետն ասում, իսկ
փոքրերը գլխարանում էին եւ սխալում: Վերջապէս
երգը բերան արին, եւ ինչքան ուրախացան, երբ տեսան,
որ ամենքը խմբովին կարողանում են կանոնաւոր երգել:

Այսպէս ուրախանում էին նրանք իրանց միակ եւ
անշուք սենեակում, մինչդեռ նոյն միջոցին չարացած
էր եւ տիտր նոյն տանը իննը սենեակում մենակ ապրող
մի պարոն:

3.

Ուրախ չէր իննը սենեակում մենակ ապրող աղան:
Նա մի սենեակումը նստում էր, երկրորդումը՝ ճաշում,
երրորդի մէջ պառկում, չորրորդումը ման էր գալիս,
իսկ թէ միւսներն ինչո՞ւ համար էին, — Աստուած գիտէ:

Այս երեկոյն հարուստ աղան ութերորդ սենեա-
կումն էր նստել, եւ մեծ բանի վրայ էր. նա մտածում
էր, թէ ինչո՞ւ նոյն օրւայ կերակուրները տասի տեղ՝
ինն էր, մէկն ինչո՞ւ էր պակաս եւ ինչո՞ւ էին անհամ
բոլորն էլ, ինչո՞ւ սենեակների ջերմութիւնը սովորականից
աւելի կամ պակաս էր մի-երկու աստիճանով: Ահա այս
տեսակ մտածմունքների մէջն էր, որ նրա տկանը հա-
տաւ վարպետ Օհանի երգելու ձայնը: Աղան երկար ա-
կանջ գնելուց յետոյ՝ ասաց ինքն իրան.

— Պատճառն ի՞նչ է արդեօք, որ ես այսքան հա-
րուստ եմ եւ տխուր ու անմխիթար, իսկ աղքատ Օհանը
միշտ ուրախ է եւ զըւարթ: Մէկ գնում տեսնեմ դրանք
ինչո՞վ են զըւարճանում այդքան:

Այսպէս մտածելուց յետոյ՝ աղան գնաց Օհանի մօտ։ Վարպետը նրան պատուով ընդունեց եւ իր աթոռի վրայ նրան նստեցրեց, որովհետեւ էլ ուրիշ աթոռ չունէր։

— Դո՛ւ ես կօշկակար Օհանը, հարցրեց հարուստ աղան։

«Այո՛, ծառադ եմ։ Դուցէ կօշիկ էք ուզում գնել»։

— Ո՛չ, ես դրա համար չեմ եկել։ Դու շատ որդի ունիս։

«Այո՛, ծառադ եմ, շատ կան. Աստուած տրեւէ է, չի խնայել, գոհանամ Աստուծոյ. ահա ինչպէս տեսնում էք, կան մեծեր էլ, փոքրեր էլ։ Եւ այս բոլոր բերանները հաց են ուզում, եւ Աստուած կերակրում է սրանց, փառք Իրան։

— Եւ այդ բոլոր բերանները միաձայն երգում են ուրախ եւ զըլարթ, աւելացրեց աղան ժպտալով։ Դիտե՛ս ինչ կայ, վարպետ. ես ուզում եմ քո երեխաներից մէկին վեր առնել եւ բախտաւորեցնել։ Ես կը-որդեգրեմ նրան եւ կըլրթեմ իմ հարազատ զաւակիս նման, ինչ հետ արտասահման կըտանեմ, հարուստ աղայ կըգառնայ եւ կօգնէ իր միւս եղբայրներին եւ քոյրերին։

4.

Զարմացաւ վարպետ Օհանը։ Իր գաւաղներից մէկը կարող է հարուստ մարդ գառնալ, գրանից լաւ բան էլ ինչ կարող էր լինել։

— Ընտրիր որին կամենում ես, ասաց աղան։

Վարպետ Օհանն սկսեց ընտրել, ասելով՝

«Սրա անունն Արամ է։ Սրան չեմ տալ. սա գեղե-

ցիկ կարդում է, ժամումը փոխ է ասում, ժամանակին աւ քահանայ կըգառնայ։ Սրանից փոքրը աղջիկ է. աղջիկը ձեզ հարկաւոր չէ։ Յետոյ գալիս է Տիգրանը, սա ինչ օգնում է. առանց սրան իմ բանը դժւար կըլինի։ Սա էլ իմ Օհանիկս է. իմ անուանակիցս է, չեմ կարող տալ։ Հիմա գանք սրան. սա էլ իմ Յովսէփն է. սա իր հանգուցեալ մօր սիրելին էր. եթէ ձեզ տամ, սրա մօր հոգին կըլշտանայ, իսկ այս երկուսը այնքան փոքր են, որ բարի աղային պէտք չեն գալ։

Այսպէս ջոկջոկեց Օհանը իր բոլոր որդիքը, բայց ոչ մէկին չըկարողացաւ ընտրել։ Յետոյ դարձաւ երեխաներին եւ ասաց.

«Երեխէ՛րք, ձեզանից մէկն ու մէկը թող ընտրուի, ո՞վ է ցանկանում աղայ գառնալ, կառքերով պտըտել. դէ՛, ասացէ՛ք, ինչո՞ւ էք լռում, ով ուզում է, թող ասէ»։

Որդիքը պատասխանի տեղ փաթաթուեցան իրանց հօրը եւ պինդ կպան. որը ձեռքը բռնեց, որը գոգնօցը, որը ոտքը, որը թագ կացաւ փեշերի տակին, որ ոչ ոք չըփախցնէ։ Օհանը գրկեց ամենքին եւ ջերմ արտասուքները անձրեւի պէս թափեց ամենի գլխին. լաց եղան եւ բոլոր երեխաները եւ ուրուր տեսած հաւի ձագերի նման մոտան իրանց ծնողի գիրկը։

«Ո՛չ, աղնիւ պարոն, շնորհակալ եմ քո բարեսրտութեան համար։ Տեսնում ես ահա, որ ոչ ես եւ ոչ իմ զաւակներս յօժար չենք այդ բանին»։

— Տեսնում եմ, տեսնում, պատասխանեց հարուստը։ Դէ որ այդպէս է, գոնէ մի երգ երգեցէ՛ք խմբովին եւ ահա դրա համար ձեզ մի հազար ոսկի։

5.

Վարպետ Օհանը իր կեանքում «Հաղար ոսկու» միայն անունն էր լսել, բայց աչքով տեսած չէր, իսկ այժմ իր ձեռքի տակին ունէր «Հաղար Ոսկի»: Երբ որ հարուստ աղան տուն գնաց, վարպետը տնտղեց ոսկիքը եւ ահ ու դողով թագադրեց պահարանումը: Այնուհետեւ նա լռեց, լռեցին եւ որդիքը. էլ չըկարողացան երգել: Մեծ երեխաները լուռ ու մունջ նստեցին եւ փոքրերին էլ շուտ-շուտ ասում էին, որ էլ կարելի չէ երգել, հարուստ աղան կըլսէ եւ կընեղանայ: Ինքը վարպետն էլ սկսեց տխրել, եւ երբ իր հանգուցեալ կնոջ սիրելին խնդրեց, որ կրկնէ երգը, նա հրելով ասաց. «չը պիտի երգենք»:

— Ինչո՞ւ, հայրիկ, ինչո՞ւ չը պիտի երգենք, հարցրեց երեխան . . .

Անմեղ երեխայի այս հարցմունքը վարպետ Օհանի աչքը կարծես քնած տեղից բաց արաւ: «Իրան, ինչո՞ւ չը պիտի երգենք, ինչ եմ անում այս ոսկիքը, եթէ սա պիտի մեր ուրախութեան վերջ տայ, եւ ո՞վ գիտէ ի՞նչ փորձանքի մէջ պիտի ձգէ ինձ»: Այսպէս մտածելուց յետոյ շուտով վերկացաւ տեղիցը, վեր առաւ ոսկիքը եւ վազեց աղայի մօտ:

«Ազնիւ պարոն, ասաց Օհանը, խնդրեմ ձեր փողերը յետ վերցնէք, որ ես կարողանամ երգել իմ ուղած ժամանակը: Իմ երեխաների ուրախութիւնն ինձ համար աւելի թանգ արժէ»:

Այս ասելով ոսկու քսակը դրաւ աղայի սեղանի վրայ եւ շուտով վերադարձաւ տուն այնպէս ուրախ,

ինչպէս մի մեծ պարտքից կամ գերութիւնից ազատուած: Եւ այնուհետեւ երգի ձայնը կրկին բարձրացրին խմբովին:

Երկու քոյր

Մեղինից շատ առաջ կար մի թագաւոր,
Հոգւով դեռ արի, գլխով ալեւոր.

Մեծ ծով էր պատել նրա աշխարհը:

«Ոսկի» ասացին գիտունք այն դարը:

Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,

Մինը խիստ տգեղ, միւսը գեղեցիկ:

Մի օր տգեղը ասում է միւսին.

«Երթանք ծովի ափ, քոյրիկ, միասին»:

Սիրունը գնաց առաջից տրտում,

Տգեղը հետքից ոխ պահած սրտում:

Հազիւ թէ ծովի ափին էր հասած,

Իր սիրունը բոլոր գլորեց նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.

«Քոյրիկ, իմ քոյրիկ, փրկէ ինձ մահից.

«Ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ,

«Ա՛ւ, է՛ն քեզ լինի, պարգեւէ ինձ կեանք»...

— Է՛ն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,

Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:

«Քոյրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ բաւական,

«Կըտամ քեզ ոսկի պսակ պատւական»:

— Է՛ն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,

Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:

«Քոյրիկ, մի թողնիլ դու ինձ անտերունչ,
Քեզ սիրուն փեսաս կրտամ անտրտունջ»:
Տգեղի սիրտը դառել էր ժէռ քար,
Քրքոջ խնդիւրքը թողեց անկատար:

Ձկնորսը ծովը ձրգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջրկան:
Ջրիցը հանեց, դրրեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ:
Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջրկան,
Լացեց ու առաւ դրեց ուսի վրան,
Տարաւ իրա տուն այդ անգին գիւտը,
Չորացրեց նորա մարմնու գիւի հիւթը.
Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկերից,
Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մաղերից:

Երբ որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
Գնաց արքունիք տաւիղը ձեռքին.
Երբ մտաւ դահլիճ շքեղ զարդարած,
Տեսաւ տգեղին փեսի մօտ կանգնած.
Բացեց բերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առջեւ քաղցրաձայն երգեց.

«Հնչէ, իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ,
«Հարազատ քոյրըս խըլեց իմ պսակ.
«Լսէ, իմ ծնող, լսէ, սիրական.
«Հարազատ քոյրըս խըլեց իմ փեսան.
«Լսէ, ժողովուրդ, լսէ անխռով,
«Հարազատ քոյրըս գլորեց ինձ ծով»:

Միւս օր դահլիճը խարոյկ շինեցին,
Մահապարտ քըրոջ մէջը գլորեցին.
Հուրը պըլպըլաց, աղջիկը կանչեց.
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

Հ ն ա ր ա գ է տ ջ ու լ հ ա կ ը

(Աւանդութիւն)

Շահ-Աբբասի ժամանակ հեռու աշխարհից դէրուիշի
հազուստով մի մարդ է գալիս Սպահան քաղաքը: Քաղաքի
քնդարձակ հրապարակի մէջ այդ դէրուիշը մի մեծ շրջան
է քաշում փայտով, ինքն էլ կշտին նստում լուռ ու
մօռնջ: Անց ու դարձ անողները նայում են եւ զարմա-
նալով հարցնում, թէ դու ո՞վ ես, այս ինչ բան է, որ
դու քաշել ես. արդեօք մի թալիսման չէ սա. եւ
մեզ համար բարի, թէ՞ չար թալիսման է . . . Դէրուիշը
քնաւ չի խօսում: Ամբողջ քաղաքը վարանման մէջ է
ընկնում, թէ սա ինչ կընշանակէ արդեօք: Վերջը իմաց
են տալիս Շահ-Աբբասին, թէ այսպէս, այսպէս մի մարդ
է եկել . . .

Շահ-Աբբասը իր գիտնականներից մէկին ուղարկում
է, որ տեսնէ ինչ բան է, ինչ է դէրուիշի ուղածը, ինչո՞ւ
է ժողովրդին սարսափի մէջ գցել:

Գիտնականը գնում է եւ ասում դէրուիշին.

— Ո՞վ մարդ, ես հասկանում եմ քո միտքը: Քո
աղջանը նշանակում է երկինք: Դատարկ է մէջը: Այդ
դատարկութիւնը նշանակում է, որ դու ուզում ես

երկինքը կապել, որ էլ ոչ մի ամպ չըլինի այնտեղ, որ էջ անձրեւ չըգայ, սով ընկնի մեր աշխարհքը: Դիտեմ, գիտեմ, որ դու կարող ես այդ բոլորն անել. բայց խղճաւեղ, այգւպէս բան մի անիր, ինչ-որ ուղես, քեզ կըտայ թագաւորը . . .

Դէրւիշը բնաւ չըխօսեց եւ գիտնականի երեսին անգամ չընայեց: Բայց ժողովուրդը լսելով գիտնականի բացատրութիւնը, աւելի մեծ երկիւղի մէջ ընկաւ: Ել չէին ասում, թէ գուցէ սխալ էր գիտնականի բացատրութիւնը, այլ դրա հակառակ՝ լուսն ուղտ շինելով՝ պատմում էին իրար, թէ «Բա չէ՞ք ասիլ, դէրւիշը մի ամենազօր մարդ է. այս ինչ երկրում հեղեղ եւ կարկուտ է թափել, բոլոր բնակիչներին կոտորել. այն ինչ տեղ եօթը տարի շարունակ կապել է երկինքը, ոչ մի կաթիլ անձրեւ չի եկել, սով է ընկել երկիրը, բոլորեքեանք կերել են միմիանց» . . .

Միւս օրը Շահ-Աբբասն ուղարկեց մի ուրիշ գիտնական:

— Դիտեմ, գիտեմ, ով ես դու, մարդդ Աստուծոյ, ասում է գիտնականը: Գո շրջանը նշանակում է երկիրո՞ւ Դատարկ է մէջը: Դրանով ուզում ես ասել, որ ժամտախտով պիտի դատարկես մեր երկիրը: Խնայիր մեզ, խնայիր, ի սէր Ամենակալին, այգւպէս բան մի անիր, ինչ-որ ուղենաս, քեզ կըտանք . . .

Դէրւիշը դարձեալ մնաց լուռ: Աւելի եւս սաստկացաւ ժողովրդի երկիւղը եւ նորանոր առասպելներ տարածւեցաւ քաղաքի մէջ:

Բոլոր գիտնականները յաջորդաբար գնացին դէրւիշի մօտ եւ բոլորն էլ ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ

հանեցին՝— փոխանակ ժողովրդի կասկածը փարատելու, նրան աւելի երկիւղի ու սնահաւատութեան մէջ գցեցին:

Թագաւորը կարծում էր, որ դէրւիշի արածը մի հասարակ հանելուկ պիտի լինի, եւ իրան համար շատ ամօթ էր համարում, որ այդ հասարակ հանելուկը լուծող մի գիտնական չունի: Այսպիսի մտատանջութիւնով նա մէկ օր ծալտած ման էր գալիս Սպահանի Հայոց թաղումը, ուր հանգիպեցաւ մի տարօրինակ բանի: Մի տանիքի վրայ ցորեն կար փռած աղունի համար. ոչ ոք չըկար մօտը, բայց մի երկայն եղեգ կար ցցուած, որ ինքնիրան անդադար տարուբերելով քշում էր ճնճղուկներին: Այս հրաշքի գաղտնիքը պէտք է տան մէջը փնտրել, ասաց թագաւորն ու ներս գնաց տուն, եւ այնտեղ տեսաւ մի ջուլհակ, որ կտաւ էր գործում:

Երբ որ թագաւորը ներս մտաւ, ողջունեց ջուլհակին. ջուլհակը նայեցաւ նրա վրայ, իսկոյն ոտքի կանգնեց, խոր գլուխ տալով պատասխանեց նրա ողջունին, յետոյ սկսեց շարունակել իր գործը: Զուլհակի աջ ու ձախ կողմին մի-մի օրօրոց կար դրած: Երբոր նա սկսեց գործել, օրօրոցներն էլ սկսեցին օրօրիլ տանիքի ինքնաշարժ եղեգնի պէս: Օրօրոցում եղած երեխաները ծերունու թոռներն էին, որոնց մայրերը տան մի անկիւնում նստած ճախարակով բամբակ էին մանում կտաւի համար: Իր հարսներին գործից չըգցելու համար հնարագէտ ջուլհակը տանիքի եղեգից մի թել էր կապել, թելի մէկ ծայրը փաթաթել կտաւի սանդրին, որ իր տարուբերելովը շարժում էր եղեգին: Օրօրոցներից նամանապէս թելեր ունէր կապած, որոնց հակառակ ծայրերը իր աջ ու ձախ մատներին էր փաթաթել:

Աջ ձեռքով մքուքը նետելիս, աջ կողմի օրօրոցն էր օրօրում, ձախով նետելիս, ձախ կողմինը: Այսպիսով նա մէկ անգամից երեք գործ էր կատարում:

Թագաւորն այդ ամենը նկատեց եւ գովեց իր մլտաքումը նրա հնարագիտութիւնը, միայն նրա ոտքի կանգնելով խոր գլուխ տալը Թագաւորի մէջ կասկած ձգեց, թէ չլլինի իրան ճանաչեց: Այս բանն ստուգելու համար, Թագաւորը մի մութ հարցմունք արաւ նրան.

— Զլլինի՞մ, չլլինի՞մ . . .

— Մի՞թէ, մի՞թէ . . . պատասխանեց ջուլհակը:

Թագաւորը «չլլինի՞մ, չլլինի՞մ» ասելով, ուղեց ասել ծերունուն. «Եթէ ինձ ճանաչեցիր, չլլինի թէ երեւցնես այդ բանը, թող այդ մեր մէջը մնայ»: Իսկ ծերունին պատասխանեց. «մի՞թէ, մի՞թէ». այսինքն՝ «մի՞թէ ես յիմար եմ եւ այդքանը չըգիտեմ»:

— Քանիտի՞ մէջն ես, վարպետ, յետոյ հարցրեց Թագաւորը:

— Երկուստ լրացրել, երեքի մէջն եմ մտել, պատասխանեց ջուլհակը:

Թագաւորի այս հարցմունքը ջուլհակի հասակին էր վերաբերում: Ջուլհակը պատասխանեց, որ երկու ոտքով ման գալն արդէն վերջացրել է, հիմա գաւազան է գործածում, իբրեւ երեք ոտք, մէկ խօսքով, ծերացել է:

Թագաւորն այսպիսի շատ մութ հարցմունքներ արաւ եւ բոլորի պատասխանն էլ ստացաւ դարձեալ մութ կերպով: Տեսաւ որ ծերունի հայը մի հնարագէտ եւ հանձարի տէր մարդ է թէ գործով եւ թէ խօսքով, մտածեց, որ միայն սա կարող է դէրուշի պատասխանը տալ:

— Դու որ այդչափ հնարագէտ ես, ասաց Թագաւորը, եթէ մի քանի սագ ուղարկեմ քեզ մօտ, կարո՞ղ ես փետրել նրանց:

— Դրա քաջ վարպետն եմ ես, պատասխանեց ջուլհակը:

Այս պատասխանն ստանալուց յետոյ Թագաւորը դնաց: Շատ չանցաւ ջուլհակի մօտ եկան Թագաւորի գիտնական նէղիր-վէղիրները:

«Ահա եկան Թագաւորի սագերը. իրաւ որ լաւ փետրելու թռչուններ են», ասաց ջուլհակն ինքն իրան:

Թագաւորը տուն գնալով, սաստիկ բարկացել էր գիտնականների վրայ եւ սպառնացել էր, որ եթէ գոնէ մի մարդ չըգտնեն, որ դէրուշին պատասխան տայ, նրանց բոլորին էլ կաքսորէ: Այսպէս նեղի գալով՝ որոշեցին դիմել հնարագէտ ջուլհակին, որի համբաւը նրանցից մէկը լսել էր:

— Վարպետ եղբայր, կարող չե՞ս արդեօք մի պատասխան տալ մեր տարօրինակ հիւրին, որ ժողովրդի վրայ սարսափ է տարածել, ասացին գիտնականները եւ պատմեցին դէրուշի դէպքը, որ արդէն յայտնի էր ջուլհակին:

— Ինչո՞ւ չէ... կարող եմ... բայց մեծ ծախք կը պահանջուի դրա համար: Պէտք է ձեռք բերել մի կախարդական գաւազան, մի անմահական սխտոր եւ մի ոսկի ձու ածող հաւ:

Գիտնականները մնացին ապշած:

— Դրա ծախքը մենք կրիճարենք, ասացին նրանք ուշքի գալով, միայն մենք չենք կարող գտնել այդ բաները, ինչ-որ դու ես ասում:

— Երեք բան է իմ ուզածը, եւ ես ինքս կը գտնեմ, միայն ամեն մի բանի համար մի գլխարկ լիքը ոսկի է պէտք: Դուք երեք հոգի էք, ամենքդ ձեր գլխարկովը մէկ ոսկի կը բերէք, ես էլ կը գամ դէրուշին պատասխան կըտամ:

Գիտնականները ճարահատած համաձայնեցան: Գնացին երեք գլխարկ ոսկի բերին տըւին ջուլհակին: Ջուլհակն այսպէս փետրելով նրանց, ինչպէս պատկերել էր թագաւորը, վեր կացաւ առաւ իր հոնի գաւազանը, մի գլուխ հոտած սխտոր, ոտի մէկը կոտրած մի հաւ, եւ գնաց սարսափ տարածող դէրուշի մօտ:

Հաւաքեցան բոլոր քաղաքացիք, ներկայ էր եւ թագաւորը իր բոլոր իշխաններով:

Ջուլհակը չըխօսեց դէրուշի հետ. նա լուռ ու մունջ իր գաւազանի ծայրով մի խոր ակօս քաշեց շրջանի մէջ տեղով ծայրէ ի ծայր եւ այսպէսով դէրուշի շրջանը երկու հաւասար մասնի բաժանեց եւ նստեց նրա դէմ յանդիման:

Դէրուշը երկար մտածեց, գլուխը թափ տըւաւ, վերջը մի գլուխ սոխ հանեց դրաւ առջեւ:

Ջուլհակն առանց երկար մտածելու խկոյն իր սրխտորը հանեց դրաւ իր առջեւ:

Բարկացաւ դէրուշը եւ իր ջէբից հանեց մի բուռ կորեկ եւ շաղ տըւաւ ամբողջ շրջանի մէջ:

Ջուլհակը փէշի տակից հանեց իր հաւը, որ խկոյն կըտկըտալով կերաւ բոլոր կորեկը:

Դէրուշն էլ մինչի վերջը չըսպասեց, խկոյն վերկացաւ եւ մռմռալով հեռացաւ գնաց . . .

Թագաւորը մօտեցաւ ջուլհակին եւ խնդրեց, որ բացատրէ այդ հանելուկի նշանակութիւնը:

— Ողջ լինի թագաւորը, ասաց ջուլհակը: Այս մարդը մի խելագար դէրուշ է: Երեւակայել է, որ ինքը մի շատ զօրեղ եւ իմաստուն մարդ է եւ կարող է մեր ամբողջ աշխարհքին տիրել: Իր քաշած շրջանով ուղղւմ էր մեզ հասկացնել, թէ իրանն է բոլոր մեր երկիրը: Ես չուզեցայ հասկացնել նրան, որ այդ խելագարութիւն է, այլ կէս արի մէջտեղից, որով ուզեցայ ասել, թէ կէսն էլ իմն է: Նա բարկացաւ եւ իր սոխով ինձ պատերազմ յայտնեց, կամ ուզեց ասել, մեր մէջ դառնութիւն կըծագի, կռիւ կըլինի: Ես էլ իմ սխտորով հասկացրի նրան, որ ես փախչող չեմ, թէկուզ կռիւց էլ վատթար բան պատահի: Նա իր կորեկով ինձ սպառնաց, որ իր զօրքերն անհամար են: Ես էլ իմ հաւով ցոյց տըւի, որ ահա այսպէս կը ջարդեմ ես քո անհամար զօրքը: Դրա վրայ նա տեսաւ, որ էլ չի կարող մեզ վախեցնել, փախաւ գնաց . . .

Քաղաքացիք շատ ուրախացան, որ վերջապէս ազատուցան դէրուշի տալիք երեւակայական սովից ու մահից եւ ամենքը միաբերան գոչեցին՝ «Կեցեց՝ ջուլհակը»:

Շահ-Աբբասը, որ շատ արհեստասէր թագաւոր էր, գովեց ջուլհակին եւ յետոյ հարցրեց.

— Ի՞նչ արիւր իմ սագերին, լաւ փետրեցին թէ ոչ...

— Ողջ լինի թագաւորը, այո՛, լաւ փետրեցի, ահա նրանց փետուրները, ասաց ջուլհակը եւ թագաւորի առջեւ դրաւ մի պարկ ոսկի:

— Քեզ են արժանի այդ ոսկիքը, ասաց թագաւորը. դու աւելի օգտակար գործադրութիւն կը գտնես դրանց

Համար: Մէկ այդքան էլ իմ գանձարանից ստացիր եւ մի մեծ գործարան բաց արա. թող ծաղկի քո արհեստը իմ երկրիս մէջ: Այսուհետեւ իմ պալատի դռները միշտ բաց են քեզ համար. թող իմ հովանաւորութիւնը լիովին տարածւի քո իմաստուն ժառանգների եւ քո ազգի վրայ:

Ք ե ո Ր ո Ղ լ ի ն ջ Ր ա Ղ ա ց պ ա ն

(Մի արկած Քեօրօղլու կեանքից)

Մէկ անգամ Քեօրօղլու ծառաներից մէկը՝ Քալ-Համզան փախել էր: Քեօրօղլին հեծաւ Արուսթը, որ իր ընտիր ձիաներից ամենից լաւն էր, եւ ընկաւ Համզայի ետեւից, որ բռնէ նրան եւ պատժէ:

Համզան դեռ շատ չէր հեռացել: Նա յետ մտիկ տրւաւ, եւ տեսաւ որ հեռւից թող է բարձրանում ամպի պէս, իսկոյն գլխի ընկաւ, որ Արուսթի բարձրացող թողն է այն, ուրեմն ուր որ է՝ Քեօրօղլին պիտի հասնէ եւ բռնէ նրան: Հնար չկար փախչելու: Նրա բախտից նոյն տեղ մի ջրաղաց կար, վաղեց մտաւ ջրաղացը, երեսմերեսը ալրաթաթախ արաւ, շորերն էլ նոյնպէս, եւ այսպէս կերպարանափոխած՝ դուրս եկաւ կանգնեց ջրաղացի դռանը:

Քեօրօղլին ձին քշած եկաւ եւ Համզային պատահելով հարցրեց, թէ «Այս ու այս նշանով մարդ չանցաւ արդեօք»:

— Ի՞նչպէս չէ, պատասխանեց Համզան, քո ասած նշաններով մի մարդ մտաւ այս բոսդէիս իմ ջրաղացը:

— Ուրեմն, բռնիր ձիս, ասաց Քեօրօղլին եւ իջաւ ձիուց:

Ձին թողեց Համզայի ձեռքին, իսկ ինքը մտաւ ջրաղացը, տեսաւ որ այնտեղ ոչ ոք չըկար, դուրս եկաւ, որ բարկանայ ջրաղացպանի վրայ, բայց կեղծ ջրաղացպանը, այսինքն Համզան՝ արդէն Արուսթի վրայ էր:

— Սնախտան, ինձ խաբեցիր՝ բաւական չէ, որ համարձակեցար հեծնել նաեւ իմ Արուսթըս, ասաց Քեօրօղլին բարկութեամբ:

— Շատ մի խօսիր, պատասխանեց Համզան, այժմ Քեօրօղլին ես եմ, իսկ դու գնա ջրաղացպանութիւն արա. նայիր միայն, որ լաւ աղաս, կորկոտ չանես: Այս ասելով՝ Արուսթի գլուխը շրջեց ստահակ ծառան եւ . . . այսօր ես անյայտացել, թէ էգուց . . .

Քեօրօղլին նոր գլխի ընկաւ, որ փախչողը եւ իր սիրած ձին փախցնողը Համզան էր, բայց էլ ինչ կարող էր անել: Նա քահ քահ ծիծաղելով իր միամտութեան վրայ գլուխը թափ տրւաւ եւ մտաւ ջրաղացը:

Քեօրօղլին սուրբութիւն չունէր յուսահատելու. այս տեսակ դէպքերը նրա՝ միշտ ուրախ ու զրարթ տրամադրութիւնը չէին խանգարում: Նա տեսաւ որ ամբարը լիքն է ցորենով, բայց ջրաղացպանն ուրիշ տեղ է գնացել, ջուրը կապեց նաւի մէջ եւ բան ձգեց ազօրէքը: Երբ որ չանջախն սկսեց իր ներդաշնակ չրխ-չխկոցը, Քեօրօղլին նրան սաղի տեղ համարեց եւ սկսեց երգել հեռեւեալ երգը.

Այ Քեօրօղլի, ջան Քեօրօղլի,

Այ Քեօրօղլի, ջան Քեօրօղլի,

Քեզ խաբեց Համզան, Քեօրօղլի, հայ, հայ, հայ,

Բայց որ դառար ջրաղացական,
Կանչիր, թող գայ դան, Քեօրօղլի ջան,
Ջան, Քեօրօղլի ջան,
Ջան Քեօրօղլի:

Մարդուս բախան էլ ահա այսպէս՝
Պտըտուում է ջրաղացի պէս,
Մէկ օր ահաւելի վիշապ ես,
Միւս օր ջրաղացական, Քեօրօղլի:

Բայց դու էլի Քեօրօղլին ես,
Ժողովրդի սիրելին ես.
Թէկուղ ջրաղացական էլ լինես,
Քեզ պատիւ կըտան, Քեօրօղլի:

Թէեւ Արուսթիւրդ զրկած,
Բայց թուր ունիս վրադ կապած.
Համզան սորուկ, թոկից փախած,
Իսկ դու ազատ խան, Քեօրօղլի:

Մօտրդ կանչիր հսկաներիդ,
Հաւատարիմ՝ կտրիճներիդ,
Թող գան գտնեն փախած գերիդ,
Զըկորչի Համզան, Քեօրօղլի:

Քեօրօղլու ձայնը շատ ահեղ էր: Այս երգը երգելուց
յետոյ բարձրացաւ ջրաղացի տանիքի վրայ եւ այնպէս
որոտաց, որ նրա ձայնը սօր ու ձոր դրո՛ւնացնելով՝ հասաւ
մինչեւ Չամլիքէլ սարը, ուր գտնւում էր Քեօրօղլու ան-

մատչելի բերդը: Քեօրօղլու կինը՝ Նիգեար խանումը, որ
շատ սուր լսողութիւն ունէր, ամենից շուտ խմացաւ,
որ իր ամուսինը մի անակնկալ փորձանքի է հանդիպել:
Իսկոյն իմաց տըլաւ քաջերին, որոնք մի ակնթարթում
դուրս թափւեցան բերդից եւ հասան իրանց խմբապե-
տին: Դրանց մէջ նշանաւոր էին Դամուրջօղլին, Իսաբ-
Ալին եւ Գլիր-օղլի Մուստափա-բէգը: Երբ որ գնացին
տեսան Քեօրօղլուն ջրաղացականութիւն տնելիս, Արուսթը
խել տըլած, շատ ծիծաղեցին, եւ Դամուրջօղլին մի
երգով շնորհաւորեց Քեօրօղլու նոր արհեստը եւ նոր
առւտուրը. (որովհետեւ Համզան Արուսթը փախցնելով՝
նրա փոխարէն իր ջորին թողել էր Քեօրօղլու մօտ):

Ահա թէ ինչ է առում Դամուրջօղլին եւ ինչ ձեւ ու ւլ.

Նոր փաճառական ես դառել,
Առւտուրդ շնորհաւոր,
Զին տըլել ես, ջորին առել,
Առւտուրդ շնորհաւոր:
Զին տըլել ես, ջորին առել,
Առւտուրդ շնորհաւոր, հոգիս,
Առւտուրդ շնորհաւոր:

Այլերդ ջորուն կըբարձես,
Բազար կըտանես կըծախես,
Գեղին ոսկիք կըհաւարես,
Առւտուրդ շնորհաւոր:

Քեզ կասեն ուստա Ռուշան,*
Երբ կըգառնաս լու ջրաղացական,

* Քեօրօղլու ուղիղ անունը Ռուշան է:

Գլուխ-գլուխ շահագ* կրտան,

Առըտուրը շնորհաւոր . . .

Դամուրջողի, շատ լաւ կանես,

Որ Քեօրօղլուն գովաբանես,

Ասես՝ լաւ վաճառական ես,

Առըտուրը շնորհաւոր . . .

Դամուրջողին այսպէն երկար կըշարունակէր, բայց Քեօրօղլին նրան միջահատում է, ասելով՝ կատակի փամանակ չէ, եւ ինքն է սկսում երգել այլ եղանակով եւ ահեղ ձայնով.

Ծառաս փախել է մինչ Արաբստան,

Շուտ արէք, ուր որ է, փնտրեցէք բերէք.

Շըլնքին զարկելով՝ կապէք կռները,

Արաբ ձիու վրայ բարձեցէք բերէք:

Շըլնքին զարկելով՝ կապէք կռները,

Արաբ ձիու վրայ բարձեցէք բերէք:

Արի, հոգիս, արի,

Արի, անուշիկ:

Իր գործած յանցանքը դրէք իր վըզին,

Որ չասեն՝ անմեղ էր, ի զուր պատժեցին.

Մորթեցէք եզան պէս, քերթեցէք կաշին,

Միսը մաս-մաս արէք, ջարդեցէք բերէք:

Քեօրօղլին եմ, ես չեմ մնալ ջաղացսան,

Իմ Արուսթին երբէք չի տիրիլ Համզան,

Գետնի տակն էլ լինի, հանեցէք նրան,

Չիու պոչից կապած՝ քաշ տըւէք բերէք:

*) Շահաղ է ասուում աղալու համար տըւած վարձը, որ մի յայտնի չափով տրուում է այն հատիկից, ինչ որ աղացւում է:

Ել ինչ ասել կուզի, որ Քեօրօղլու հրամանը շուտափոյթ կատարեցաւ: Քեօրօղլուն պատահած այս արկածը պատմում է եւ ուրիշ ձեւով*:

* Քեօրօղլու բոլոր երգերը երեք եղանակ ունին միայն: Այստեղ բերած երեք երգերից ամեն մէկը ջոկ եղանակ ունի, որ ասել է երեք եղանակներն էս կան, Երգերի ձէն ու տողերի չափը ցոյց են տալիս արգէն, թէ որն ի՛նչ եղանակ ունի: Երգելիս առաջին տան կազմութիւնը պէտք է տալ և միւս տներին:

Խ ա չ Լ Ը Լ ա յ Լ ի ճ Ը Կ ա մ Հ ա ւ Լ ո ւ ն ի Թ ո ւ թ Ը

(Ասանդուբիւն)

Շատ ու շատ դարեր մեզանից առաջ մի թագաւոր կար. անունն էր Պաօշ, ինքը զօրաւոր, ազնիւ ու արդար: Նստում էր նա իր Լաթար քաղաքում. նա չէր կուստէր, թէպէտ կարող էր ամեն բան ուժով. եթէ ուզէնար, աշխարհք կըքանդէր Հաւլունի թրով:

Հաւլունի թուրը, Հաւլունի թուրը,

Ամեն բան կանէ Հաւլունի թուրը.

Չի լինիլ նրան աշխարհում նման,

Կանէ ամեն բան Հաւլունի թուրը:

Օ՛, նա չէ շինած հողեղէն ձեռքով,

Անձեռագործ է Հաւլունի թուրը.

Չէ նա Խորասան եւ ոչ Ելմազից,

Այմազ կըկտրէ Հաւլունի թուրը:

Կրակոտ ամպերում, կայծակների հետ
Միտել է կոխել Հաւլունի թուրը:

Կրակոտ ամպերում կայծակների հետ
Աշխարհ է իջել Հաւլունի թուրը:

Ով տիրէ նրան, աշխարհ կըտիրէ,

Աշխարհ կըգերէ Հաւլունի թրով:

Գէւերի մեծին գերի կըբերէ

Ըստրուկ կըշինէ Հաւլունի թրով:

Սրբայազնուհին Չինումաչինի

Իր հարս կըբերէ Հաւլունի թրով,

Եալքուզ տարն էլ որ նրա առաջ ելնի,

Երկու կէս կանէ Հաւլունի թրով:

Հաւլունի թրով, Հաւլունի թրով,

Սմեն բան կանես Հաւլունի թրով:

Չի լինիլ նրան աշխարհում նման,

Ինչ ուզես՝ կանես Հաւլունի թրով:

Ահա թէ ինչու Պաօ թագաւորից ամենքն էին
սարսում, թէպէտ նրա մարտի մի մարդու անգամ վը-
նասել չէր անցնում: Եւ ով չէր սարսիլ. մեծ էր Հաւ-
լունի թրի զօրութիւն, բայց չէր ցանկանում Պաօ թա-
գաւորը փառք, իշխանութիւն:

Ոչ որ չըգիտէր, թէ քանի տարի Պաօյի պապերը
կրում էին իրրեւ մի անգին աւանգ Հաւլունի թուրը,
թէ ինչ հրաշքով ընկել էր թուրը աշխարհի վրայ, թէ
որը Պաօյի մեծ նախնիքներից ձեռք էր բերել այն,
յայտնի չէ թրի սկզբնաւորութեան մութ պատմութիւնը,
լուծւում է այդ մասին աւանգութիւնը. գիտեն այս միայն,

որ Պաօյի նախնիք այնքան տաքիներ իրանց զօրութիւնը
եւ ուժը երբէք ի զուր չեն գործ դրել:

Պաօն էլ հետեւեց իր նախնիքներին, ստացաւ
թուրը հօր մահաւան ժամին, առաւ աւանգը, խոստա-
ցաւ հօրը. — «Հայրիկ, երգում եմ քո տըւած սրով, որ
քեզ հետեւիմ, չարի կործանիչ, բարու հաստատիչ հա-
նապաղ լինիմ»:

Այսպէս էլ արաւ: Քառասուն տարի Պաօյի ձեռ-
քում Հաւլունի թուրը կայծակի նման փայլում էր, վառ-
ւում, բայց նրա ձեռքով մի անմեղ արիւն երբէք չը-
թափւեց, կայքից ու կեանքից Հաւլունի թրով ոչ որ
չըզրկեց: Ոչ մի թագաւոր կամ արդար իշխան չընկաւ
իր գահից. ոչ մի ժողովուրդ չըզրկեց իր ազա-
տութիւնից: Ինչ բան բարի էր, նա զօրացնում էր իր
զօրեղ ձեռքով, ինչ բան որ չար էր, ջնջում, կործանում
Հաւլունի թրով:

Եւ ինչ չէր անի. մեծ էր Հաւլունի թրի զօրու-
թիւն, բայց Պաօ թագաւորն այդ չէր ցանկանում,
այլ ասում էր միշտ. «Թող մարդիկ ապրին ազատ ու
խաղաղ. Լաթար քաղաքս լաւ կառավարեմ, այն էլ է
հերիք»: Եւ լիանում էր Լաթար քաղաքը ամեն բարի-
քով. ձգւում էր շէնցած Խաչըրայ լլճի կանաչ ափերով:

Բայց ինչ կայ արդեօք յաւիտենական այս աշխարհի
մէջ. Պաօ թագաւորի գլուխն էլ ծածկեց սպիտակ
մազերով. այն զօրեղ անձը, որից գոյում էր ամբողջ
աշխարհը, էլ չէր կարենում վերցնել Հաւլունի յաղ-
թական թուրը:

Ընկաւ Պռօշը, ուժահատ ընկաւ մահիճը մահւան:
«Ահա մօտեցաւ իմ վերջին օրը», ասաց ինքն իրան.
«Իմ ժառանգն ո՞վ է, ո՞ւմ պիտի յանձնեմ Հաւունի
Թուրը»:

Թագաւորն ունէր եօթը հատ որդի, իւրաքանչիւրը
մի սարի գլխի, ամեն մէկն ունէր մի բերդ սեփական,
ամենքն էլ ծարաւ մէկ-մէկու արեան: Որին տար ար-
դեօք Հաւունի Թուրը, նրանցից ոչ ոք սրին չէր արժան.
վեց անդէն եղբարք գլխները կտրած պիտի Թրպրտան,
Հաւունի Թուրը պիտի զէնք դառնայ մարդասպանու-
թեան:

«Ոչ, այս չի լինիլ», ասաց Պռօշը. կանչեց մեծ
որդուն Բլէջանու բերդից: Եկաւ մեծ որդին, որ լսէ
իր հօր կտակը վերջին:

«Որդի, մեռնում եմ», ասաց Պռօշը, «վերջին կտակս
յայտնում եմ ես քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կա-
տարես»:

— Հայրիկ, պատրաստ եմ: վերջին կտակդ ես կը-
կատարեմ, տուր ինձ, թէ կուզես, Հաւունի Թուրը, աշ-
խարհք կըքանդեմ:

«Այո, քեզ կըտամ Հաւունի Թուրը, բայց, լսիր,
որդիս, աշխարհք մի քանդիր, այլ տար Խաչըւայ ծո-
վակը ձգիր»:

Մեծ որդին տարաւ Հաւունի Թուրը, բայց հօրը
խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից ծածուկ մի տեղ
Թաքցրեց:

«Որդի, ի՞նչ արիր Հաւունի Թուրը, ձգեցիր ծովը»,
հարցրեց հայրը:

— Այո, այո հայր, Հաւունի Թուրը տարայ ձգեցի
Խաչըւայ ծովը:

«Տեսա՞ր ի՞նչ եղաւ Խաչըւայ ծովը, երբոր ձգեցիր
Հաւունի Թուրը»:

— Հայր, ոչինչ չեղաւ Խաչըւայ ծովը, բայց ես
ձգել եմ Հաւունի Թուրը:

«Ոչ, սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում
ես հօրդ. գնա՛ բեր շուտով, թէ չէ՛ կանխեմ, գլխիդ
կըճաքի Հաւունի Թուրը»:

Որդին դողալով գնաց յետ բերեց Հաւունի Թուրը:
Պռօշը կանչեց իր երկրորդ որդուն եւ ասաց նրան.
«Որդի, մեռնում եմ: վերջին կտակս ես յանձնում եմ
քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կատարես»:

— Պատրաստ եմ, հայրիկ. վերջին կտակդ ես կը-
կատարեմ, տուր ինձ, թէ կուզես, Հաւունի Թուրը,
աշխարհք կըքանդեմ:

«Այո, քեզ կըտամ Հաւունի Թուրը, բայց լսիր,
որդիս, աշխարհք մի քանդիր, այլ տար Խաչըւայ ծո-
վակը ձգիր»:

Երկրորդը տարաւ Հաւունի Թուրը. բայց հօրը
խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից ծածուկ մի տեղ
Թաքցրեց:

«Որդի, ի՞նչ արիր Հաւունի Թուրը, ձգեցիր ծովը»,
հարցրեց հայրը:

— Այո, այո, հայր, Հաւունի Թուրը տարայ ձգեցի
Խաչըւայ ծովը:

«Տեսա՞ր ի՞նչ եղաւ Խաչըւայ ծովը, երբոր ձգեցիր
Հաւունի Թուրը»:

— Հայր, ոչինչ չեղաւ Խաչըւայ ծովը, բայց եւ
ձգել եմ Հաւունի թուրը:

«Ո՛հ, սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում
ես հօրըդ. գնա բեր շուտով, թէ չէ՝ կանխեմ, գլխիդ
կըձաքի Հաւունի թուրը»:

Որդին գողալով գնաց յետ բերեց Հաւունի թուրը:
Միւս որդեքերանցն էլ կանչեց Պաօշը, բայց նրանք ամենքն
էլ այնպէս վարեցին, մինչեւ հերթը հասաւ ամենից
փոքրին: Եկաւ եւ փոքրը: «Որդի, ասաց Պաօշը. գոնէ գու
լսիր վերջին կտակս: Հաւունի թուրը յանձնում եմ ես
քեզ, կըտանես Խաչըւայ ծովը կըձգես»:

— Հայր, ես պատրաստ եմ. կուգես ես ինքս էլ
նրա հետ ընկնեմ:

«Ո՛հ, գու մի ընկնիր, այլ միայն թուրը ծովը
կըձրգես եւ ինչ որ տեսնես, կըգաս ինձ կասես»:

Ուրբաթ էր օրը. թուրն առաւ որդին ու ծովը
ձգեց: Բայց թէ ի՞նչ տեսաւ, ինչքան վախեցաւ, նա
այսպէս պատմեց.

«Չէի մտնեցած դեռ եւս ծովին,
Արեւն երկնքում երեսը ծածկեց,
Սեւ ամպից իջաւ սատանի քամին,
Խաւար եւ մռայլ աշխարհս պատեց.
Մօտեցայ ծովին. ախ, մեր սիրուն ծով
Իր նախկին գոյնը այլեւս չունէր,
Ժանտ գէւի նման սղոտոր ջրերով
Մի անմեղ օրսի կարծես սպասում էր:

Ծովը ճրգեցի Հաւունի թուրը՝
Յանկարծ մի գոռոց ծովի յատակից,
Մեծ իրարանցում ծովի խորերում,
Ահեղ արձագանգ ձայնեց երկնքից.
Ջրերը լեռնացան ու իրար անցան,
Երկնք էր հասնում ծովի փրփուրը.
Յանկարծ Խաչըւան բացեց իր բերան,
Դէւի պէս կլանեց Հաւունի թուրը:
Ահեղ փոթորիկ, աղմուկ, որոտում,
Թէ ծովին նայես եւ թէ երկնքին,
Իրար են խառնուել, գողում է աշխարհ,
Ես էլ վախեցայ եւ ընկայ գետնին:
Կրկին նայեցի, ոչինչ չըտեսայ.

Խաւար մռայլը աշխարհս էր պատել.
Ամպեր, ալիքներ իրար վրայ դիզած,
Երկնքը երկրի հետ էր միացել.
Ծովի խորերից բխրաւոր ձայներ
Խառնիխուռն եւ խուլ որոտում էին,
Կարծես բխրաւոր քաջերի գնդեր
Ծովի յատակում մարտնչում էին.
Հայրիկ, գողում եմ, էլ մի յիշեցնիր,
Չեմ կարող պատմել ես իմ լեզուիդ,
Հայրիկ, սարսում եմ, էլ մի հարցնիր,
Թէ ինչեր արաւ Խաչըւայ ծովը»:

— «Այո, այդպէս է. առ իմ օրհնութիւն,
Լաթար քաղաքս էլ քեզ ժառանգութիւն»,
Ասաց Պաօշը եւ աչքը խիեց,
Եւ խիոյն եւեթ հոգին աւանդեց:

Անցան տարիներ ու դարեր անհետ,
Աշխարհիս վրայ շատ բան փոխեցաւ,
Պաօշի աւանդն էլ նրրա մահից յետ
Երկրիս երեսից շուտ անհետացաւ:
Բայց ժողովրդի մտքից չի կորել
Հաւրունի թրի վառ պատմութիւնը.
Նա ոգեւորած պատմում է դեռ էլ
Պաօշ թագաւորի աւանդութիւնը:
Նա ցոյց է տալիս մի աւեր աւան,
Ասում է. «Այստեղ էր Պաօշը կենում,
Այս Լաթար քաղքից առիւծի նման
Նրջակայ աղգաց սարսափ էր աղգում:
Նա ցոյց է տալիս մի պղտոր լճակ,
Ասում է. «Սա է Խաչըւայ ծովը.
Սա չէ, ասում է, մի ծով հասարակ,
Այստեղ է թաղւած Հաւրունի թուրը»:
Թէ հարցնես նրրան իբրեւ կարեկից.
«Ինչո՞ւ է պղտոր ձեր ծովի ջուրը».
Կասէ. «Այսպէս է եղած այն օրից,
Երբ այստեղ ընկաւ Հաւրունի թուրը»:
Նա քեզ կրպատմէ, թէ ամեն ուրբաթ
Խաչըւայ ծովը փրփրում է կատղում,
Իրար են զարկում ջրեր լեռնացած,
Ծովի յատակից ձայներ են լսում . . .

Երբոր Պաօշի փոքրահաս որդին
Տանում էր ծովը Հաւրունի թուրը,
Դեռ չէր մօտեցել նա ծովի ափին,
Երբ իրար անցան ծովի քաջերը:

Կռիւ, կոտորած ընկաւ նրանց մէջ,
Սուրն ընկղմեցաւ Խաչըւայ խորը.
Ահեղ կոտորած, բայց ոչ որ յաղթեց
Եւ անտէր մնաց Հաւրունի թուրը:
Ս.հա այն օրից ամենայն ուրբաթ,
Խաչըւայ ծովը փրփրում է կատղում,
Իրար են զարկում ջրեր լեռնացած,
Ծովի յատակից ձայներ են լսում . . .
Այդ հին կռիւն է կրկին նորոգւում,
Կրկին ընկնում են իրար վրայ քաջեր.
Անցնում են դարեր, կուում են կուում,
Բայց Հաւրունի թրին չեն կարում տիրել:

Բայց Պաօշ արքան սուրը կախարդեց,
Երբոր ցամաքի ծովակի ջուրը,
Աստուծոյ կամքով մի քաջ կըծնի,
Կըհանէ լրճից Հաւրունի թուրը:

ԵՐՐՈՐԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Ս ար գ ւ ու Ն ե ր ա մ ր

Շերամը մետաքս էր շինում եւ գոյնզգոյն կոկոնները կախկախում կաղնու թարմ ոտերից կապած խուրձի վրայ, իսկ սարգը տան մի անկիւնը քաշւած՝ իր ցանցն էր հիւստում եւ ծիծաղում շերամի վրայ, ասելով՝

— Շերամ եղբայր, դու շատ դանդաղ ես տանում քո գործը եւ շինածըդ էլ մի բանի նման չէ. բայց ես, նայի՛ր, տես ի՞նչ գեղեցիկ բան եմ շինել, եւ տես ինչ քան երկար են իմ թելերը:

Շերամը պատասխանեց. — Սարգ եղբայր, դու գիտես ի՞նչ կընշանակէ բարութիւն:

— Ո՛չ, չըզիտեմ:

— Այդ նրանից է, որ դու չար ես, քո գործն էլ չարութեան գործ է: Իսկ քո երկայն թելերով մի թակարդ ես ցանցում, որ անմիտ ճանճերին որսաս եւ ծածես նրանց արիւնը, իսկ իմ գործը բոլորովին ուրիշ բան է, սարգի բնութիւնից եւ խելքից վեր բան է:

Շերամն ու մեղուն են բարութեան նշան, իսկ սարգն ու բրէտը նշան չարութեան. Գնքուշ շերամի պէս եղիւր անարատ, Թէկուզ չար սարգերը ծիծաղին վրրադ:

Ա ր ջ ր եւ Մ ե ղ ու Ն

Անտառի խորքում մեղուն իր համար մի փուչ ծառի մէջ՝ ինչպէս փեթակում, մի բոյն էր շինել, մէջը ձագ հանել եւ անուշ մեղրով բճիճը լցրել:

Զրգիտեմ ինչպէս, մի օր արջուկը առաւ այդ մեղրի անուշիկ հոտը. մըրթմըրթաց, փրնթփրնթաց, ծառնիվեր կանգնեց եւ թանթուկները ծառի մէջ կոխեց:

Մեղուն տղտղաց, տղտղացին ձագեր, արջը չըքաշեց իր բրդոտ թաթեր, ողջ բունը քանդեց, ձագերը ջարդեց, խորխոր հանեց լափեց, լափը փեց:

Մեղուն որ տեսաւ իր ձակուկներն այս անգութ արջի ոտքի տակ ձգմըւած, դռռաց, դրդռաց, խայթեց արջի աչք, եւ ինքն էլ անշունչ ընկաւ ծառի տակ:

Ա ղ է ս եւ Ա ղ աւ Ն ի

Աղւէտը մի աղաւնի տեսաւ ծառի վրայ, գնաց ծառի տակը եւ դունչը վեր ցրցելով՝ ասաց.

— Բարեւ բեզ, իմ աղաւնեակ, իմ սրտակից բարեկամ, ինչպէս ես, լաւ ես, առողջ ես. ինչպէս են ձերոնք, լաւ են. ինչո՞ւ ես մենակ մնացել: Զայնդ հեռւից լսեցի, իսկոյն խմացայ որ դու ես, ասացի՝ մէկ գնամ տեսնեմ բարեկամիս, շատ ժամանակ է չեմ տեսել:

Աղաւնին պատասխանեց. — Շնորհակալ եմ, աղւէս պարոն, որ ինձ չես մոռացել, թէպէտ իմ միտս չէ, թէ մենք երբ ենք բարեկամ եղել. շատ ժամանակ է

էլ այս կողմերումը չէիր երեւում, ես էլ հէնց իմացայ, թէ դու սատկել ես արդէն:

Աղուէսն այնպէս ձեւացաւ, որ իբր թէ չի լսում աղանու առածը, եւ ասաց նրան. — Ի՞նչ ես ասում, հոգիս, ձայնդ ականջս չի հասնում, չեմ իմանում: Ինչո՞ւ չես ցած գալիս: Եկ այստեղ, այս սիրուն կանաչկոտ տեղը մենք կըզբօսենք, եթէ ոչ՝ դու ծառի վրայ, ես գետնին, ի՞նչպէս իմանանք մէկմէկու:

Աղանին պատասխանեց. — Ձեմ կարող իջնել, վախենում եմ: Թռչունների համար գետնի վրայ ման գալը երկիւղալի է:

— Զրկնի՞ թէ ինձնից ես վախենում: Դիմ, ի՞նչ եմ ասում ես էլ, այդ ի՞նչպէս կարելի է:

— Ո՛չ, միայն դու խօսմ չես, մի՞թէ ուրիշ գաղաններ քիչ կան:

— Ճշմարիտ է, կան, բայց հիմա հրաման է դուրս եկել, որ էլ այսուհետեւ ոչ մէկը միւսին մի վնաս չըտայ: Հիմա գաղանները էլ իրաւունք չունին չարութիւն անելու, եւ չեն անում:

— Մի՛ — թէ՛. . . այդ ի՞նչ լաւ է եղել: Ես էլ զարմացայ, թէ այս ինչիցն է, որ մեր աղւէսը էլ չի վախենում շներիցը, որ ահա գալիս են վազելով:

Շների անունը որ լսեց աղւէսը, ջանք դող ընկաւ. պոչը ներս բաշեց, ականջները սրեց եւ փախչելու պատրաստեց: Աղանին այս բանը նկատելով՝ ասաց. — «Ի՞նչու ես շտապում, բարեկամ, սպասիր, դեռ լծօտում ենք. փառք Աստուծոյ, հիմա խօսմ հրաման կայ, շրներին էլ ահ չունիս:

— Ե՛հ, ով գիտէ, կարելի է թէ շները դեռ չեն լսել, որ հրաման է դուրս եկել, որ էլ շնութիւն չանեն, ասաց աղուէսն ու շուտով փախաւ, որ շների ճանկը չընկնի:

Պ ա յ լ ե ռ ի ծ ա գ ու մը

(Առասպել)

Մեղանից շատ ու շատ տարի առաջ բոլոր մարդիկը շատ բախտաւոր էին: Նրանք անարատ մանուկների պէս անմեղ էին եւ միշտ ուրախ ու զըւարթ: Այս անգամ մանակն էր, երբ, ինչպէս ասում են, գառն ու գայլը միասին էին արածում: Եւ ճշմարիտ որ՝ ամեհի գաղաններն ու խեղճ կենդանիքը դուռն զնչի, բերան բերնի դրած՝ իրար լիզում, լըպտում էին: Առիւծը կովի հօրթին էր ծիծ տալիս, կատուն մկներին փայփայում, կերակրում:

Հրճւում էին մարդիկ եւ խնդում,
Ուրախ ու զըւարթ ամեն կողմ վազում,
Ոչ մի կենդանի, ոչ մի արարած
Վախ ամենեւին էլ չէին ըզգում . . .

Մինչդեռ ամենքն էլ ահա այսպէս ուրախ եւ երջանիկ էին, մէկ օր էլ չար ոգին մտնում է երկու շների մէջ, որոնցից մէկը քած է լինում եւ միւսը որձ, եւ դրանք խօսք-մէկ են անում եւ յարձակում մի անմեղ գառան վրայ, նրան պատառ-պատառ անում, լափում, եւ արիւնոտ կզակներով գնում են մեր նախահօր առջեւը կանգնում, իբր թէ ոչ մի չար բան չեն արած: Մեր նախահայրը որ տեսնում է նրանց, իսկոյն

խմանում է նրանց արած չարութիւնը, անխնամ է նրանց եւ ասում: «Գայլեր, ինչո՞ւ անմեղ արիւն թափեցիք»: Այս ասելն ու այն երկու շների գայլ դառնալը մէկ է լինում:

Այնուհետեւ նրանց արսորում է գէպի անտառները եւ միւս շներին պատւիրում, որ միշտ հարած են նրանց:

Այս է պատճառը, որ գայլերը թէպէտ շան նման են, բայց շուն չեն, այլ վայրենի, անգութ եւ ագահ գազաններ են:

Լ Ո Ւ Ս Ն Ա Տ Ա Յ

— Հայրիկ, ինչո՞ւ մեր Բօղարը,
Միշտ հաչում է լուսնի վերան,
Մի՞թէ պայծառ լուսնեակը,
Մէկ վնաս է տալիս նրան:
— «Ո՛չ, որդեակ իմ, ոչ թէ վնաս,
Այլ լոյս, միայն լոյս է տալիս,
Իսկ շանն — իբրեւ գայլի ցեղի —
Լոյս գիշերը գիւր չի գալիս.
Բայց լուսինը խօսմ' չըգիտէ,
Որ իր վրայ հաչողներ կան,
Նա լուռ ու մուսկ, բախ բոլորած,
Շարունակում է իր ճանդան.
Մենք էլ, որդեակ, լուսնի նման
Պէտք է լոյս տանք մութ աշխարհին
Եւ համարենք, թէ չենք լսում
Մեզ վրայ զուր հաչողներին»:

Գ Ա Յ Լ Ե Վ Ս Կ Ի Լ Ո

Սկիւռը ծառի վրայ թռչկոտելիս՝ յանկարծ վայր ընկաւ մի գայլի վրայ, որ քնած էր ծառի տակին:

Գայլը վեր թռաւ, բռնեց սկիւռին եւ ուղեց ուտել:
Սկիւռն աղաչանք արաւ, որ իրան բաց թողնէ: «Թող ինձ, ասաց, գայլ եղբայր, ինչ ուղենառ քեզ կրտամ»:

Գայլն ասաց. — Շատ լաւ, քեզ կըթողնեմ, եթէ ինձ կասես, թէ պատճառն ինչ է, որ ես միշտ տխուր եմ, միշտ դարդոտ, իսկ դուք սկիւռները միշտ ուրախ էք, միշտ զրւարթ, եւ շարունակ թռչկոտում էք ծառերի վրայ եւ խաղում:

Սկիւռն ասաց. — Առաջ թող ինձ ելնեմ ծառը, այնտեղից կրտամ քո պատասխանը:

Գայլը բաց թողեց: Սկիւռը վեր ելաւ ծառը եւ այնտեղից ասաց գայլին. — Քո տխրութիւնըդ նրանից է, որ դու չար ես. չարերն ուրախութիւն չունին: Իսկ մենք ուրախ ենք միշտ նրա համար, որ բարի ենք. ոչ ոքի վատութիւն չենք անում:

Գայլը շատ բարկացաւ եւ չարութիւնիցն ուղղում էր կատաղել. բայց էլ ինչ կարող էր անել, սկիւռը ծառի վրայ էր եւ գայլից շատ բարձր:

Գ Ա Ո Ն Ո Ւ Գ Ա Յ Լ Ը

Հնուց մնացած մի լաւ տուակ կայ եւ շատ ուղիղ է, Աստուած է վկայ, որ հզօրի դէմ, թէեւ մեղաւոր, անզօր արդարն էլ է լինում յանցաւոր:

Այսպէս մէկ անգամ շոգից նեղացած, հօտից մո-
լորած, մի ծարաւ գառնուկ խայտալով վազեց դէպի
առւակը, որ քիչ ջուր խմի, ծարաւը կտորի, փոքր ինչ
զովանայ, վազէ տուն գնայ:

Այդ իսկ րոպէին, որտեղից որտեղ, մի գայլ դուրս
պրծաւ եւ կամաց-կամաց, սուս փուս, գողի պէս, շան
կերպարանքով, գառին մօտեցաւ: Ի՞նչ ասել կուզի, թէ
ինչո՞ւ համար. քաղցած գաղան, փափկիկ գառնուկ,
կառնէր կրտանէր եւ անուշ կանէր:

Բայց մէկէնիմէկ նա այգպէս չարաւ, իսկոյն չրտա-
րաւ: Զրգիտեմ որտեղ՝ մեր ծաղկաթաւալն ուսում
էր առել, օրէնք սովորել. ուղեց իր գործը խեղճ գառ-
նուկի հետ օրէնքով տեսնել, որպէսզի չասեն, թէ
գառն արգար էր, գայլը՝ մեղաւոր: Բայց ինչ էլ լինէր,
դարձեալ գաղան էր, կռախտ բաւական, հետք չըկար
վրան ուսման, կրթութեան, ինչպէս կրտեսնէք նրա
խօսելից, վարւելու ձեւից:

— Այ դու անպիտան, կենդանի անբան, — ասում
է գառին գայլն ուսումնական, — ի՞նչ իրաւունքով եւ որ
օրէնքով համարձակել ես իմ մաքուր ջուրըս, պարզ
խմելիքըս քո պիղճ բերանով այսպէս պղզտորել աւա-
զով, ցեխով եւ հաղար տեսակ աղբ ու զիբիլով: Քո այդ
յանդուգն չարութեան համար գիտե՞ս ինչպիսի պատիժ
կայ գրած:

— Վտեմափայլ տէր, ասում է գառը, և ես գիր չը-
գիտեմ, բայց թէ թող կրտաս, այսքանը կասեմ, որ
ջուրը ցածից վերեւ չի գնալ, դու էլ կիմանաս:

— Ի՞նչ ես դուրս տալիս, ես չեմ հասկանում:
ջուրը ներքեւից վերեւ չի գնալ, այդ ո՞վ չըգիտէ, էլ
ասելդ ի՞նչ է:

— Իմ ասելն այն է, Վտեմափայլ տէր, որ դու
վերեւից եկար դէպի ինձ: Այդ էլ որ չասենք, հէնց քրին
նայենք, շատ լաւ կրտեսնենք, թէ ինչքան պարզ է,
ինչքան մաքուր է: Զուր է, ճշմարիտ, քո բարկութիւնը:

— Տեսէ՛ք, մէկ տեսէ՛ք այս ըստահակին, սրա ա-
սածին: Համարձակում ես, կենդանի անբան, տալ ինձ
պատասխան: Քո խելքով՝ ուրեմն ես սո՞ւտ եմ խօսում,
շնո՞ւ եմ հնարում: Ես լաւ եմ յիշում եւ չեմ մոռացել,
որ մէկէլ տարին էլի դու էիր, որ յանդգնեցար, ինձ
ընդդիմացար, եւ հայհոյելով այստեղից փախար, ձեռ-
քիցըս պրծար:

— Ա՛խ, ի՞նչ ես ասում, տէր իմ պատւական, դեռ
եւս չըկամ ես մէկ տարեկան:

— Ուրեմն եղբայրդ էր. էլ ո՞վ կըլինէր այնքան
քեզ նման, քեզ պէս անպիտան:

— Ողորմած տէր իմ, ես եղբայր չունիմ:

— Ինձ համար մէկ է, ով կուզի լինի. մի՞թէ դու
չունի՞ս քաւոր, խնամի: Մէկ խօսքով նա ձեր յիմար
ցեղիցն էր: Պուք, ձեր շները, ձեր հովիւները, ինձ չը-
սիրելով, իմ չարն ուղեւով, երբ որ կարենաք, միշտ
վնաս կըտաք: Այդ մեղքի համար, ես հիմա գիտեմ,
թէ քեզ ինչ կանեմ:

— Ա՛խ, Աստուած իմ, Ագտւած. — գառն աղաղա-
կեց — ինչ է իմ մեղքըս, սա չըհաստատեց...: Վտեմափայլ
տէր, ողորմած եղիր. ես անմեղ եմ . . .

— Լռի՛ր, անպիտան, ոչխարի լակոտ, իմ բան ու
գործըս խօսմ չի կտրուել, որ քո մեղքերդ ըսկսեմ քննել:
Ե՛կ գնանք անտառ, ես այնտեղ կանեմ քո դատաստանը. —
ասաց գաղանը, եւ մեր գառնուկին դրաւ շտլակին . . .

Բ ա ղ է ն եւ Ա ղ աւ ն ի ն

Գիշատիչ բաղէն իր սուր ճանկերում
Բըռնած՝ աղանդուն պատառոտում էր.
«Հը, ճանկըս ընկար. դուր ես աշխատում
Պրծնիլ իմ ձեռքից, դուր այդ հնարքներ:
Խաբեբայ, ես ձեզ լաւ եմ ճանաչում,
Հայհոյիչներ էք, խորամանկ օձեր.
Ձեր ցեղը միշտ մեր արիւնն է խմում,
Դու էք մշտական մեր թշնամիներ:
Բայց կան ասուածներ վրէժխնդրութեան,
Նրանք ամենքին կանեն դատաստան:
— Ա. խ, ո՛ւր էր, թէ այդպէս լինէր՝
Չարագործներին խոտովթեամբ պատժէր».
Հազիւ հառաչեց աղանին մարած,
Սուր-սուր ճանկերում սաստիկ սխմրած:
«Ի՛նչպէս, ի՛նչպէս, այդ ի՛նչ ասացիր,
Ա. խ դու ուրացող, մի մէկ էլ կրկնի՛ր.
Դու չես հաւատում հո՛, ասուածներին,
Նախախնամութեան այն հղօր ուժին:
Է՛հ, ուղում էի աղատել ես քեզ,
Բայց չէ՛, տեսնում եմ, դու արժանի չես.
Ուրեմն մեռիր, դուր է փրկութիւն,
Անասուածներին չըկայ թողութիւն»:

Ա. ն մ ի տ ե ղ ն ե ռ

Երեք եզր միասին դաշտումն արածում էին: Եզ-
րերից մէկն սպիտակ էր, մէկը կարմիր եւ մէկը սեւ:

Մէկ օր մի քաղցած գայլ մօտեցաւ սրանց եւ ու-
ղում էր մէկին կամ միւսին վիրաւորել, բայց եզները
քամակ քամակի տըւին, ցոյց տըւին գայլին իրանց սրա-
ծայր պոզերը: Գայլը տեսաւ որ եզներին ոչ մի վնաս
չի կարող տալ, քանի որ նրանց մէջ միութիւն կայ,
մտածեց երկպառակութիւն ձգել մէջները, միմեանցից
բաժանել, որ կարողանայ ամեն մէկին ջողթել:

— Բարով ձեզ, բարեկամներ, ասաց գայլը, ես չեմ
եկել ձեզ մի վնաս տալու, ձեր պոզերն ինչո՞ւ էք իմ դէմ
բռնում: Ես էլ ձեզ պէս չորս ոտն ունիմ, երկու ա-
կանջ, երկու աչք, մի պոչ, մի բերան, մի գլուխ. մի-
թէ կարելի բան է, որ նմանը նմանին մի վնաս տայ:
Բացի սրանից, դուք սուր-սուր պոզեր ունիք, ես չու-
նիմ, ձեզանից ամեն մէկը մի դէւ է ահագին. իսկ ես
ձեր հորթի չափ էլ չըկամ: Համարեցէք թէ ես ձեր
պահապան շունն եմ, թողէք ձեզ մօտ կենամ, ձեզ հետ
արածեմ, երեք չըլինինք՝ չորս լինինք, ի՛նչ վնաս ունի:

Գայլի այս խօսքերի վրայ եզները միամտեցան
եւ մի քիչ էլ փըւեցան իրանց պոզերովը, մանաւանդ-
երբ տեսան, որ գայլն էլ է արածում: Բայց գայլի փո-
րը ցաւում էր, նրա համար էր արածում, եւ այն էլ ոչ
թէ արածում էր, այլ խոտերը պոկում, էլ ետ վէր էր
ածում, եւ եզներին խաբելու համար ցոյց էր տալիս, որ
իրը թէ նրանց նման արածում է:

Վերջը, երբ սպիտակ եզը մի կողմ քաշեց եւ սեւն
ու կարմիրը միւս կողմը, գայլը մօտեցաւ ջուխտ եզնե-
րին եւ փոփսաց նրանց ականջին. — Բարեկամներ, դուք
երկար չէք կարող այս կանաչ խոտումն արածել. սպի-
տակ եզն իր գոյնովը ձեզ փորձանքի մէջ կըձգի:

Գուր ձեր գոյնովը ցերեկն էլ չէք երեւում, իսկ սպիտակը գիշերն էլ է լոյս տալիս ճրագի նման: Ծաղկաւորները (ուզում է ասել գայլերը) շուտ կրտեմենն նրան եւ կըգան: Նրա պատճառով գուր էլ կընկնիք փորձանքի մէջ եւ կըպատժուիք:

— ԲՕ — բՕ, բա՛ — բա՛, գոչեցին եղները, միաբերան, որով ուզում էին ասել, մի՞թէ ճշմարիտ ես ասում:

— Իհարկէ, ասաց գայլը, ես ի՞նչ օգուտ ունիմ սուտ ասելու, ես ձեր լաւութիւնն եմ ուզում, երգւում եմ ձեր ամենագոր պօզերովը, որ սուտ չեմ ասում:

— Մա՛ — մա՛, մո՛ւ — մո՛ւ, ասացին եղները, այսինքն ի՞նչ անենք ուրեմն, որ ազատուինք այդ փորձանքից:

— Ոչինչ հարկաւոր չէ, ասաց գայլը, գուր ձեզ համար արածեցէք այստեղ, ես կազատեմ ձեզ նրանից:

Եղները կամք տրին, եւ գայլը գնաց սպիտակի բկիցը բռնեց: Սպիտակն իր օրհասական գոռոցով եւ բղբոցով միւսներին օգնութեան կանչեց, թէ եկէք, եղբայրք, օգնեցէք, սա գայլ է, մէկ օր էլ ձեր բկին կըչօքի. իսկ սեւն ու կարմիրը նրան չօգնեցին, այլ ուրախանալով ասացին՝ Քո հախն է անպիտան, ինչո՞ւ գուր սպիտակ ես եւ ոչ մեզ պէս կարմիր կամ սեւ. գուր քո անպիտան գոյնովդ մեզ էլ պիտի կրակի մէջ գցելի:

Գայլը երբոր հատացրեց Սպիտակի միտը եւ նորից քաղցեց, մէկ օր էլ մօտեցաւ Սեւին եւ փափաց տականջին. — Գիտես ի՞նչ կայ, ես անցեալ անգամ քեզ ոչինչ հատացի, որովհետեւ Կարմիրը մօտըդ էր. բայց հիմա պարտք եմ համարում ասել, որ կարմիր գոյնը նոյնքան վնաս

աւար է, ինչքան եւ սպիտակը: Միայն քո գոյնն է շահաւէտ, որ ոչ ցերեկն է երեւում, եւ ոչ գիշերը: Եկ ինձ լսիր եւ թող Կարմիրին աղատեմ քեզ: Այնուհետեւ գուր մենակ կարածես, նրա բաժին խոտն էլ քեզ կըմնայ:

Սեւուկը կամք տըւաւ. գայլը գնաց Կարմիր բկիցը բռնեց: Կարմիրն աղաղակեց եւ Սեւուկին օգնութեան կանչեց՝ ասելով.

— Արի օգնիր ինձ, սպանենք այս կեղծաւորին, թէ չէ՝ մէկ օր էլ քո բկին կըչօքի:

Սեւուկը հեռու կանգնած, փորն ուռցրած, պօզերը չարդախ արած, տեսնում է իր ընկերոջ մահը եւ ուրախանալով տոտւմ. — Քո հախն է, ինչո՞ւ գուր էլ ինձ պէս սեւ չես. քո անպիտան կարմիր գոյնովդ ինձ էլ պիտի կրակի մէջ գցէիր: Այսուհետեւ քո բաժին խոտն էլ ինձ կըմնայ, ես մենակ կուտեմ եւ աւելի կըգիրանամ:

Մի քանի օրից յետոյ անկուշտ գայլը Կարմիրի միտը հատացրել էր եւ կրկին քաղցել: Մօտեցաւ Սեւուկին եւ ասաց.

— Բարեկամ, ախորժախ բացել է. էլի մի է ուզում սիրտըս: Ասում են՝ եթէ ատամներդ սեւ եղան կաշւին քոնս, իսկոյն կրկնաւոր, էլ քո օրումը չես քաղցիլ: Մտածեցի, որ սրանից լաւ բան էլ ի՞նչ կըլինի: Կերթամ, ասացի, ատամներս մեր Սեւուկի կաշւին կըքսեմ եւ կրկնաւոր, նա էլ այնուհետեւ էլ երկիւղ չի ունենալ ինձանից, եւ մենք աւելի սիրով կապրենք:

— Բօ, հօմ—հօմ, ասաց Սեւուկը, որ կընշանակէ,
թէ—այդ ինչ լաւ բան են ասել: Զշմարիտ որ միշտ
կասկածով եմ նայում քեզ վրայ, բայց որ կուշտ կը-
լինիս, ինչ ասել կուզի, որ էլ ինձ մի վնաս չես տալ:
Ահա իմ կաշին, ատամներդ վրան քսիր, ինչքան կամե-
նում ես:

— Շնորհակալ եմ, բարեկամ, շատ շնորհակալ, որ
այդքան բարի ես. միայն խնդրում եմ, որ մի րոպէ աչ-
քերդ փակես, եթէ ոչ կաշիդ չի ազդել ատամների-
վրայ. այսպէս են ասում, ես ինքս էլ չըզիտեմ թէ
ինչու:

Սեւուկն աչքերը փակեց եւ մինչեւ այսօր դեռ փակ-
ւած են:

Երկու ընկեր

Երկու ընկերներ իրիկնապահին
Հրացան առած՝ անտառ գնացին,

Որ մէկ բան որսան,

Շուտով յետ դառնան.

Յանկարծ անտառից մի արջ դուրս պրծաւ.

Ու կատաղութեամբ նրանց վրայ վազեց.

Մէկն շտապելով ծառը բարձրացաւ,

Միւսն անճարացած գետնի վրայ պառկեց.

Շուռն իրան քաշեց

Ու անշարժ մնաց,

Որ արջը կարծէ,

Թէ նա մեռած է:

Արջը մըռալով՝ մօտեցաւ նրան,
Ականջը կամաց դրեց բերնի վրան,

Ականջ դրեց,

Հոտ քաշեց,

Վերջապէս նրան մեռած կարծելով,

Հեռացաւ գնաց՝ դռնը լիզելով.

Փախած ընկերը ծառիցն իջաւ ցած,

Ընկերին հարցրեց, թէ արջն ի՞նչ ասաց:

— Արջն ինձ պատւիրեց, որ ես միւս անգամ

Քեզ պէս մարդու հետ որսի չըգնամ,

Որ մեզ մի փտանգ, բան պատահելիս՝

Մենակ չըթողնես ու ինքըդ փախչիս . . .

Ծառերն ու Կացինը

Ծառերն անտառում երբ շատ նեղացան կացնի
ձեռիցն, ու էլ չիմացան, թէ ինչ անեն, որ իրանց գը-
լուխը պահեն, խորհուրդ արին, որ մի հնար գտնեն:

«Կացինն ո՞վ է, կամ ի՞նչ է, որ մեզ կարենայ
դու անել, յաղթել, ի՞նչ մեծ բան է նա». այսպէս ձայն
տըւաւ ծառերից մէկը. «մենք որ կոթ չըտանք, կացինն
ինչ է, որ յանդգնի անել մեզ կտոր-կտոր»:

Ով որ կոթ կըտայ պողատի կացինն,

Թող «հոգւոցն» ասէ առաջ իր անձին:

Յ ա խ աւ ե լ

(Հերիար)

Շատ հին ժամանակ մի թագաւոր կար,
Զօրեղ, իմաստուն եւ շատ էլ արդար:
Դա որ ծերացաւ, մօտեցաւ մահւան,
Զըզխտէր, թէ ո՞վ կը յաջորդէ իրան:
Թէպէտ նա ունէր տասներկու որդի,
Բայց չէր իմանում, թէ որին ընտրի:
Մեծը ուժով էր, բայց անգութ ու չար,
Նըրանից փոքրը՝ թոյլ եւ ցաւագար,
Երրորդը՝ անհոգ ու խելքից պակաս,
Չորրորդը՝ անմիտ, թէեւ անմիտաս:
Այսպէս՝ ոչ մէկը հօր սրտովը չէր,
Ո՛չ մէկը նրա բնոյթը չունէր:
Միայն մի քիչ յոյս կրտսերն էր տալիս.
Բայց նա էլ հօր մօտ չէր գնում գալիս,
Այդ պատճառով էլ հայրը չըզխտէր,
Թէ արդեօք նա ինչ շնորհքի տէր էր:

Թագաւորն այսպէս շատ որ մտածեց,
Հանելուկի պէս մի բան հնարեց.
Մի թարմ ցախաւել իր առջեւ դրած՝
Որդոյը կանչեց եւ նրանց առաջ.
«Սիրելիք, այսօր ես ձեզ կանչել եմ,
Որ վերջին կամքս ամենքիդ յայտնեմ.
Ինչպէս տեսնում էք, ես ծերացել եմ,
Եւ բաւական է որքան ապրել եմ:

Շուտով իմ նախնեաց ճանապօղը կերթամ,
Նրանց պէս ես էլ սեւ հող կը դառնամ.
Բայց քանի ողջ եմ, շունչս բերանումըս.
Կուգեմ ձեզ յայտնել ինչ կայ մտքումըս:
Ահա ձեր առջեւ մի նոր ցախաւել,
Որ ես հէնց այսօր կապել եմ տըւել.
Զեղանից ով որ կը կոտորէ սրբան,
Իմ թագն ու գահը ես նրան կը տամ.
Դէհ, առաջ եկէք, ուժերդ փորձեցէք,
Տեսնեմ ձեզանից որդի կը կոտորէք» . . .

— Հայր, ես կը կոտորեմ, ասաց մեծ որդին,
Եւ վստահութեամբ մօտեցաւ աւելն.
Վերցրեց աւելն ու ծռնիլը կալաւ,
Քաշեց, բաշքեց, ոչինչ չի եղաւ.
Շատ քրտինք թափեց, շատ չարչարեցաւ.
Դեղնեց, սիրթնեց եւ յետ քաշեցաւ:
Յետոյ երկրորդը եկաւ վեր առաւ,
Նա էլ իր եղբօր դառն օրին հասաւ.
Երրորդն էլ եկաւ իր ուժը փորձեց,
Բաւական տանջանք չորրորդն էլ կրեց.
Միւսներն էլ իրանց բախտը փորձեցին,
Բայց ցախաւելը չի էլ ծռեցին:
Ամենից վերջը փոքրը մօտեցաւ
Եւ իր հօր առաջեւ այսպէս խօսեցաւ.

— Հայր, ես չեմ ուզում իմ ուժը փորձել,
Իմ եղբարց նման ի զուր չարչարել,

Ես երեխայ չեմ, որ ձեռքս մեկնեմ
 Դէպի լուսինը, որ նրան բռնեմ.
 Զուրը կրխեղդէ, կրակը կայրէ,
 Ով այս չղգիտէ՝ թող ինքը փորձէ:
 Ես ուժ տեսնում եմ ամենայն բանում՝
 Թէ երկրիս վրայ եւ թէ երկնքում:
 Առ մի բարակ ծեղ, մի մազ կամ մի թել,
 Մեծ ուժ կը գտնես ամենի մէջ էլ.
 Թէ փոքրիկ միջատ, թէ ուղտ ահագին,
 Ամենքն էլ ուժից մէկ բաժին ունին:
 Կայ եւ խելքի ուժ, ինչպէս եւ սրտի,
 Աչքի, ականջի, ձեռքի եւ ոտքի.
 Ուտե՛րն ու մէջքն էլ պակաս ուժով չեն,
 Բայց դրանք թոյլ են, թէ միացած չեն.
 Ուժով չի լինիլ ոչ մի առարկայ,
 Եթէ մասներում միութիւն չըկայ.
 Մասերն իրար հետ երբ սերտ կապ ունին,
 Այդպիսով միայն ուժով կը լինին.
 Այսպէս շատ անհատ երբ որ միանան,
 Մեծ եւ չափազանց մեծ ուժ կը ստանան:
 Մեզ լաւ օրինակ միջիմն ու մեղուն,
 Թէ նրանք խմբով ինչե՛ր են անում.
 Նրանց պէս եթէ մարդիկ միանան,
 Լեռներ կը շրջեն՝ եթէ կամենան.
 Եւ ինչքան լճեր, ինչքան ջրանցքներ
 Միացած ուժով կարող են շինել:
 Ես քո տէրութեան ցրած ուժերը,
 Ինչպէս ցախաւիղ ճկուն ճղները,

Ամուր կապերով կապած կը պահեմ.
 Այս է քո միտքըդ, ես ինչքան գիտեմ.
 Բայց որ ասածըս լաւ հասկացնեմ,
 Տեսէ՛ք աւելը ինչպէս կը կոտորեմ»:
 Եւ այս ասելով՝ նա վեր է առնում,
 Աւլի կապերը քանդում, արձակում.
 Ճկուն ճղները վերցնում է հատ-հատ,
 Ամենի առաջեւ կոտորատում ջարդում:

— Ապրի՛ս, իմ որդի, ասում է հայրը.
 Քեզ է արժանի իմ թագն ու գահը»:
 Գրկում է որդուն ճակատից պաշում,
 Եւ թագն իր ձեռքով գլխին է դնում:
 «Տեսէ՛ք, ասում է միւս եղբայրներին,
 Դուք չընախանձիք ձեր եղբոր փառքին.
 Եթէ որա հետ սերտ սիրով մնաք,
 Աւելի մեծ ուժ եւ փառք կը ստանաք,
 Իսկ եթէ զատուիք եւ ջոկ-ջոկ լինիք,
 Քանզւած աւլի պէս շուտ կը կոտորուիք:
 — Մենք հնազանդ ենք, ասում են նրանք՝
 Տալով եղբորը պատիւ եւ յարգանք.
 Իմաստուն որդին հասաւ մութրազին,
 Դուք նոյնպէս հասնիք ձեր մութրազներին»:

ՅԱՒԵԼԻԱԾ

ԱՐԵՓՆԱԶԱՆ

ԿԱՍ

ԿԱԽԱՐԴԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ՆԸԻԷՐ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ

ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ ԵՒ ԱԶԱՏ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

1.
 Ծառ հին ժամանակ, երբ աշխարհքս լիքն էր հրաշք-
ներով եւ երբ բարի ու չար Ոգիներն անընդհատ
պատերազմ էին մղում իրար դէմ, այդ ժամա-
նակ Մասիսի ստորոտում կենում էր մի ծերունի իշխան՝
Արման անունով:

Արմանն ունէր երեք զաւակ, մօրից որը մնացած:
Նրանցից երկուսն աղջիկ էին՝ մինը քան զմիւսը գեղե-
ցիկ, իսկ երրորդն աւելի եւս չքնաղ եւ չնաշխարհիկ,
միայն բարի Ոգիները նրա ինչ լինելը թաքցրել էին հո-
ղեղէններից: Այդպէս էին կամեցել բարի Ոգիներն իրանց
համար յայտնի նպատակով եւ մի որոշ ժամանակով, երբ-
որ ժամանակը լրանար, նրա տղայ կամ աղջիկ լինէն
այն ժամանակը պիտի յայտնէր: Բայց Արմանը նրան
չէր որոշում աղջիկներից, եւ երեքին էլ միաձեւ աղ-
ջրկայ հագուստով էր պահում: «Թող սա էլ աղջիկ
համարի, ստաց նա, մինչեւ բարի Ոգիների կամքը կա-
տարի», եւ անունն էլ դրաւ Արեգնազան՝ միատեսա-
կութեան համար, որովհետեւ մեծի անունը դրել էր
Զանազան, իսկ միջնակինը՝ Զարմանազան:

Արեգնազանը մեծացաւ աղջկայ պէս. եւ թէպէտ
հաւատացած էր, որ ինքն աղջիկ է եւ աղջիկներից էլ
ամենից գեղեցիկը, բայց ատելով ատում էր աղջկան վա-

յիւ բաները: Նա չէր սիրում բուրդ գլել, թել մանել, կար ու ձեւ անել, եւ դրա հակառակ՝ երբ մի լաւ ձի կամ մի զէնք էր տեսնում, խելքը գնում էր: Մայր չունէր, որ նրան ստիպէր՝ տնտրարութիւն սորվեցնէր, իսկ հայրը, կարծես գիտութեամբ, ոչ միայն այդ մասին ոչինչ հոգս չէր անում, այլ եւ նրան իր հետ որսի էր տանում՝ եւ ձի հեծնել ու զէնք գործածել էր սորվեցնում:

Այսպէս անցաւ մի ժամանակ. մէկ օր Արմանը կանչեց իր զաւակներին եւ ասաց.

— Ես ծառայում էի մեր բարի թագաւորին եւ նա ինձ շատ սիրում էր: Ահա այս դաշտերն ու սնտառները, այս սարերն ու ձորերը, որ հիմա մեր ձեռին է, բոլորը թագաւորն է ընծայել ինձ իմ հաւատարիմ ծառայութեանս համար: Երբոր ձեր մայրը վախճանեց, սաստիկ տխրութիւն եկաւ վրաս: Աեր առայ ձեզ, քաշւեցայ այս խաղաղ վայրերը, եւ տխրութիւնս փարատելու համար՝ գլուխս որսորդութեան տըւի: Դուք հիմա մեծացել էք, իսկ ես՝ ծերացել: Դուք այստեղ մեծանում էք, ինչպէս վայրի եղջերուները. ինչ կըլինի ձեր վերջը, եթէ այստեղ մնաք, ի հարկէ, շատ վատ: Ապագայ թըշւառութիւնից ձեզ ազատելու համար ես մտածել եմ, որ ձեզանից մէկին տղայի հագուստով ուղարկեմ թագաւորի մօտ ծառայելու: Թագաւորը սիրով կընդունի եւ իմ տեղը ժամանակով նրան կըտայ: Այսպէսով ձեզանից մէկը կարող է միւսներինգ էլ տանել իրան մօտ: Հիմա որդի կուզենաք գնալ:

— Ես կերթամ, հայրիկ, ասաց մեծ աղջիկը:

— Ես էլ, հայրիկ, ես էլ, մէջ ընկաւ միջնակը:

Արեգնազանը լուռ էր:

— Իսկ դու, Նազանիկ, դու չե՞ս կամենալ, հարցրեց հայրը Արեգնազանին. կարծես ուզում էր, որ գնացողը նա լինէր անպատճառ:

— Ինչո՞ւ չէ, հայրիկ. բայց երբոր իմ մեծ քոյրն ուզում է, ես ինչո՞ւ արգելք լինիմ նրան:

— Այստեղ արգելքի բան չկայ, հոգիս. ինձ համար դուք երեքդ էլ մէկ էք, միայն դեռ չըգիտեմ, թէ ձեզանից որն աւելի յարմար կըլինի:

— Ես ամենից յարմարն եմ, հայրիկ, ասաց մեծը, որովհետեւ ես ամենից մեծն եմ:

— Շատ լաւ, բայց ես առանց պայմանի ոչ մէկիդ չեմ ուղարկելու: Եթէ դու կամենում ես, կերթաս ուրեմն կրփոխես հագուստդ, կընտրես զէնք ու զրահ, եւ առաւօտուն շատ վաղ քո ձին կըհեծնես, կերթաս որսորդութեան. եթէ դատարկ չըվերադառնաս, քեզ կուղարկեմ թագաւորի մօտ:

Միւս առաւօտուն մեծ աղջիկը, ինչպէս պատկերել էր հայրը, ճանապարհ ընկաւ դէպի դաշտ՝ մի բան որսալու համար: Երբ որ մօտս մի խոր ձորի մէջ եւ ուզում էր անցնել միւս կողմը, նրա առաջը կտրեց մի դիմակաւորւած ձիաւոր՝ ոտից մինչեւ գլուխ զինաւորւած: Աղջիկը նրան որ տեսաւ, այնպէս վախեցաւ, որ քիչ մնաց լեզուն կապի. սաստիկ երկիւղից մնաց կաշկանդւած, փախել անգամ չըկարողացաւ: Ձիաւորը մօտեցաւ նրան ու ասաց.

Ա՛յ տղայ, սիրուն տղայ,

Ո՛ւր ես գնում այդպէս մենակ.

Ինչո՞ւ փափուկ անկողնիցդ

Դուրս ես եկել անժամանակ:

Աղջիկը պատասխանեց կմկմալով.

— Ես . . . ես . . . գնում եմ . . .

Ոչ . . . ոչ . . . չեմ գնում.

Հա . . . հա . . . պիտի գնամ . . .

Ի՞նչ երեսով յետ դառնամ . . .

Ձիաւորն ասաց սպառնալով.

— Դու գնում ես, ուր ես գնում.

Ուր ես փախչում դու ձեր գեղից.

Յետ դառ իսկոյն, թէ չես ուզում,

Որ գլուխդ թռչի տեղից . . .

Այս ասելով ձիաւորը հանեց թուրը եւ բարձրացրեց, որ զարկէ աղջկան, բայց նա բղաւեց. «Վայ, վայ, մի զարկիր, մի զարկիր, ես աղջիկ եմ, ես աղջիկ եմ, ահա, ահա, յետ եմ դառնում»:

— Որ աղջիկ ես, ուրեմն գնա ձեր տուն, ձեր հաւերին կուտ տուր: Տղամարդի հագուստ ունենալը բաւական չէ, պէտք է տղամարդի սիրտ էլ ունենալ: Ելիլաւ էր որ ինձ պատահեցար եւ ոչ մի ուրիշին, ասաց ձիաւորը եւ անյայտացաւ:

Աղջիկը գոգողալով վերագարձաւ տուն:

— Է. . . ուր է բերած որսըդ, հարցրեց հայրը. ինչո՞ւ այդպէս շուտ վերագարձար:

— Ճանապարհին քերմն բռնեց, հայրիկ. գլուխս ցաւում է . . .

Միւս օրը միջնակին ուղարկեց: Նա էլ մեծին պատահած փորձանքին հանդիպեց — նրա պէս վախեցած վերագարձաւ տուն:

Երրորդ օրը Արեգնազանին ուղարկեց: Նրան եւս հանդիպեց միեւնոյն ձիաւորը եւ ասաց.

Ա՛յ տղայ, սիրուն տղայ,

Ո՛ւր ես գնում այդպէս մենակ.

Ինչո՞ւ փափուկ անկողնիցդ

Դուրս ես եկել անժամանակ:

Արեգնազանը պատասխանեց բարկահալով.

Քեզ ի՞նչ, թէ ես ուր եմ գնում:

Ուր գնում եմ, այդ ես գիտեմ.

Ես չեմ գնում, որ քեզ նման

Խաղաղ մարդոց ճանպէհ կապեմ:

— Ուրեմն ես աւաղակ եմ:

Դո՛ւ ես ասում ինձ այդ բանը,

Այս րոպէիս դու կ'ստանաս

Քո այդ խօսքիդ պատասխանը:

— Այո, թէ դու աւաղակ ես,

Յոյց է տալիս քո դիմաւր,

Բայց թէ ինչպէս տղամարդ ես,

Այդ թող տեսնէ իմ նիզակը . . .

Այս ասելով՝ Արեգնազանը յարձակեց նրա վրայ, ասելով.

— Ի՛նչ ձգիր դիմակդ, տեսնեմ դու ինչ մարդ ես, եթէ ոչ՝ այս րոպէիս կըթռցնեմ գլուխդ:

Ձիաւորն ընդդիմացաւ, վահանով պաշտպանեց եւ թրով յարձակեց Արեգնազանի վրայ: Արեգնազանը նոյնպէս պաշտպանուում էր վահանով եւ յարձակուում թրով: Մի ժամ շարունակ տեսեց նրանց կռիւը, եւ

ոչ մէկը չըկարողացաւ զարկել միւսին. զարկերը վահաններին էին դիպչում: Միայն Արեգնազանը հետոհետէ զօրանում էր, իսկ նրա հակառակորդը թուլանում: Աերջը Արեգնազանը մի ճարպիկ ոստիւնով թռաւ ձիուցը, իր հակառակորդի փողպատից բռնելով վայր գլորեց ձիուց, եւ հէնց այն է, ուզում էր, որ մի հարւածով գլուխը թռցնէր, նա իսկոյն վեր կալաւ դիմակը . . .

— Ա. իս, հայրիկ, հայրիկ, բացականչեց Արեգնազանը. այս ի՞նչ փորձանքի մէջ էիր գցում դու ինձ . . . եթէ մի փոքր ուշ վեր կայնէիր դիմակդ, ինձ հայրասպան պիտի շինէիր:

Հայրը մօտը նստեցրեց Արեգնազանին եւ նրա վրան նայելից չէր կշտանում: Մի փոքր շունչ առնելուց յետոյ ասաց.

— Ապրիս, ապրիս, Արեգնազան,
Ծլիս, ծաղկիս, զօրանաս,
Հիմա գիտեմ, որ իմ տեղը
Դու անպատճառ կստանաս:

Ի զուր չեմ քեզ սորվեցրել
Զէնք ու զրահ գործ ածել.
Ինքըդ գիտես, որ ամենքից
Քեզ եմ սիրել առաւել:

Թող սա լինի, ասացի ես,
Արու զաւակ ինձ համար,
Սորա անվախ, անահ սիրտը
Քաջ տղամարդի է յարմար:

Էլ աղջիկ չես այսուհետեւ.
Զմուռանաս այդ բնաւ.
Դու աշխատիր, որ ստանաս
Բարի անուն, մեծ համբաւ:

Արջայական ապարանքը
Մի մեծ բոյն է փորձութեան,
Եթէ սխալ մի քայլ անես,
Դու կորած ես յաւիտեան:

Այժմ գնա, դու իմ հոգեակի,
Օրհնութիւնս քեզ հետ տար,
Եղիր բարի, մեծահոգի,
Եղիր անմեղ ու արդար . . .

Երբոր Արեգնազանը ներկայացաւ թագաւորին եւ յայտնեց, որ ինքը Արմանի որդին է, թագաւորը շատ ուրախացաւ:

— Ես այնպէս էի կարծում, ասաց թագաւորը, որ մեր Արմանը հասած տղայ չունի: Անունըդ ի՞նչ է, տղաս:

— Տէրութեանդ ծառայ՝ Արեգ:

— Արեգ . . . շատ լաւ անուն է եւ քեզ բոլորովին յարմար: Որնիս կաց, տղաս, քեզ այստեղ լաւ կըպահեն:

Եթէ մի նեղութիւն, մի կարիք ունենաս, ինձ յայտնիր: Վաղը պիտի որսի երթանք, դու էլ կըգաս ինձ հետ:

Թագաւորը մինուճար մէկ աղջիկ ունէր Նունուֆար անունով: Այնքան գեղեցիկ էր Նունուֆարը, որ արեգակին ասում էր՝ «դու մի դուրս գալ, ես եմ լոյս տալու»:

Երբոր թագաւորը խօսում էր Արեգնազանի հետ, Նունուֆարը վարագոյրի ետեւից թաքուն նայում էր նրա վրայ եւ զմայլում:

«Սա իսկ եւ իսկ այն պատկերն է, որին քանի անգամ տեսել եմ ես երազումս», ասում էր Նունուֆարն ինքն իրան:

Միւս առաւօտուն որսական փաղերը հնչեցին:

Հազարից աւելի ձիաւոր դուրս եկան, բոլորն էլ զինաւորւած լայնակամար նետաղեղներով, երկայնակոթ նիզակներով եւ այլ զէնքերով: Իրանց հետ ունէին բազմաթիւ գամիրուներ, բարակներ, բազէներ . . . մի խօսքով որսի ամեն պատրաստութիւնով:

Անցան գնացին, հասան մի լայնատարած դաշտ, չորս կողմից ահագին անտառներով շրջապատւած: Որսական շներով անտառներից դուրս փախցրին բոլոր էրէներին դէպի դաշտ, շղթայաձեւ շրջապատեցին ամբողջ դաշտը, եւ բոլոր որսերին կալմէջ արած՝ ոկոեցին անխնայ կոտորել:

Արեգնազանը թագաւորի մօտից չէր հեռանում, եւ նրանից էլ քիչ չէր կոտորում: Որսասպանութեան այդ միջոցին թագաւորը մի եղջերւի ետեւից ձին չափ գցելիս, ինչպէս պատահեց, վայր ընկաւ ձիուց, թէեւ անվնաս, միայն ձին խրտնեց փախաւ, թագաւորը մնաց

հետի-ոտ եւ իսկոյն ընկաւ մի արջի առաջ: Արջը ետեւի ոտների վրայ կանգնեց, բերանը բաց արաւ եւ հէնց որ ուզում էր թագաւորին իր գիրկն առնել, ջարդել, Արեգնազանը մի ակնթարթի մէջ նետի պէս սլացաւ իր ձիով եւ թրի մի հարւածով կէս արաւ արջի գլուխը եւ վայր գլորեց ամեհի գազանին: Թագաւորն ազատուեց եւ Արեգը դարձաւ նոյն օրւան հերօսը:

— Այ քեզ բախտ... ինչո՞ւ ես չէի մօտիկ թագաւորին, ասում էին որսորդներից շատերը:

Թագաւորին սոյն օրւան պատահած դէպքի լուրը շուտով քաղաք հասաւ եւ պատանի որսորդի արած քաջութեան համբաւը մի րոպէում տարածւեց ամբողջ քաղաքի մէջ:

Տեսնելու բան էր, թէ ինչպիսի աղաղակ էին բարձրացնում քաղաքացիք որսորդների վերագարձին:

— Կեցցէ թագաւորը, կեցցէ քաջ Արեգը, գոռում էին միաբերան եւ երգում:

Ո՞վ է ազատել մեր թագաւորին

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից.

Մեր քաջ Արեգը, սիրուն պատանին,

Նա է ազատել արջի ճանկերից,

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Երկայն նիզակը բերանն է կոխել,

Գլուխը թրով մէջտեղից կիսել,

Ամեհի գազանին գետին կործանել,

Մեր թագաւորին անվնաս պահել

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգն է սիրուն արեգակի պէս,
Նոր է դուրս եկել որսական հանդէս,
Արջի գլուխը արաւ երկու կէս,
Մեր թագաւորին ազատեց այսպէս
Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգն է գիւցազն, քաջ ու անվեհեր,
Կեցցէ յաւիտեան, կեցցէ շատ օրեր,
Եթէ նա այսօր այնտեղ չլինէր,
Մեր թագաւորին էլ ո՞վ կազատէր
Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգնազանն այս ցոյցերը տեսնելով, ասում էր ինքն իրան. «Ա՛խ, ի՛նչ լաւ բան է տղայ լինելը. երանի՛ ես ճշմարիտ տղայ լինէի: Աղջիկը որտեղից կարող էր այս պատւին արժանանալ» . . .

— Դու այսօր ցոյց տըւիր ինձ քո շնորհքդ, Արեգ, ասաց թագաւորը. այսուհետեւ դու ինձնից անբաժան կըմնաս: Ապրիս, տղաս, ապրիս: Դու մի հաղապարտ էակ ես. գեղեցկութեան եւ քաջելութեան հետ շատ հաշտ չէ քաջութիւնը, բայց Երկինքն ուղեցել է քեզ մի բացառութիւն համարել: Վաղը դու իմ ձիաներից կընտրես քեզ համար ամենալաւը, իմ՝ դէնք ու գրահներից՝ ամենից ընտիրները: Դու ժամանակով գիւցազանց կարգը կընկնիս, եւ հէնց այժմ էլ մի փոքրիկ գիւցազն ես. . .

Թագաւորը շատ ուրախ էր, որ մի փոքրիկ գիւցազն է գտել, բայց Նունուֆարի ուրախութիւնը սահմանից անց էր կացել:

— Սրան Երկինքն է ուղարկել ինձ համար, ասում էր Նունուֆարը ինքն իրան. ամեն բան այնպէս է գը-

նում, ինչպէս որ պէտք էր ցանկանալ: Բայց ես ե՛րբ պիտի տեսնեմ՝ նրան երես առ երես, կամ նա ինձ ե՛րբ պիտի տեսնի: Ա՛խ, ինչքան ցանկանում եմ, որ հէնց այս րոպէիս նա ինձ մօտ լինի, մենք միասին կրկնենք. ես նրան կասեմ. . . նա ինձ կասէ. . . Եւ ինչո՞ւ չըկանչել, ինչո՞ւ չըխօսել: Հայրս նրան որդու պէս է սիրում, որովհետեւ իր բարեկամի որդին է. նա ազատ ել ու մուտք ունի բոլոր պալատում: Այո՛, այո՛, պէտք է կանչել: Ե՛յ, ո՞վ կաք այդտեղ, կանչեց Նունուֆարը եւ ներս մտաւ մի աղախին:

— Այս րոպէիս կերթաս Արեգի մօտ եւ կասես, որ գայ ինձ մօտ. ասա՛՛ «Եկ, ինձ տես» . . .

Աղախինը գնաց եւ կանչեց Արեգին:

— Չեմ կարող գալ, պատասխանեց Արեգը:

— Ինչո՞ւ չէք կարող, պարոն. նա հրամայել է, պընդեց աղախինը:

— Ես նրա մօտ գործ չունիմ, հասկանո՞ւմ ես:

— Պարոն, նա ասում է. «Եկ, ինձ տես» . . . հասկանո՞ւմ ես . . .

— Գնա ասա. «Ո՛չ կըգամ եւ ոչ կըտեսնեմ քեզ» . . .

Աղախինը գնաց:

Նունուֆարը Արեգի մերժումը լսելով՝ այնպէս սառաւ ու տաքացաւ, այնպէս կարմրեց ու սիրթնեց փոփոխակի, որ աղախինն այդ տեսնելով՝ սարսափի մէջ ընկաւ:

Նունուֆարի սիրտն ուղում էր տրաքել, գլխի սկաւառակն ուղում էր բարձրանալ: Նա անդադար այս ու այն կողմն էր ընկնում, մերթ դուռն էր բաց անում,

մերթ պատուհանը. նրա սենեակը դարձաւ մի հնոց, եւ նրան այրում, խորովում էր:

— Մերժում... արհամարհանք... ի՛նձ, ի՛նձ, օ՛հ, գլուխս, գլուխս տրաքում է, տրաքում . . .

Աղախինը տեսնելով իր տիրուհու անսահման ցրտահեղութիւնը, վստահացաւ ասել.

— Տիրուհի, ես դարմանում եմ, որ դու մի այդպիսի դատարկ բանի համար սիրտդ շուռ ես բերում: Նա գուցէ սաստիկ ամաչում է, եւ դրա համար է, որ չեկաւ: Երբոր լսեց, որ դու կանչում ես իրան, ամօթից կարմրեց, վարդ կտրւեց, եւ ինչքան գեղեցիկ էր...

— Ասա, ասա, խօսիր, շարունակիր, ես չլսեցի քաբոյր ասածները... օ՛հ, որքան ստոր եմ ես հիմա նրա աչքումը, որքան ստոր... բայց նա սխալում է, այնպէս չէ, նա սխալում է . . .

Նունուֆարը երկար ժամանակ հոգեպէս տանջւելով թուրացաւ եւ ընկաւ անկողին: Թագաւորին իմաց տրւին. նա գնաց տեսաւ, բժիշկներ կանչեց. հաւաքւեցան բոլոր բժիշկները, յոյս տրւին թագաւորին, թէ հիւանդութիւնը վտանգաւոր չէ եւ շուտով կը բժշկեն. բայց դրա հակառակ, քանի գնաց՝ Նունուֆարի տկարութիւնը վտանգաւոր դարձաւ. բժիշկները յուսահատւեցան եւ ուղղակի յայտնեցին, որ չեն կարողանում իմանալ ոչ ցաւի պատճառը եւ ոչ նրա բժշկելու հնարը:

Շատ տխրեց թագաւորը: Նունուֆարը նրա միակ զաւակն էր, միակ մխիթարութիւնը, իր թագաւորութեան միակ ժառանգուհին: Ամբողջ պալատը եւ համարեա ամբողջ քաղաքը տխրութեան մէջ ընկաւ: Արեգնազանն էր միայն անտարբեր մնացողը: Նրա հոգը չէր ամենեւին,

եւ չէր էլ երեւակայում, որ ինքն է նրա տխրութեան միակ պատճառը:

Նունուֆարին փոքրիշատէ սփոփողը եւ ուրախ տրամադրութիւն տրւողը թագաւորի ծաղրածուն էր, իսկ նրա վրայ հսկողն ու խնամք տանողը վէզիրի կինն էր:

Վէզիրի այրի կինը մի հասած տղայ ունէր: Նա կարծում էր, որ թագաւորին արժանաւոր փեսացու միայն իր տղան կարող է լինել եւ ոչ մի ուրիշը: Այդ պատճառով նա գիշեր ցերեկ չէր հեռանում Նունուֆարի մօտից. աշխատում էր նրան առողջացնել եւ միեւնոյն ժամանակ նրա սէրը գրաւել:

Մի երեկոյ ծաղրածուն ներս մտաւ եւ սկսեց երգել.

Մէկ, — ընդ, մեր Աբեգ

Զորս, — մորս, գնաց որս.

Վեց, — նեց, ըսպանեց

Մի արջիկ, մի աղջիկ . . .

Ես հաշւեցի եւ գտայ

Մեր պալատում մի տղայ,

Նրան տեսնող աղջիկը

Խելքը հացով կուլ կըտայ:

Ես յիմար եմ, միշտ յիմար,

Ինձ ո՛վ կասի, թէ գտար

Իմ սիրելի տիրուհու

Ցաւի համար դեղ ու ճար:

Եարալլալի, շարալլալի,

Հայդէ, յիմար, դուրս տրի . . .

Երգեց յիմարը եւ միքանի ոստիւններ անելով դուրս փախաւ:

Վէզիրի կինը «մատը կծեց», եւ ընկաւ մոտատանջութեան մէջ:— Ես հիմա հասկացայ ամեն բան, ասաց մտքումը: Յիմարն իմ հաշիւը տակնուվրայ արաւ: Շատ լաւ. քո Արեգին մի այնպիսի տեղ ուղարկեմ, որ «գընալն ըլի, գալը չըլի» . . .

— Մեր յիմարն այնքան յիմար չէ, ինչքան կարծւում է, ասաց տիկինը Նունուֆարին:

— Այո՛, բայց այս անգամ շատ յիմարացաւ, պատասխանեց Նունուֆարը:

Միւս առաւօտուն ամենից կանուխ վէզիրի կինը գնաց Թագաւորի մօտ:

— Ի՞նչ կայ, ինչպէս է աղջկանս առողջութիւնը, հարցրեց Թագաւորը:

— Ելի այնպէս է, տէր Թագաւոր, ինչպէս տեսել ես, բայց ես եկել եմ մի ուրախառիթ լուր հաղորդելու:

— Ի՞նչ լուր, ասա շուտով, գուցէ իմ աղջկանն է վերաբերում, ուրիշ ոչ մի լուր ինձ չի կարող ուրախացնել:

— Այո՛, այո՛: Այս գիշեր երազումս երեւաց մեր Թագուհին եւ ասաց ինձ, որ Նունուֆարի միակ գեղը «անմահական ջուրն է»:

— Ան-մահ-ական ջուր... բացականչեց Թագաւորը. բայց ո՞վ կարող է բերել այդ անմահական ջուրը, որի միայն անունն ենք լսած, իսկ իրան չենք տեսած:

— Ես հարցրի այդ մասին Թագուհուն եւ նա ասաց, որ միմիայն Արեգը կարող է բերել . . .

— Արեգը . . . լաւ. ես կուղարկեմ Արեգին, թող երթայ իր բախտը փորձէ . . .

Թագաւորը կանչեց Արեգին եւ առաջարկեց նրան գնալ անմահական ջրի:

— Գնա՛, տղաս, եթէ կարողանաս այդ ջրից բերել եւ իմ աղջկանս առողջացնել, ես նրան քեզ կրտամ եւ նրա հետ իմ Թագաւորութիւնը:

— Այդ խոստումն էլ որ չըլինի, տէր արքայ, ես պատրաստ եմ հնազանդիլ քո հրամանին. դու ինձ ասա միայն, ո՞րտեղ է գտնուում այդ անմահական ջուրը:

— Նրա տեղն ո՞վ կիմանայ, որդի: Նա մի առանձին պարգեւ է, մի առանձին ողորմութիւն եւ շնորհք, որ բարի Ոգիները միայն իրանց ընտրածին են տալիս: Թէպէտ լսած ենք, որ նա մի աղբիւր է, որ նրա վրայ հսկում են աներեւոյթ ոգիները, որ նա երբեմն ըզխում եւ երբեմն անյայտանում է, բայց այդ ո՞վ գիտէ: Գուր երեսըդ կըգարձնես դէպի արեւելք, կընկնիս երկրէ երկիր, աշխարհքէ աշխարհք, ամեն տեղ հարց ու փորձ կիր, աշխարհքէ աշխարհք, ամեն տեղ հարց ու փորձ կանես, կամ կըգտնես, կամ չես գտնիլ, այդ քո ճակատագրիցը, քո բախտիցն է կախած. բայց ի՞նչ էլ որ լինի՝ յաջողութիւն, թէ անյաջողութիւն, դու շատ բան կրտանես եւ շատ բան կըսովորես: Իմ գանձարանը բաց է քեզ համար. որքան կարող ես, հետդ ոսկի եւ ականգէն վերցրու. շատ տեղ հարկաւոր կըգայ . . .

3.

Արեգնազանը գնաց:

Զարմանալի մի էակ էր Արեգնազանը. միշտ աշխոյժ ու զրուարթ, միշտ անաս ու անհոգ. նեղութեան մէջ ընկած ժամանակն եւս իր ուրախ տրամադրութիւնը չէր փոխում: Նա գնաց իր Բաղիկ ձիով, որ երեք-չորս օրւան ճանապարհը մէկ օրումն էր անցնում: Նա պլտրտեց մի քանի թագաւորութիւն. շատ տեղ հարց ու փորձ արաւ, շատ բան տեսաւ, շատ նեղութիւններից ազատուեց, մինչեւ հասաւ Կախարդական աշխարհը, ուր ամեն մի քայլափոխում մի նոր հրաշք էր տեսնում, մի նոր դարմանալիք:

Մէկ օր սաստիկ արեւ էր: Շոգը որ շատ նեղեց Բաղիկին, Արեգնազանը իջաւ մի լճի մօտ, Բաղիկին քաշեց կապեց մի խիտ սուերի մէջ, ինքն էլ մօտը նստեց, հանեց իր ճամպի պաշարը եւ սկսեց ճաշել: Հէնց այդ միջոցին մէկ էլ տեսաւ, որ ահա մի խումբ աղաւնիներ թռած եկան եւ իջան լճի ափին՝ իրանից շատ մօտիկ: Նետաղեղը լարեց, որ մի սրս անէ, մէկ էլ տեսաւ, որ բոլոր աղաւնիները հանեցին փետուրները եւ աղջկերք դառնալով թափւեցան ջուրը լողանալու:

Արեգնազանը մնաց ապշած մի բոպէ, յետոյ մտածեց նրանց հետ մի խաղ խաղալ եւ տեսնել ինչ կրկնի հետեւանքը: Կուղէ-կուղ մօտեցաւ ափին, այնպէս որ իրան չըտեսան, վերցրեց նրանց մէկի փետուրները: Երկու մեծ թեւ էր աղաւնու, մնացած փետուրներն էլ վրան:

Չանցաւ մի քանի բոպէ, բոլոր աղջիկները դուրս եկան, հագան իրանց թեւերն ու թռան, բայց մէկը, որ իր թեւերը չըգտաւ, ամաչեց մերկ կանգնել ջրի ափին, խփոյն իրան գցեց ջուրը: Արեգնազանն այդ նկատելով՝ թեւերը ձեռին մօտեցաւ աղջկան: Աղջիկը ջրումն ընկողմաւ, միայն գլուխը դուրս հանած, մօտեցաւ Արեգնազանին ու սկսեց երգել.

Այ տղայ, սիրուն տղայ,
Թեւերքս տուր, թեւերքս,
Թեւերքս տուր, թռչիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կրտամ:

Իմ օրումն չեմ տեսած
Քեզ պէս սիրուն մի տղայ,
Այդքան գեղեցկութեան մէջ
Սիրտ չի լինիլ անդայ:

Խնայիր ինձ, աղաչում եմ,
Թեւերքս տուր, թեւերքս,
Թեւերքս տուր, թռչիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կրտամ:

Եթէ իրաւ տղայ ես,
Կուղիմ դառնաս դու աղջիկ,
Որ քո սեռում չլինի
Քեզ հաւատար գեղեցիկ.

Տես, ահա ես քեզ օրհնում եմ,
Թեւերքս տուր, թեւերքս,

Թեւերըս տուր թռչիմ՝ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կըտամ:

Աղաւնի աղ ջիկը լռեց, եւ լիզը ծռած, մի ամենա-
քնքուշ ժպիտ բերանին՝ նայում էր Արեգնազանին եւ
սպասում, որ իր թեւերն ստանայ:

Արեգնազանին այնքան դիւր եկաւ Աղաւնի աղ ջը-
կայ երգի եղանակը, որ ասում էր՝ «ոչ ուտեմ, ոչ խմեմ,
ուտ երգի, ես լսեմ» . . .

— Շարունակիր, շարունակիր, մի քիչ էլ երգիր,
ինչոքեց Արեգնազանը: Քո երգն ինձ շատ է դիւր գալիս.
դեռ այդպէս բան լսած չըկամ՝ կեանքումս: Միայն մի
բան ես չըհասկացայ, սիրուն աղ ջիկ: Դու ասում ես. «Եթէ
տղայ ես, աղ ջիկ գառնաս». այդ ինչպէս կարելի է:

Աղ ջիկը շարունակեց երգել.

Ամենայն ինչ կարելի է,
Ոչ մի գժւար բան չկայ.
Եթէ իրաւ աղ ջիկ դառար,
Հիմա դարձիր քաջ տղայ:

Թող երեսիդ մորուք բռննի
Թուխ ու երկայն բեխերով,
Թող կոշտանայ սիրուն դէմքդ.
Հաստ ջիւղերի գծերով:

Ո՛հ, տեսնում եմ, դու փոխում ես...
Թեւերըս տուր, թեւերըս,
Թեւերըս տուր, թռչիմ՝ գնամ,
Ինչ կամենաս քեզ կըտամ:

Մի վայրկենական ուշաթափութիւն եկաւ Արեգնա-
զանի վրայ, եւ նա զգաց մի անսովոր բան, բայց շատ
հաճոյական: Նայեց ծրի երեսին, ուր՝ ինչպէս հայելու
մէջ, պատկերացաւ մի դէմք, բոլորովին Արեգնազանի
նման, միայն նորածիլ բեխերով ու մօրուքով: Այդ պատ-
կերն առաջ մի քիչ խորթ թըւաց Արեգնազանին, բայց
յետոյ այնքան զմայլելի եղաւ, որ վրան նայելից չէր
կշտանում: «Այս ես կըլինիմ անպատճառ, ասաց ինքն
իրան: Ես հիմա ճշմարիտ որ Արեգ եմ»:

— Սիրուն աղ ջիկ, դու տըւիր ինձ այն, ինչ-որ իմ
միակ ցանկութիւնս էր. այժմ դու ազատ ես. ես չէի
սպասում քեզանից այսպէս բան. ուրեմն դու ինձ կա-
սես, դու անպատճառ կիմանաս, թէ որտեղ է գտնոււմ
անմահական ցուրը, որի համար ես ահա քանի ժամա-
նակ է թափառում եմ:

Աղ ջիկն սկսեց երգել.

Թող Նունուֆարդ ուրախանայ,
Որ ճանկ գցեց քեզ պէս փեսայ,
Հիմա հասար քո մուրազին,
Եկար աղ ջիկ, կերթաս տղայ:

Անմահական ծուր ես ուզում...
Թեւերըս տուր, թեւերըս,
Թեւերըս տուր, թռչիմ՝ գնամ,
Եւ իմ կոշով բերեմ տամ:

Գնա օգնիր տկարներին,
Հոգի ու շունչ տուր քարերին,

Թէ որ կուգես ինչպէս հիմա,
Մնալ փոխած ինչպէս տղայ.

Իսկ եթէ ոչ, լաւ գիտենաս,
Որ տղայից քար կը գառնաս,
Երբ քարացած քաղաքի մէջ
Կախարդ կնիկան կրմօտենաս:

Թեւերքս տուր, թեւերքս,
Թեւերքս տուր շուտ հագնեմ,
Թռչիմ գնամ եւ քեզ համար
Անմահական ջուր բերեմ . . .

Աղջկայ վերջին խօսքերից շատ բան չը հասկացաւ Արեգը, բայց չուզեցնալով այրելու ուշացնել նրան, թեւերը տըլաւ իրան: Աղջիկը թեւերը հագնելուն պէս դարձաւ աղանձեակ եւ թռաւ գնաց: Մի քանի րոպէ չանցած՝ մի փոքրիկ շիշ կացին, անմահական ջրով լիքը՝ բերաւ Արեգին տըլաւ ու ինքը կրկին թռաւ գնաց:

Արեգը ձին հեծաւ եւ ճանապարհ ընկաւ՝ ձիու հետ խօսելով.

— Բազիկ, ես հիմա տղայ եմ, գիտե՞ս, էլ աղջիկ չեմ: Առաջ աղջիկ էի. այդ ոչ որ չը գիտէիր. գուցէ դու էլ չը գիտէիր. հայրս պատուիրել էր, որ ոչ ոքի չատեմ, թէ ես աղջիկ եմ. բայց հիմա տղայ դառայ: Օ՛, որ գիտենաս, Բազիկ, ինչքան ուրախ եմ հիմա: Դու չես իմանում. թէպէտ աղջիկն էլ լաւ է, բայց տղային որտեղ կը հասնի: Ես հիմա չը գիտեմ ուր եմ գնում, Բազիկ. դու ինքդ գնա որ կողմ կուգես. այսուհետեւ ինձ համար

միեւնոյն է . . . Բայց սպասիր, ես մի աշտարակի ծայր եմ նշմարում, նա անպատճառ մի քաղաք կը լինի, գնանք դէպի այն կողմը: Չարմանալի անհոգ եմ ես, Բազիկ. մէկ չես ասում, թէ ինչո՞ւ այդ իմաստուն աղջկան չը հարցրիր, թէ ո՞վ դու գեղեցիկ եւ իմաստուն աղջիկ, որ կողմով պիտի յետ դառնամ ես իմ աշխարհքը: Դեռ լաւ էր որ նա առանց իմ ասելուն՝ ինձ տղայ դարձրեց. որ բանն ինձ մնար, ես դեռ էլի աղջիկ կը լինէի: Ի՞նչ կարող էի մտածել, որ այդպէս բան կարող է պատահել: Բայց երբ որ տեսայ, թէ այդպէս բան լինում է, ինչո՞ւ չասացի՝ սիրուն աղջիկ, ինձ որ տղայ դարձրիր, մեր Բազիկին էլ մարդ դարձրու, կամ եթէ ոչ, գոնէ խօսելու ձիրք տուր, հը՞, ինչ կասես, Բազիկ: — Ոչինչ, դու տղայ դառար, ես էլի մնացի ձի: — Իրաւ, իրաւ, այդ լաւ չեղաւ: Մի բան տեսնելիս այնպէս յափշտակուում եմ, որ բոլոր մնացած բաները մոռանում եմ. յետոյ միտս է գալիս, բայց ուշ է լինում . . .

Այսպէս ձիու հետ խօսելով եւ նրա փոխանակ ինքը պատասխանելով՝ մեր վերանորոգւած Արեգը գիմեց դէպի երեւացող աշտարակը:

4.

Երբոր Արեգը մօտեցաւ բարձր աշտարակին, հետը հետէ երեւացին եւ ուրիշ շատ տներ, եւ նրա առա-

ջեւ բացւեցաւ մի մեծ քաղաք: Մօտեցաւ քաղաքադռանը, տեսաւ մի քանի մարդիկ կանգնած, հարդրեց նրանց.

— Տղէրք, ի՞նչ քաղաք է սա, եւ որտեղ են իջնում օտարականները:

Մարդիկը ձայն չըհանեցին:

— Ձեզ եմ ասում, տղէրք, չէ՞ք հասկանում:

Ձայն չըկայ:

Երեւի խուլ են, մտածեց Արեգը եւ գնաց ձեռք գիպցրեց նրանց:

— Ո՛վ երկինք, բացագանչեց Արեգը, այս ի՞նչ եմ տեսնում: այս ի՞նչ հիանալի արձաններ են, իսկ ես կարծեցի, թէ ուղիղ մարդիկ են: Այս ի՞նչքան ճարտար քանդակագործ է եղել սրանց շինողը . . .

Արեգը կարծելով թէ իր տեսածներն ուղիղ շինովի արձաններ են, ներս մտաւ քաղաքը եւ նրա առջեւ բացւեցան նորանոր տեսարաններ՝ բոլորն էլ բարեղէն:

Ահագին շուկայ, կարգին խանութներ, թէ կրպակ, թէ տուն, թէ կատու, թէ շուն, ուտելիք ու հագնելիք, գեղեցիկ գորգեր եւ ուրիշ զարդեր... բոլորը, բոլորը բարացած: Ոչ ծուխ, ոչ կրակ, ոչ ձայն, ոչ շունչ . . . կեանքի հետք ու նշոյլ չըկայ . . .

— Ես հիմա հասկացայ. սա է աղանձի աղջկայ առած բարէ քաղաքը, ասաց Արեգը եւ սկսեց շրջել քաղաքի մէջ, ուր ամեն մի քայլափոխում մի նոր տեսարանի էր հանգիպում:

Մի տեղ մի խումբ մարդիկ կանգնած՝ որպէս թէ իրար հետ խօսում են. մէկի գէմբը բարկացած է եւ բերանը բաց, կարծես միւսին հայհոյում լինի. մէկը ծիծաղում է, միւսը լաց է լինում: մի կին՝ երեխան

գրկած՝ ողորմութիւն է ուզում: մի տեղ հարսանեաց հանդէս է իր ամեն սարք ու կարգով՝ հարսին տանում են փեսայի տուն: Մէկ խօսքով՝ եթէ շարժման մէջ եղած մի քաղաք մի վայրիեհում տեղնուտեղը քարանայ, ի՞նչ պատկեր կ'ստանայ, ահա այդպիսի մի պատկեր էր ներկայացնում քարայած քաղաքը: Մրգավաճառը միրգը քաշել է եւ կիսով չափ աճել առնողի զամբիւղը, մինչեւ միւս կէսն աճելը՝ քարայել են՝ ինքն էլ, կշեռքն էլ, առնողն էլ, միրգն էլ. ահա այսչափ արագ էր եղել քարանայը:

— Խեղճ մարդիկ, ասաց Արեգը, հող դառնալու էլ չէ՞ք արժանայել, այլ դառել էք ծախու ապրանք: ձշմարիտ, եթէ մէկն այս անթիւ արձանները կարողանար տանել հեռու աշխարհքներ վաճառելու, անչափ հարստութիւն կըգիլէր: Ահա այս նորապսակ աղջկայ արձանին՝ ով գիտէ՝ իր քաջովը-մէկ ոսկի կրտային: Բայց ի՞նչ եմ մտածում ես էլ. այս թշուառութիւնն աշկարաւ տեսնողը՝ էլ ի՞նչ կարող է հարստութեան վրայ մտածել: Ահա հարստութիւն՝ մեր առջեւ պատկերացած իր իսկական կերպարանքով . . . Ա՛խ, երանի թէ սրանցից մէկը լեզւաւորւէր եւ ինձ պատմէր իրանց գլխի անցքը: Արի մէկ կըբլաւեմ, ինչ կըլինի՝ կըլինի:

— Ո՛վ քաղաքացիք, ինչո՞ւ էք քարացել... կանչեց Արեգը:

— Քարացել . . . արձագանգ տըլին բոլոր քարերը:

— Ք . . . ա . . . ր . . . յանկարծ մի նոր ձայն լսեց:

— Ահա ձայն լսեցի, ասաց Արեգը եւ մէկ էլ բղա-

ւեց. — Ո՛վ կաք կենդանի . . .

— Ե՛. . . ս . . . պատասխանեց ձայնը:

Արեգը որոշ կերպով լսեց, թէ որտեղից է գալիս
ձայնը, գնաց գէպի այն կողմը: Մի գեղեցիկ աղարանք
էր, առաջեւն ընդարձակ պարտէզ, բոլորն էլ քարացած.
փոքրիկ մի ծաղկոցում՝ նա գտաւ մի քարացած մարդու
կենդանի գլուխ:

— Ո՞վ ես դու, ո՞վ մարդ, հարցրեց Արեգը:

— Զճւր... Զճւր... պատասխանեց գլուխը՝ հազիւ
կարողանալով խօսել:

— Զճւր ես ուզում:

— Զճւր... Զճւր... տճւր... տճւր...

— Հայրիկ, ձեր քաղաքի ջուրն էլ է քարացել, ջուր
չկայ:

— Մի... մի... կա՞թ... կա՞թ...

— Մի կաթիլ ջուրը քեզ ի՞նչ կօգնէ. քո ծարաւը
մի կարաս ջրով չի յագենալ: Ես ունիմ ինձ մօտ մի
քանի կաթիլ ջուր, եթէ կըբաւականանաս, չեմ խնայիլ
քեզանից:

— Հա՛... հա՛... հա՛...

Արեգը հանեց անմահական ջրի շիշը եւ նրանից
մի քանի կաթիլ կաթեցրեց կիսարձանի բերանը: Կեն-
դանի գլուխը ոչ միայն կատարելապէս զովացաւ, այլեւ
զգաց մի վերակենդանութեան ցնցում՝ իր բոլոր մար-
մնի մէջ եւ սկսեց պարզապէս տաել.

Դու՛ բարի՛ հրեշտակ,

Ո՞րտեղից եկար,

Փախիր, հեռացիր

Մի առ ժամանակ.

Բայց ոչ, սպասիր,

Ես էլ եմ գալիս...

Այո՛, գալիս եմ,

Նայիր, մէկ նայիր...

Կիսարձանը կենդանացաւ եւ սկսեց քայլել, առաջ
մի փոքր դանդաղ, յետոյ աւելի շուտ-շուտ եւ սկսեց
փախչիլ, իր ետեւից կանչելով Արեգին. — Փախիր, փա-
խիր, որդիս, եկ իմ ետեւիցս, մեզ հարկաւոր է թաք-
չիլ. հիմա ուր որ է, պիտի գայ քարացնող պառաւ
հրէշը: Մրի, արի, մոնենք իմ ապարանքը, գոնէ քեզ
չբռնէ:

Արեգը մնացել էր շփոթւած, չէր իմանում, թէ
ինչ անէր, բայց վերջը հետեւեց փախչող մարդուն: Զին
քաշեց ներս, վարի յարկումը մի մութ անկիւնում՝ կու-
պեց, իսկ ինքը վերեւ բարձրացաւ այն մարդու մօտ:

— Ես չեմ հասկանում, այդ ի՞նչ հրէշ է, որից այդ-
քան վախենում ես դու, ասաց Արեգը:

— Այդ հրէշը մի պառաւ է, որդի, նա է քարա-
ցրել մեր քաղաքը. ամեն օր այս ժամանակին գալիս է
նայում եւ զլարձանում իր չարութեան վրայ. հիմա
ուր որ է՝ պիտի գայ, եւ եթէ մեզ տեսնէ՝ կենդանի,
խեղճ կըբարացնէ:

— Հիմա հասկացայ: Բայց ի՞նչպէս է եղել, որ քեզ
բոլորովին չէր քարացրել:

— Աւելի տանջելու համար: Ես այս քաղաքի թա-
գաւորն եմ: Ինձ կասեն Անդաս թագաւոր: Քաւթառ
հրէշը գլուխս կենդանի թողեց՝ ասելով. — Աչքերդ բաց
եմ թողնում: Անդաս, որ տեսնես քո թագաւորութեան
ոչնչութիւնը իմ զօրութեան, իմ ուժի առջեւ:

— Խնչո՞ւմն է նրա զօրութիւնը, կամ ինչո՞վ է նա ուժեղ, չըգիտե՞ս:

— Նրա զօրութիւնն իր գաւազանների մէջն է: Նրա գաւազանները մահ են սփռում ամեն տեղ: Նա մի գործիք է չար ոգիների ձեռքում եւ նրանցով է անում, ինչ-որ անում է: Կամ, ով գիտէ, գուցէ հէնց ինքը մի չար ոգի է, պառաւի կերպարանք առած:

— Ի՞նչ ես կարծում, եթէ գրա ձեռքից խլենք իր գաւազանները . . .

— Բայց ի՞նչպէս կարելի է մօտենալ նրան. միայն բարի Ոգիքը կարող են այդպիսի բան անել, կամ այնպիսի մի մարդ, որ բարի Ոգիների պաշտպանութիւնն իր կողմն ունի:

— Ինձ թւում է, որ բարի Ոգիները կը պաշտպանեն մեզ, ասաց Արեգը, եւ պատմեց աղանի աղջկայ հետ հանգիպելը, նրա արածն ու ասածը . . .

— Օ՛հ . . . եթէ այդպէս է, ասլա ուրեմն դու մի բարի ոգի ես, երկնքից ուղարկւած, բացագանչեց թագաւորը: Ես կարող եմ այժմ համարձակ դուրս գալ նրա առաջը, իսկ դու ինձ մօտ թաք կը կենաս, որ երբ յարձակի ինձ վրայ, դու իսկոյն կը բռնես նրան եւ զինաթափ կանես: Ահա, ահա երեւում է նա. տես, ամպերի մէջ, խնոցու վրայ հեծած, օձէ մորակը ձեռին գալիս է:

— Տեսնում եմ, տեսնում . . . դու սիրտդ պինդ պահիր, չըփախենաս, ես նրա հոգին կը հանեմ: Այս ասելով իջան պարտեղ: Արեգը թաք կացաւ մի քարացած ծերունու քամակում:

Պառաւր փայր իծաւ թագաւորի գիմաղը, ձեռքն առաւ իր երեք գաւազաններից մէկը եւ սպառնալով ասաց.

Այս ինչ եմ տեսնում,
Այստեղ ո՞վ եկաւ,
Այս կեանքն, այս հոգին
Սըրան ո՞վ տըլաւ:

Հասէք, ոգիներ,
Հասէք, շուտ հասէք,
Ձեր խեղճ պառաւին
Եկէք օգնեցէք:

Իսկ դու, գաւազան,
Ի՞նչպէս ես զարկել,
Որ սա նոր-մէկսնց
Ոտքի է կանգնել:

Հապա, գաւազան,
Հապա, մէկ տեսնենք,
Քո զօրութիւնը
Մէկ այժմ էլ փորձենք:

Գաւազանը ձեռին յարձակւում էր պառաւը, որ զարկէ թագաւորին, ասելով՝

Քա՛ր էիր, Անդա՛ս,
Ելի քա՛ր գառնա՛ս . . .

այդ միջոցին Արեգը բռնեց նրա մազերից եւ այնպէս գետին փռեց, որ պառաւը կիսաշունչ եղաւ: Թագաւորը

որ առանց ուղիղ քարանալու, այլ միայն երկիւղից մնացել էր քարացած, նոր սրտապնդեց եւ մօտեցաւ պառաւին: Գաւազանները խլեցին, եւ պառաւի ձեռք ու ոտքը կապեցին:

— Հիմա ինչ պատժուի պատժենք քեզ, գարշելի պառաւ, ասաց թագաւորը:

Պառաւը պտտապտտեց.

Ինչ պատիժ կուգէք, մէկ է ինձ համար,
Թող ձեր պատիժը ձեզ լինի յարմար:
Բայց այդ գու չէիր, Անդամ թագաւոր,
Այլ տղայացած աղջիկ զօրաւոր . . .

Գրւած է արդէն իմ ճակատագրում,
Եւ ոգիներն մատենագրում,
Թէ երբ մի աղջիկ կըդառնայ տղայ,
Քո թշուառ կեանքին նա վախճան կըտայ:

— Օ՛հ . . . եթէ այդպէս է, ես պատրաստ եմ, ասաց Արեգը. միայն գու պէտք է առաջ կենդանացնես այս քաղաքը:

— Թող այդպէս լինի, թող կենդանանայ,
Թող ամեն մէկը իր գործին կենայ:
Ուրիշ չարութիւն չատ ունիմ արած,
Թող Բէլիարը նրանցով շատանայ . . .

Ամպեր, գոռացէք,
Պայծակներ, զարկէք,
Աղբիւրք, բղխեցէք,
Գետեր, վազեցէք:

Սարդ եւ անասուն,
Դաղան եւ թռչուն,
Հասաւ ձեր ժամը,
Հիմա վեր կացէք . . .

Պառաւն իր խօսքն աւարտած, չաւարտած՝ խորին լռութիւնը յանկարծ դզրդաց. քաղաքը մոքի արագու-
թեամբ կենդանացաւ: Ամենքն էլ այնպէս շարունակեցին իրանց կիսատ թողած գործերը, որ կարծես ոչ քարացած են եղել երբ եւ իցէ, ոչ բան: Աքաղաղը, որ իր կանչի կիսումն էր քարացել, միւս կէսը հիմա աւարտեց. զուռ-
նաչին, որ զուռնան բերանումն էր քարացել, շարունա-
կեց ածելը. պար եկողն էլ, որ ձեռքերը բարձրացրած էր մնացել, շարունակեց իր պարը. խոհարարը շարու-
նակեց մի քափը քաշելը, եւ բոլորն այսպէս . . . Ոչ մի մարդ, բացի թագաւորից, չիմացաւ՝ որ նա երբ եւ իցէ քար է եղել:

— Հիմա ինչ անենք այս չար պառաւին, ասաց թագաւորը:

— Գաւազանները ձգենք ծովը. պատապտանեց Արեգը, իսկ պառաւին թողենք երթայ. սրա զօրութիւնը վերացած է այսուհետեւ:

Պառաւը չուզեց կենդանի մնալ, եւ ասաց նրանց.

— Ինձ էլ, ինձ էլ ծովը ձգեցէք,
Այնտեղից մօտ է Սանտարամետը,
Մահացու կեանքից ինձ ազատեցէք,
Թող ինձ ընդունի Սատանապետը:

Լրացաւ արդէն մի հազար տարին,
Որ ես գործիք եմ՝ մեծ Բէլիարի,

Միշտ չար գործերի, չիմացայ բարին,
Թող այժմ ներս կամբը կատարւի:

Դեռ պառաւն իր խօսքը չէր աւարտել, որ թագաւորի մեծ վեզիրն ու սպարապետը եկան եւ խօր գլուխ տալով թագաւորին՝ ասացին.

— Տէր արքայ, բոլոր զօրքս պատրաստ է, բո մեծութեան հրամանին ենք սպասու մ:

— Խնջու համար էք պատրաստել զօրքը, հարցրեց թագաւորը զարմանալով:

— Մենք կատարեցինք քո հրամանը. թշնամու զօրքը մօտենում է, պէտք է նրա առաջն առնել:

— Սպասեցէք, սպասեցէք . . . այո՛, այո՛, ես հիմա յիշում եմ... այդ մեզանից ուրիշ քառասուն տարի առաջ էր, ինչ որ ասում էք. մեր քարանալու օրն էր... թշնամու զօրքերն եկան եւ մեզ քարացած գտնելով՝ քարսափած փախան . . .

Վեզիրն ու սպարապետը իրար երես նայեցան եւ շրջնացին միմեանց. «Թագաւորը խելագարւել է» . . .

— Այո՛, այո՛, զարմանալի՜ փոփոխութիւն. երեկ չէր, որ մօտն էինք. մէկ օրւայ մէջ ծերացել է . . .

— Տեսնում էք դուք այս պառաւին, ասաց թագաւորը. սա է մեր քաղաքի քարասիտը: Քառասուն տարի շարունակ սա մեր քաղաքը քարայրած պահեց . . .

Վեզիրն ու սպարապետը թագաւորին գլուխ տալով համաձայնութիւն ցոյց տըին, որ իբր թէ հաւատում են նրա ասածին, բայց իրար հետ շրջնալով «հաստաա խելագարւած է սա», ասացին:

— Եթէ սա չլինէր, շարունակեց թագաւորը, ցոյց

տալով Արեգին, — եթէ սա չլինէր, մենք յաւիտեան քարացած կըմնայինք: Սա որ մի հրաշքով աղջկանից տղայ էր դառել, եւ աղաւնի դարձող աղջկանից անմահական ջուր էր ձեռք բերել, պատահամբ ասեմ, թէ Երկնքի տնօրէնութիւնով, եկաւ եւ ինձ կենդանութիւն տրուա իր ջրով, այս չար պառաւին էլ բռնեց ու զինաթափ արաւ: Այժմ այս պառաւին ձեզ եմ յանձնում. տարէք սրան ծովը ձգեցէք. ահա այս գաւազաններն եւս ծովը ձգեցէք . . .

Վեզիրն ու սպարապետը դարձեալ սկսեցին շրջնալ, դէպի մի կողմ քաշւելով:

— Հաստաա, հաստաա խելագարւել է, պնդեց վեզիրը:

— Դրան ինչ կ'ասիւմ, կրկնեց սպարապետը: «Սա, ասում է, աղջիկ է եղել, տղայ է դարձել, մի աղջիկ էլ աղաւնի է դառել, ինքն էլ անմահական ջուր է խմել, իսկ մենք՝ որպէս թէ՛ քառասուն տարի է, որ քարացած ենք եղել»... — Խելքը գլխին մարդը միթէ այսպիսի բաներ կրխօսի:

Այս մարդոց կասածը շատ բնական էր: Վեզիրը քարանալուց առաջ ճաշի էր նստած եւ դժալը ձեռին՝ բերանը տանելիս՝ քարացել էր: Իսկ այսօր դժալը տարել էր բերանը եւ իր ճաշը վերջացրել, եկել: Սպարապետը ոտքի մէկը ձիու ասպանդակումը դրած հեծնել ուղեկիս էր քարացել, եւ այսօր էր ոտը միւս կողմն անցկացրել եւ հեծել ձիուն ու եկել. էլ ուրեմն ինչպէս կարող էին երեւակայել, որ երբ եւ իցէ քարացած են եղել:

— Դիտես ինչ կայ, թագաւոր, ասաց Արեգը ծածուկ: Այս մարդիկը քո խօսքերին չեն հաւատում եւ քեզ խելագար են համարում: Այս շատ վաճառոր բան է.

կարող են քեզ ճշմարիտ խելագար համարել եւ թագա-
ւորութիւնից զրկել: Հիմա գու սպասիր, տես ես ինչ եմ
անում: եւ ինձ հետեւիր: Յետոյ դառնալով վեզիրին ու
սպարապետին՝ ասաց.

Եկէք, պարոններ, եկէք,
Մի կասկածէք բնաւին,
Տեսէք ինչպէս եմ պատժում
Այս անըզգամ պառաւին:

Այս ասելուց յետոյ կախարդական գաւազաններից
մէկը ձեռին՝ մօտեցաւ պառաւին եւ ասաց.

Հրամանով
Բէլիարի,
Ուրիէլի,
Սաղայէլի,
Քնն դառ, պառաւ, քնն . . .

Ասեց ու զարկեց գաւազանը: Պառաւը դարձաւ մի
քաճ էշ եւ սկսեց խառանջել:

—Այ քեզ բան, բացագանչեց Արեգը. երեւի այս
գաւազաններից ամեն մէկը մի ջոկ զօրութիւն ունի,
կամ գուցէ իմ անէծքս էր իշտիարի եւ պառաւն իր
խառանջիւնով ծիծաղում է ինձ վրայ: Փորձենք երկրորդ
գաւազանը.

Սաղայէլի ահեղ սրով,
Տարտարոսի մեծ զնդանով
Քեզ զարկում եմ, անիծում եմ,
Քնն դառ, պառաւ, քնն . . .

Պառաւը դարձաւ մի սեւ ագռաւ եւ ուղեց թռչիլ,
բայց ոտները կապած էին, չըկարողացաւ:

—Սպասեցէք, երրորդ գաւազանը փորձենք:

Սառաւ երրորդ գաւազանը եւ սկսեց աւելի թունդ
անիծել, կարծելով թէ իր անէծքի թուլութիւնիցն է,
որ պառաւը քար չի դառնում.

Քարեկարկո՛ւտ,
Արիւնանձրե՛ւ,
Մէգ, մառախո՛ւղ,
Թանձր մու՛սլ,
Խիտ աղջամո՛ւղջ,
Թունգ երկրաշա՛րժ,
Մահտարաժա՛ւմ,
Որո՛տ, կայծա՛կ,
Հրդե՛հ, կրա՛կ,
Նաւթա՛հեղեղ
Գժոխային
Թափուի գլխի՛դ,
Ո՛վ սեւ ագռաւ,
Գահլի՛ճ պառաւ . . .
Քեզ զարկում եմ
Չար մահակով,
Գագանակո՛ւվ,
Որոտմունքի
Թո՛ւնգ մորակով,
Կայծակնե՛րի
Ահեղ զարկով,
Անէծքս առ,
Դարձի՛ր լեռ քար . . .

Ասեց ու զարկեց գաւազանը եւ պառաւը դարձաւ մի դաժանատեսիլ քարէ արձան: Յետոյ դառնալով վէզիրին ու սպարապետին, ասաց Արեգը.

Հիմա ամառն է, բայց դուք չգիտէք.
Այս շոգ կրակին մուշտակ էք հագել.
Ձմեռն է եղել, երբ քարացել էք,
Էնդուր էք հիմա այդ ձեւով եկել:
Մարդ ու զարկեցէք մի ուրիշ քաղաք,
Որ գնայ բերէ ձեր տարեթիւը.
Նրանով կիմանաք ձեր գլխի անցքը,
Կուղղէք ձեր այժմեան սխալ հաշիւը:
Եթէ ոչ՝ ես ձեզ էշեր կըշխնեմ,
Կամ սեւ ագռաւներ, երթաք կռկռաք,
Որ այնուհետեւ ձեր թագաւորը
Ինչ որ ձեզ ասէ՝ խիղջն հաւատաք...

— Օ՜... ես հիմա հաւատում եմ, հաւատում, ասաց վէզիրը. այս բոլորն աչքովս տեսնելուց յետոյ՝ էլ չեմ կարող չհաւատալ... Չձմարիտ որ ձմեռն է եղել, իսկ հիմա... ամառն է... այո, ամառն է...

— Ես էլ եմ հաւատում, ես էլ... ես չեմ ուզում ոչ էշ եւ ոչ ագռաւ դառնալ, իսկ քարանալու ախորժակ բնաւ չունիմ... Իրաւ, ի՞նչ շոգ է այսօր, քիչ է մնում, որ այլեւիմ... . . .

— Տէր արքայ, ճաշը սպասարար է, թագուհին ձեզ է սպասում, ասաց մի պալատական, խոր գլուխ տալով թագաւորին:

— Երթանք, երթանք մի կտոր հաց ուտենք, ասաց

Թագաւորը: Ահա քառասուն տարի է, որ պատառ չեմ դրել բերանս, բայց ուղիղն ասեմ, չեմ էլ քաղցել: Միայն ծարաւս շատ էր տանջում ինձ երբեմն, եւ աւելի եւս սաստկացաւ, երբ լսեցի Արեգի ձայնը: Երեւի իմ ծարաւին էլ Երկնքի կամքովն էր, նրանով պիտի գտնէի իմ փրկութիւնը... Երթանք, երթանք մի կտոր հաց ուտենք...

Անդաս թագաւորը լաւ կշտացրեց թէ Արեգին եւ թէ նրա Բագիկին: Թագաւորն Արեգին պահեց մինչեւ քսան օր. այդ քսան օրւան մէջ շատ թագաւորներից դեպքաններ եկան եւ շնորհաւորեցին Անդասի եւ նրա քաղաքի վերակենդանութիւնը: Նոյն քաղաքից հազարաւոր մարդիկ կային հեռաւոր երկիրներ գնացած, որոնք իրանց քաղաքին պատահած պատուհասից վախենալով՝ չէին վերադառնում: այժմ եկան աւելի բազմացած թւով՝ որդոց եւ թոռանց տէրեր դարձած, մինչդեռ քաղաքի աճելութիւնը քարանալու պատճառով դադարել էր:

Նորեկներն իմանալով՝ որ Արեգն է այն բարի հրեշտակը, որ յաղթել է չարին եւ կեանք տարածել չարի մահ սփռած տեղը՝ նրան աստուածափայել պատիւներ տրւին ձօխ խնջոյքներով: Թագաւորն ինքը մի մեծ խնջոյք տրւաւ, ուր ներկայ էին հազարաւոր սնձինք: Ինքն էր բոլոր զուարճութիւններին ընթացք տրուողը, ինքն էր առաջարկում կենաց թասերը: Երբ Արեգի կենաց բաժակը ձեռքն առաւ, սկսեց խօսիլ թագաւորը եւ ասաց.

— Ի՜նչ էինք երեկ, եւ ի՜նչ ենք այսօր.
Դո՛ւ պատասխանիր, Անգա՛ս Թագաւոր.
— Քա՛նք էինք երեկ, քա՛նք անշունչ, կանգուն,
Իսկ այսօր՝ մարդիկ, կենդանի, շարժուն...
Ի՜նչ հեշտ պատասխան... բայց ո՞վ կըմբռնէ,
Ո՞վ կըզգայ, թէ ի՜նչ սոսկալի բան է,—
Շարունակ տանջւիլ քա՛ռաւ-սո՛ւն տարի,
Փշալի՛ց ձեռքում մի անգութ չարի...
Եւ ահա այդ խիստ, չա՛ր կապանքներից,
Անխորտակելի այդ շղթաներից
Մեզ ազատում է մի չքնաղ Ոգի,
Ամեն տեղ սիրում եւ կեանք, եւ հոգի...
Ո՞վ էր այդ Քաջը, այդ առաքինին.
— Ահաւասիկ Նա—Արեգ պատանին.
Սա է, որ սրբեց իմ սուգն ու լացը.
Խմե՛նք Արեգի անգին կենացը . . .

Թագաւորի այս առաջարկութեան վրայ հազարաւոր
ձայներ միասին «կեցցէ՛ Արեգ» գոչելով՝ թնդացրին
ամբողջ ասպարանքը։ Աշըղներն էլ՝ որ Թագաւորի ակ-
նարկելուն էին սպասում, խմբովին հնչեցին յիսնադի
քնարները եւ երգեցին միաձայն.

Արի, բիւբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդն ահա բացել է.
Վերագարձիր, էլ մի վախիր,
Քո Թագուհին բացել է։

Արեգն իջաւ Երկնքիցը,
Ամենայն տեղ կեանք սփռեց,

Քարերն ամեն հոգի առան,
Քո կարմիր վարդն էլ բացւեց։

Արի, բիւբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդուհին բացել է.
Արի երգիր, էլ մի վախիր,
Քո Թագուհին բացել է։

Արեգը մէկ Արեգակ է,
Քաջ պատանու կերպ առած.
Սա բարի է, առաքինի,
Արեւի պէս ողորմած։

Արի, բիւբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդուհին բացել է.
Արի երգիր, էլ մի վախիր,
Քո Թագուհին բացել է . . .

Աշըղները դեռ երկար կըշարունակէին Արեգին գո-
վատանել, եթէ Արեգը՝ համեստութիւնից ստիպւած՝
չընդհատէր նրանց իր հետեւեալ պատասխանական
ճառով.

— Ես մի թոյլ էակ, չնչին արարած,
Զգիտեմ արդեօք ի՜նչ ունիմ արած,
Որ ինձ տալիս էր այսքան փառք, սլափւ,
Այսքան գովասանք, մաղթանք անհաշիւ.
Ի՜նչ գառաւ արդեօք Երկինքն ինձամուտ,
Ես այդ չգիտեմ եւ չեմ իմանում,

Որ ցոյց է տալիս այսչափ սէր եւ գութ,
 Հարթում է առջեւ ամեն խոչ ու խուժ —
 Առիճն իմ առջեւ քծնում է շան պէս,
 Վիշապը դառնում մի վախկոտ մողէս,
 Աղբիւր է բղխում ապառաժ տեղում,
 Դարաւոր ճահիճն առաջիս ցամքում . . .
 Եթէ բոլորը, ինչ որ տեսել եմ,
 Այժմ մի առ մի ձեր առջեւ պատմեմ,
 Կրտսենէք, որ սա մի բախտ է միայն
 Եւ շնորհք Երկնքի միջամտութեան . . .
 Ուստի մենք Նրբան եւ միայն Նրբան
 Պիտի համարենք պաշտելու արժան.
 Նա վերացրեց չարի զօրութիւն,
 Նրբան պիտի տանք փառք եւ գոհութիւն . . .

Չընայած Արեգի համեստութեանը՝ քաղաքացիք Նրբան դիւցազանց կարգը ձգեցին, որ երախտապարտ չըմանն Երկնքի առջեւ: Եւ ահա ինչպէս: Տեսան որ պառաւի սոսկալի արձանից վախենում են բոլոր երեխաները եւ շատ մեծեր էլ՝ նրան տարան ծովը նետեցին: Նա ընկաւ ուղղակի դժոխքի վրայ եւ իր ուժգին զարկովն ամբողջ դժոխքը իր միջի չար ոգիների անթիւ լեգէօններովը մի հազար մլոն էլ ցած գլորեց . . . Դրանից յետոյ հաւաքւեցան քաղաքի բոլոր ճարտարապետներն ու նկարիչները, քաշեցին Արեգի պատկերը, Բազիկի վրայ հեծած. նրա ձեւով շինեցին մի ոսկեձող արձան: Այդ արձանը կանգնեցրին քաղաքի կենդրոնում եղած մեծ պարտէզումը, որ զբօսավայր էր ամենի համար, մանաւանդ

երեխայոց, որոնք այնուհետեւ միշտ նրա չորս կողմումն էին խաղում եւ վրան նայելով զմայլում: Արեգը չըտեսաւ իր արձանը. նա այդ ժամանակ արդէն գնացած էր: Նա երազումը տեսաւ, որ Նունուֆարը վերջին շնչումն է, շտապեց վերադառնալ, որ գուցէ կարողանայ օգնութիւն հասցնել:

5.

Նունուֆարը վերջին շնչումն է:

Ել ոչ ծաղրածըւի կատակները, ոչ վէզիւրի կնոջ հոգատարութիւնը, ոչ հօր աղաչանքն ու հառաչանքը չեն ազդում նրա վրայ:

Լեզու չունի, որ խօսի, ուժ չունի, որ ձեռքը շարժէ:

Ակնապիշ նայում է գէպի վեր, կարծես Երկնքից լինի սպասում իր փրկութիւնը, կամ ուզում լինի շուտով թռչիլ գէպի Երկնք:

Թագաւորը եւ բոլոր պալատականները՝ ձեռքները խաչ արած, վիզները ծռած՝ նայում էին Նունուֆարի երեսին, եւ ախ ու ոհ քաշելով՝ խոտովանում իրանց անդօրութիւնը Ամենակարողի կամքի առջեւ:

Այս աղէկաւոր բոպէին մէկ էլ լաւեց, որ Արեգը եկել է:

Նունուֆարի աղախինն ամենից շուտ վաղեց Արեգի մօտ եւ շտապեցրեց նրան, ասելով՝

— Ծնւոտ արա, «եկ տես», վերջին շնչումն է, աչքը քեզ է մնում . . .

— Ահա գալիս եմ, պատասխանեց Արեգը. հիմա «կըգամ եւ կըտեսնեմ» քո Նունուֆարին . . .

Լուռ հանգիստականների միջով լուռ ու մունջ անցաւ Արեգը, մօտեցաւ Նունուֆարի մահճին, հանեց Անմահական ջրի շիշը, մի կաթիլ կաթեցրեց բամբակի վրայ եւ քսեց Նունուֆարի մեռելատիպ շրթունքներին։

Նունուֆարի աչքերը պարզւեցան։

Արեգն այդ նկատեց եւ մի քանի կաթիլ կաթեցրեց ուղղակի բերանի մէջ։

Նունուֆարը երկու ձեռքով ծածկեց երեսը . . .

Նա տեսաւ Արեգին եւ . . . ծանաչեց։

Նա մի նոր կեանք զգաց, կեանք աշխուժով լի, երեւակայութեամբ ճոխացած . . .

Ձեռներով ծածկեց երեսը, որ երեւակայութիւնն ամիտիէ։ Ամիտիէ երեւակայութիւնը, որ այդ ըոպէի երկնային զըւարճութիւնն ու զմայլմունքը լի-ու-լի վայելէ։

«Արեգը եկել է», ասում է նա ինքն իրան, երեսը ծածկած երկու ձեռքով, իբրեւ երկու վահանով, որ ուրիշ տպաւորութիւնների տեղի չըտան։ «Արեգը եկել է», կրկնում է Նունուֆարը, «եւ ես առողջ եմ. բոլորովին առողջ, շատ առողջ։ Ես զգում եմ, զգում եմ, որ շատ առողջ եմ, եւ . . . Արեգն էլ եկել է . . . Ես տեսայ. նա ինձ մօտ կանգնած է այս ըոպէիս։ Ես զգում եմ նրա ներկայութեան անմահական հոտը։ Անմահական էր նրա տըւած գեղը։ Հէնց ինքն էլ մի անմահ Ոգի է։ Խնչպէս մեծացել է, ինչպէս առոյգացել, ի՜նչ նորածիլ բեխեր ունի, ի՜նչ գանգուր մօրուք . . . Բանամ երեսըս, մէկ էլ նայեմ» . . .

Նունուֆարը բաց արաւ երեսը, եւ նայեց Արեգի երեսին այնպիսի հայեացքով, որ միայն մօր հայեացքն է լինում իր երեխին «հազա» կամ «ճիտա» ասելիս . . . եւ կրկին փակեց երեսը։

Այդ հայեացքը, որի մէջ ամրիտւած էր կենդանութեան հրափայլ ոգին, ամենքը տեսան, եւ ամենքն էլ, կարծես խօսք-մէկ արած, միաձայն քրքիջ բարձրացրին՝ փառ-փառ ծիծաղելով։ Այդ ծիծաղից անմասն չըմնաց եւ ինքը Նունուֆարը։ Նա էլ ծիծաղեց. կարծես ուրիշների տեղիք տալուն էր սպասում, որ մի կուշտ ծիծաղի։

Այս էլ որ տեսան մի վայրկեան առաջ սգաւոր հանգիսականները, բոլորովին միամտեցան. էլ ուշադրութիւն չըդարձրին Նունուֆարի վրայ, եւ սկսեցին փոխ առ փոխ գգուել ու համբուրել Արեգին։ Թագաւորը իր գիրկն առաւ Արեգին եւ սկսեց երեսայի նման հեկեկալ։ Թագաւորի ուրախութեան զգացումն անսահման էր։ Նա մի վայրկեանում երկու որդի էր գտել՝ մինը կորած տեղից, միւսը մեռած տեղից։ Ամենքի աչքերից ուրախութեան եւ զմայլմունքի արտասուք հոսեց։

Հանգիսականների այս տեսակ իրարանցումից օգուտ քաղելով՝ Նունուֆարը ծոխ պէս վեր թռաւ տեղիցը, փախաւ մօտաւ մի այլ սենեակ, այնտեղ շուտով հագնւեց, զուգւեց թագուհու վայել զարդարանքներով եւ դուրս եկաւ հանգիսականների մէջ այնպէս ուրախ ու զըւարթ եւ այնպէս առողջ, որ հիացան ամենքը, բայց մանաւանդ Արեգը, որի համար մի բոլորովին նոր արեւ ծագեցաւ։

Եթէ Արեգը մի վայրկեանում վերակենդանացրեց Նունուֆարին, հիմա էլ Նունուֆարը՝ իր գեղեցկութեան

աղգեցութեամբ Արեգի այնպիսի երակները շարժեց,
որոնց միջով կարծես մինչեւ նոյն րոպէն գեռ արին
չէր խաղացած: Արեգը մի նոր կեանք զգաց իր մէջ, մի
նոր զգացմունք անսահման հաճոյական, բայց ինքն իրան
հաշիւ տալ չըկարողանալով եւ միեւնոյն ժամանակ
այդ իրան համար տարօրինակ զգացմունքը զսպել ու-
ղենալով՝ սկսեց խօսիլ խելքը թռցրածի պէս.

— Հիմա եմ զգում, որ ես՝ էլ ես չեմ. . .
Բայց թէ ես ո՞ր եմ, — այդ էլ չգիտեմ.
Ինձ յափշտակեց Աղծիկ աղաւնին,
եւ տեղըս գրաւ այժմեան Արեգին.
Անիրաւ աղծիկն իմ ուշքըս տարաւ,
Արեգնազանիս լրճի մէջ առաւ,
Իր բաղդը երգով ինձ քնացրեց,
Եւ իմ տեղըս նա մի ուրիշ գրեց . . .

Հանդիսականները բերանաբաց նայում էին, եւ ոչ
մի բան չէին հասկանում Արեգի ասածներէից:

— Ափսոս տղայ, երեւի խելքը կորցրեց, ասում
էին շատերը:

Վերջը նունուփարը մօտեցաւ Արեգին եւ խղճալի
կերպով ասաց.

— Արեգ, իմ հոգեակի, ի՞նչ է այդ, ի՞նչ կայ,
Գուցէ իմ տեղքով քեզ դիւր չի եկայ.
Դու հանգիստ եղիր. ես կերթամ, կերթամ,
Որ ինձ չտեսնես էլ ոչ մի անգամ. . .

Ես սիրում եմ քեզ, գիտէ երկինքը,
Բայց այդ չի ուզում գուցէ նա Ինքը,
Որ չի թողլ տալիս քեզ ինձ ճանաչել,
Եւ ինչպէս որ կամ, ինձ այնպէս տեսնել.
Երթամ ուրեմն իմ սեւ օրըս լամ,
Քանի որ էլ քեզ պիտի չերեւամ. . .

— Ուր, ո՞ւր, սպասիր, ես քեզ չեմ թողնիլ,
Առանց քեզ մի օր՝ էլ ես չեմ ապրիլ.
Թող երկինք գետինք իրար խառնուին,
Դու կըլատկանիս միայն Արեգին.
Թող ամբողջ աշխարհ տալն ու վրայ ըլի,
Էլ քեզ ինձանից ոչ ոք չի խըլի.

Արարած աշխարհ ես պըտըտեցայ,
Գեղեցիկ, սիրուն, շատերին տեսայ,
Բայց քեզ պէս չքնաղ, անհատ, աննման,
Քեզ է ստեղծել երկինքը միայն.

Դու իմն ես, իմն ես, սիրուն նունուփար,
Իմ բոլոր կեանքս կըտամ քեզ համար.
Ի՞նչ սիրտըդ ուզի, ինչ-որ կամենաս,
Հրամայիր ինձ, իսկոյն կըստանաս:

Իմ ասածներըս դու չհասկացար,
Էնդուր ես կարծում, թէ ինձ դիւր չեկար.
Ես այն չեմ, այն չեմ, ում որ տեսել ես,
Նա գնաց, կորաւ երեւութի պէս.

Ես էլ եմ Արեգ, բայց ոչ առաջին,
Նրան գողացաւ Աղծիկ աղաւնին . . .

— Եթէ այդպէս է, ինձնից հեռացիր,
Դու ինձ կեանք տըւիր, վարձըդ ստացիր:

— Ես չեմ կեանք տրուել, ի՞նչ վարձ կամ թո՛ղ գին.
Դու ինքդ ես իմ կեանքն, իմ սիրտն, իմ հոգին...

— Ել ես կեանք չունիմ եւ պիտի մեռնիմ,
Երբ չկայ Արեգ, էլ ինչո՞ւ ապրիմ. . .

— Ի դուր մի մեռնիլ, ես էլ եմ Արեգ,
Միթէ ես չունիմ նրա չափ արժէք. . . .

— Բայց դու ուրիշ ես, ինքըդ ես ասում. . .

— Սյգ ես ինքս էլ լաւ չեմ հասկանում...

— Սպասեցէք, սպասեցէք, ես վերջ կըտամ ձեր վե-
ճին, ասաց թագաւորը: Արեգ, ասա ինձ, հոգիս, դու
ո՞ւմ որդին ես:

— Արման իշխանի որդին էին մի ժամանակ, բայց
հիմա չըգիտեմ— էլի նրա որդին եմ, թէ՞ մի ուրիշի:

— Քո այդ պատասխանն է ահա, որ մենք չենք
հասկանում, բայց քեզ լաւ ենք ճանաչում: Դու մեր
Արեգն ես, միեւնոյն գեղեցիկ Արեգը, միայն մօրուքդ
է աւելացել ու բեխերըդ. . .

— Սպասիր, սպասիր, խնամի թագաւոր, մէջ ընկաւ
ծաղրածուն: Աչքըդ լոյս, փեսագ եկել է, բայց ուրա-
խութիւնից ինքն իրան կորցրել է, հիմա ման է գալիս՝ չի
գտնում: Արեգ եղբայր, եկ՝ ես ու դու մի պայման
անենք. ես դառնամ «դու», իսկ դու դառ «ես».
այնուհետեւ Նունուֆարը կըդառնայ «իմ», իսկ յիմարը՝
«քեզ». համաձայն ես, ասաց ծաղրածուն եւ սկսեց երգել.

Ա՛խ, ես յիմար եմ անչափ,
Բայց ոչ այս տղայի չափ.

Ես սրբա տեղ որ լինեմ,
Ել չեմ ասիլ— «ես՝ ես չեմ» . . .

Եարալլալի, շարալլալի,
Հայդէ յիմար, պար արի. . .

Մինչդեռ ծաղրածուն երգուլ ու պարուլ զըւարճա-
ցնում էր հանգիսականներին, ներս մտաւ Արմանը:

Արեգն իր հօրը տեսնելուն պէս՝ վազեց գիրկն ըն-
կաւ եւ մի քանի ուրախութեան բացագանչութիւնից յե-
տոյ՝ փսփոսաց ականջումը.

— Գիտես, հայրիկ, ես հիմա տղայ եմ, տղայ, իսկ
եւ իսկ տղայ, ճշմարիտ տղայ. կարող ես երեւակայել. . .

— Ի հարկէ, տղայ ես, հոգիս, հապա ի՞նչ պէտք
է լինէիր. . .

— Բայց չէ որ, հայրիկ, բայց չէ որ. . . ախըր. . .

— Դու առաջ էլ էիր տղայ, հոգիս, բայց այդ չը-
գիտէիր դու. նոր ես սկսել ճանաչել քեզ, առաջ անմեղ
էիր ինչպէս հրեղէն, հիմա մարդ ես դառել հողեղէն,
բայց այդ վնաս չունի, հոգիս. . .

— Օ՛հ. . . եթէ այդպէս է, ուրեմն ես՝ ես եմ եղել.
վազեմ Նունուֆարին ասեմ. . .

Արմանը մօտեցաւ թագաւորին եւ սկսեց շշնջալ
նրա ականջին բանի էութիւնը, իսկ Արեգը վազեց Նու-
նուֆարի մօտ:

Երբոր Արեգը նորից մօտեցաւ Նունուֆարին աւելի
ուրախ ու զըւարթ դէմքով, Նունուֆարը բռնեց Արեգի
ձեռքից մի այնպիսի քնքուշ ժպիտով, որ Արեգը քիչ
մնաց նորից թռցնէր խելքը:

— Դու մեր Արեգն ես, այնպէս չէ՞, ասաց Նունուֆարը:

— Ի հարկէ, հոգիս, հապա ո՞վ պէտք է լինիմ, պատասխանեց Արեգը:

— Ուրեմն մենք էլ չենք բաժանուիլ միմեանցից: Եթէ գիտենաս, ի՞նչքան մաշուել եմ քո կարօտով... Հիմա եկել ես, եւ յանկարծ ասում ես՝ «ես՝ ես չեմ»: Հապա ո՞վ ես, որ դու չես:

— Ո՛չ, ո՛չ, հիմա ես՝ ես եմ: յիմարն ինձանցից խելօք է... Արի չոքենք Թագաւորի առջեւ, եւ նա օրհնէ մեզ... Բայց, սպասիր, հայրիկիս չըհարցրի, թէ ո՛ւր են իմ քոյրերը:

— Նրանք այստեղ են: Քո գնալուց յետոյ ես ձեռոնց բերել տուի, որ քո կարօտը նրանցից առնեմ: Ես արդէն ուզարկեցի իմաց տալու, հիմա կրգան ուր որ է...

— Ինչքան բախտաւոր եմ ես ուրեմն, որ այդքան բարի ես եղել դու... Ուրեմն դեռ չըշտապենք. գնանք մեր հագուստը փոխենք. հիմա միտքս ընկաւ: Անդառ Թագաւորից ես քեզ համար էլ, ինձ համար էլ հարսանեկան հագուստ եմ բերել: Նա ընծայեց այդ հագուստները եւ խնդրեց, որ անպատճառ այդ ունենանք հագներին մեր հարսանիքին, որին, իր ասելով, ինքը հոգւով ներկայ կըլինի: Ես չէի ընդունում, որովհետեւ այս բոպէի քաղցրութիւնն այն ժամանակը երեւակայել չէի կարող: Շատ բաներ եմ տեսել, յետոյ կըպատմեմ քեզ: Չեմ տեսել միայն քեզ պէս մի չքնաղ էակ... Ի՞նչքան գեղեցիկ ես դու, Նունի՛կ...

Այսպէս խօսելով, ձեռք-ձեռքի տրւած, դուրս եկան Արեգն ու Նունուֆարը, բայց երկար սպասեցնել չըտւին:

Մի քանի բոպէից յետոյ տեսարանը մի՛ կախարդական ասեմ թէ երկնային կերպարանք ստացաւ:

Պալատի ընդարձակ դահլիճը լցեցան թէ տղամարդիկ եւ թէ կանայք, շքեղ հագուստներով զարդարւած: Այստեղ էին եւ Արեգի քոյրերը:

Երբոր Արեգն ու Նունուֆարը ներս մտան Անդասի ընծայած հագուստովը զարդարւած, անթիւ անգին քրերի ճառագայթները՝ ծիրանի ծովից ծագող արեգակի պէս՝ գոյնզգոյն լուսով լուսաւորեցին ամբողջ դահլիճը: Չոքեցին Թագաւորի առջեւ, որ օրհնէ իրանց:

Թագաւորը մի քանի բոպէ չըկարաց խօսիլ, հագիւ էր կարողանում բռնել ուրախութեան արտասուքը: Վերջապէս սկսեց օրհնել մեր նորահասներին, ասելով.

— Ո՛վ Երկինք,
Ես մի հողեղէն,
Մի թոյլ արարած,
Որ չարն ու բարին
Դեռ լաւ չգիտէ,
Իմ սրտին նայիր,
Եւ ո՛չ իմ լեզւին.
Եւ քո իսկ ձեռքով
Ինչ-որ բարի է,
Դու այն տուր սրանց:

Ի՞նչ ունիս բարի
Քո ծոցում՝ պահած,

Որ մինչեւ այսօր
Ոչ մի հողեղէն
Դեռ չի ստացած,
Դու այն տուր սրանց:

Դու մինչ այսօր էլ
Շատ բան ես տըւել—
Արեւ վառվառն,
Աստղեր շողշողուն,
Այեր քաղցրաշունչ,
Զեփիւռ անշրշունջ,
Անձրեւ յորդառատ,
Յօղ մարգարտահատ.

Աղբիւրք զովարար,
Վտակներ վարար,
Գոյն-գոյն ծաղիկներ,
Ծառեր մրգաբեր,
Անտառներ մարմանդ,
Դաշտեր արգաւանդ,
Լեռներ հովասուն.

Գետեր գալարուն,
Լճակներ վճիտ,
Սար, ձոր եւ հովիտ . . .
Այս ամեն բարիք,
Ո՛վ պայծառ երկինք,
Թոյլ տուր վայելեն,
Քեզ փառաբանեն . . .

Թագաւորն իր օրհնութիւնն աւարտած չաւարտած,
մի նոր լուսով լուսաւորեց զահլիճը: Մի ծիածան կապ-

ւեց, ծիածան անտես, աննման, հրաշալի այնքան,
որ ամպերում կապուղ աղեղը նրա մօտ մի մռայլ ամպ
կարելի էր համարել. . . Ի՜նչ լեզու կարող է պատմել . . .
Ի՜նչ գրիչ կարող է գրել, կամ ի՜նչ վրձին կարող է
նկարել . . .

Ամենքն էլ նրան էին նայում եւ տեսնում էին,
թէ ինչպէս էին կազմում նրա գոյները հետզհետէ.
կարծես աներեւոյթ ոգիք՝ արագ-արագ վազելով՝ երկ-
նային մասներով մի նոր ծիածան լինէին հինում, եւ
երկնքումը լինին կապելիս Արեգի ու Նուռուֆարի հար-
սանեկան Կանաչ-Կարմիրը: Յիրաւի, այդ Կանաչ-Կարմիրը,
թւում էր, թէ դահլիճի առաստաղից շատ եւ շատ
բարձր է եւ շատ հեռու:

Եւ ահա, երբ ծիածանն ամբողջապէս պատրաստ
էր, նրա վրայով, իբրեւ մի լուսեղէն սանդուխքով, ցած
իջան մի խումբ երկնային թագուհիք՝ աստղերի ճառա-
գայթներից եւ ձիւնափայլ ամպերից գործած հագու-
տով մի-մի արեգակ . . . Բայց ի՜նչ արեգակ . . . Եթէ
ցերեկ լինէր՝ եւ արեգակը նրանց տեսնէր, ամպեղէն մի
քօղ կըքաշէր երեսին, որ տեղի տար նրանց լոյսին . . .

Բոլոր երկնային օրիորդները, որոնք թլւով մինչեւ
իննը հօգի էին, երկ-երկու պատկաձեւ փնջեր ունէին
ձեռներին, որը ցօղից քաղած, որը ծաղիկների գոյնից
ու հոտից փնջած, որը վճիտ աղբիւրների բիւրեղացած
գոհարներից հաւաքած, որը քաղցրաշունչ դեփիւռից ու
զովարար հովերից հիւսած, որն արեւի շամանդաղի մէջ
եղած՝ գոյնգոյն հիւլէներից կազմած . . . մի խօս-
քով՝ լուսեղէն մասներով բնութեան բոլոր զարդերի.

բուն ոգին էին բաղել ու փնջել: Այդ փնջերից անմահական բուրմունքով լցւեց բոլոր դահլիճը:

Ամենից առաջ մօտեցան Աղբիւրիկը, Յօղիկը եւ Ծաղիկիկը եւ իրանց պսակները տալով Արեգին ու Նուֆարին՝ ասացին.

Ա Ղ Բ Ի Ի Բ Ի Կ

Ես կարկաջունն եմ՝ Աղբիւրիկ,
Եկել եմ ձեզ աչքալուսիկ,
Բերել եմ ձեզ բիւրեղահիւս
Ականակիտ, վճիտ փնջիկ:

Յ Օ Ղ Ի Կ

Ես գոհարիկն եմ բոյսերի,
Ես մարգրիտն եմ՝ հովիտների,
Ահա իմ փունջ ցօղից քաղած
Հաղարաւոր կանաչների:

Ծ Ա Ղ Կ Ի Կ

Ես Ծաղիկիկն եմ՝ մշտադալար,
Ես անթառամն եմ՝ բեղմնարար,
Բոլոր ծաղկանց գոյնն ու հոտը
Ահա բերել եմ ձեզ համար . . .

Այսպէս մօտեցան եւ միւսները, եւ մի-մի բան ասելով՝ իրանց պսակները նըւիրեցին Արեգին ու Նուստֆարին . . .

Այս տեսարանը մի տխրութիւն եւ թմրութիւն բերաւ հանդիսականների վրայ: Շատերը բոլորովին վերացան ապշութիւնից: Ամենից շատ տխրեցան աղջիկները: Նրանց գեղեցկութիւնն աղօտացաւ, թխացաւ ու մգացաւ հրեղէնների գեղեցկութեան մօտ: Երիտասարդները դարձան մի տեսակ ապուշ վայրենիք. նրանց վստահութիւնը բոլորովին անհետացաւ . . .

Միայն Արեգն էր ուրախ, միայն նա էր ազատ այդ ընդհանուր ապշութիւնից: Այս հոգեկան թմրութիւնից հանդիսականներին սթափելու համար՝ Արեգը դարձաւ լուսեղէն հիւրերին եւ ասաց.

— Ո՛վ երկնային թագուհիք, դուք ձեր շնորհաբեր այցելութիւնովն ինձ չափազանց ուրախացրիք: Բայց, նայե՛ք, այս ի՛նչ ապշութիւն է, այս ի՛նչ տխրութիւն, որի մէջ ընկղմել են ամենքը: Մի՛ զարմանաք: Այսպէս ենք մենք տկար հոգեղէններս. ի՛նչ որ չափազանց բարի է, չափազանց գեղեցիկ, նոյնը վայելելու կարողութիւնը չունինք մենք մահկանացուներս: Ծշմարիտ բարւոյ եւ գեղեցկի ճաշակից զուրկ արարածներ ենք մենք: Ներշնչեցէք մեր սրտերի մէջ լսեմ՝ զգացմունք եւ բարձրագոյն կարողութիւն, որ ձեր երկնային շնորհաբերութիւնը լիապէս վայելել կարողանանք: Խնդրում եմ՝ ուրախանաք, ինդար եւ զըւարճանաք իմ հարսանեաց հանդիսին եւ ուրախացէ՛ք ամենքին երկնային ուրախութեամբ . . .

Բանից երեւաց, որ մեր լուսեղէն օրիորդները, թէեւ մարմնացած՝ բայց չափազանց համեստ, չափազանց ամօթխած եւ երկիւղած են եղել. պէտք է եղել, որ նըրանց ստիպեն: Արեգի խօսքերից խրախուսւելով՝ առաջ անցաւ Ծաղիկիկը եւ իբրեւ կարգադրիչ՝ մի պար սարքեց:

Ծխածանի կամարը՝ իբրեւ մի երկնային բիւրաղի քնար, թռթռացրեց իր հաղարերանգ թեղերը եւ այնպիսի եղանակներ հնչեց, որ թէ հողեղէնների եւ թէ նոյն խակ հրեղէնների մէջ ձգեց հրաբորբոք մի աշխոյժ: Ամեն ոք սկսաւ թեւ առնել թռչիլ չափազանց ուրախութիւնից: Ծերերն անգամ թռչկոտում էին եւ ջահիլների դանդաղկոտութեան վրայ ծիծաղում: Հետզհետէ այնքան տաքացան, որ էլ զըւարճութիւն չըմնաց, որ չանեն: Յօղիկն ու Աղբիւրիկն այնքան զըւարճացրին, որ էլ ոչ ոքի մէջ ուժ չըմնաց շատ ծիծաղելուց: Մերթ Արեգի մօրութիւն էին բռնում, մերթ Նունուֆարի թշերը կամոտում, եւ զանազան հաճոյական բաներ փափոտում նրանց ափանջին . . .

Արեգը Յօղիկի հետ սլարելիս՝ մի խոր հայեացք ձգեց նրա երեսին եւ փափոսց ափանջին.

—Ո՛վ համեստափայլ օրիորդ, ես կարծես ճանաչում եմ քեզ . . . այո՛, ճանաչո՞ւ գալիս ես, բայց չեմ վստահանում ասել, վախենում եմ, թէ մի գուցէ սքաւաւած լինիմ:

—Սքաւաւած չես, Արեգ, սրտատիւանեց Յօղիկը, ես նա ինքն եմ:

—Ազաւնի աղջիկը:

—Այո՛: Սրանք էլ բոլորն իմ քոյրերս են . . .

—Օ՛հ . . . դու իմ Աստուածուհին ես . . . դու ինձ նորից ոտեղծեցիր . . .

—Ո՛չ, Արեգ: Ես գիտէի միայն, որ դու ոչինչ չը գիտես քո մասին: Այդ իմ մօրը՝ Բարեհանի կամքովն էր եղած: Նա ուրիշ հնար չուներ այն չար սլաւաւին վերացնել աշխարհից: Պէտք էր քեզ սէս մի անմեղ եւ

արդար անձն, որ մինչեւ անգամ չիմանար իր ինչ լինելը եւ աւելի աղջիկ, քան տղայ համարէր: Դու երբ որ ինձ մօտ տեսար քո կերպարանքը, տեսար որ տղայ եմ, այսուամենայնիւ դա քեզ համար մի խաղ էր, որ ես խաղացի, ինչպէս որ դու իմ թեւերը վերցնելով՝ ուղեցար մի խաղ խաղալ: Միայն այս երեկոյն զգացիր, որ տղամարդ ես: Դու որ մեղադրում էիր ինձ, մենք թաքուն նայում էինք քեզ վրայ եւ ծիծաղում. . .

Յօղիկի այս անխորկութիւնից ամօթի զգացմունքն առաջին անգամ զգաց Արեգը, բայց այնքան սաստիկ էր, որ նա կարմրեց վարդի սէս եւ ուղեց խօսակցութեան առարկան ուրիշ բանի վրայ՝ դարձնել, յսկարծ միւս կողմից մի այնպիսի ծիծաղ բարձրացաւ, որ ամենքն էլ այն կողմը դարձրին իրանց ուշադրութիւնը:

Ձանաղանն ու Ջարմանաղանը պարոտ էին՝ մէկը վէզիրի տղայի հետ, միւսն սպարապետի: Ծաղկիկը լսել էր նրանց փոփոցը, նկատել էր, որ նրանք վաղուց աչքադրել են միմեանց, եւ այժմ էլ սրտակեղութեամբ խօսակցութիւն ունին, բայց ամաչում են ասելու:

—Նոր սէր, նոր ուրախութիւն, գոչեց Ծաղկիկը մի բարձրաձայն ծիծաղով եւ նորահասներին քաշ տալով՝ տարաւ թագաւորի մօտ եւ ասաց, «Մի սրտակով ինչ սէտք է լինի, երբը միասին կատարեցէք»:

Թագաւորն ու Արմանը նրանց էլ օրհնեցին եւ սիրուեց պատկների հանդէսը: Յօղիկը դարձաւ իբր սլաւադիր Նունուֆարի, Ծաղկիկը՝ Ձանաղանի, իսկ Աղբիւրիկը՝ Ջարմանաղանի: Պատկի օրհնութիւնը կատարեց թագաւորը ծիծածանի կամարի տակ, որ այդ փոռաւոր հանդիսին աւելի եւս շքեղութիւն էր տալիս: Թագաւորն

էլ իր թագը գրաւ Արեգի գլխին, որով պսակեց նրան
եւ թագաւոր միանգամայն:

Նրանից յետոյ հրեղէն օրիորդները շնորհաւորեցին
նորապսակներին եւ պատրաստեցան երթալու: Հազար
տեսակ քաղցրեղէններ եւ մեղրաջրեր մօտ բերին, բայց
հրեղէնք նրանց համը չառան: Նրանք ուրիշ խմելիքներ
ուռէին իրանց հետ բերած, նրանից խմեցին եւ խմեցրին
նաեւ նորապսակներին, որոնք տկամայ խմեցին, առանց
նրա համը դգալու, բացի Արեգից, որին միայն էր տը-
ւած նրա երկնային ճաշակն առնելու շնորհքը: Վերջը
մի շրջան կազմեցին երկրայինք, եւ մինչդեռ հրեղէնք
վերանում էին ծիածանի սանդուխքով, ասելով «մնա-
ցէք բարեաւ, բարեաւ, բարեաւ»... Հողեղէնք էլ նրանց
բարի ճանապարհ էին մաղթում, երգելով՝

Գնացէք բարեաւ, սիրուն աղջիկներ,
Դուք մեր դաշտերի Անմահ Ոգիներ...
Այս ի՞նչ շնորհք էր, ինչքան մեծ բարիք,
Որ դուք մարմնացած մեզ երեւացիք...
Ա՛խ, երանի՜ թէ միշտ մեզ մօտ մնաք,
Որ ձեր տեսութեան կարօտը չըզգանք...
Գնացէք բարեաւ, բարեաւ, բարեաւ...

Հրեղէն աղջկէրքը վերացան թէ չէ, մէջտեղ եկաւ
ծաղրածուն եւ սկսեց մի նոր զրուարծութիւն:

— Խնամի թագաւոր, շէն կենայ քո հօր օջաղը, կե-
րանք, խմեցինք, լիացանք, ասաց ծաղրածուն եւ, սկսեց
երգել.

Ա՛խ թագաւոր, թագաւոր,
Ինչո՞վ ասեմ շնորհաւոր,
Ոչ հաց ունիս, ոչ գինի,
Եսպէս հարսնիք կըլինի...
Եարալալի, շարալալի,
Եսպէս հարսնիք կըլինի...

— Իրաւ, մի՞թէ հաց չըպիտի ուտենք, ասաց թա-
գաւորը: Մենք ամենքս էլ ամեն բան մոռացել ենք, որով-
հետեւ խելքներս կորցրել ենք, բացի յիմարից, որ խելք
չի ունեցել կորցնելու...

— Դու սխալուում ես, թագաւոր, պատասխանեց
յիմարը, — ես տեսայ որ դուք ամենքդ էլ իմ հացը
կորել էք, գնացի մի ճոխ սեղան պատրաստել տըլի, որ
քաղցած չըմնամ: Այս ասելով ծաղրածուն վաղեց բաց
արաւ սեղանատան դռները, ուր, յիրաւի, ճոխ ընթրիք
կար պատրաստուած: Հիւրերն սկսեցին թագաւորի ետեւից
ջուխտ-ջուխտ մտնել սեղանատուն: Ծաղրածուն տեսնե-
լով, որ ինքը մենակ պիտի մնայ, վաղեց մեզ ծանօթ
վէզիրի կնոջ մօտ եւ գլուխ վէր բերելով երգեց.

Ով խելք ունի, սէր չունի,
Ով սէր ունի, տէր չունի,
Խեղճն ամենից յիմարն է,
Որ ոչ մի ընկեր չունի:
Արի, տիկին, ես ու դու
Նիտակ խօսք տանք մէկ մէկու,
Թէ «դու իմն ես, ես՝ քոնը».
Համաձայն ես, ձեռքըդ տու...

Ասաց ծաղրածուն եւ տիկնոջ ձեռքից բռնելով՝ միւս-
ների հետ մտաւ սեղանատուն . . .

Միւս առաւօտուն սկսեց հարսանիքի տօնախմբ-
ութիւնը քաղաքացոյ ու գիւղացոյ համար, եւ տեւեց
մինչեւ քառասուն օր եւ քառասուն գիշեր: Ամեն մէկ
օրը մի բոստիկի պէս էր անցնում, այնքան զըւարճալի
էին: Ի՛նչ խաղեր, ի՛նչ ծաղրածութիւններ, մրցութիւն-
ներ եւ հազար ու մի տեսակ օյիններ . . .

Կերութեամբն բնաւ հաշիւ չըկար: Տասը հազար
միայն եզ ու կով մորթեցին, քսան հազար ոչխար, թող
վայրի կենդանիները — եղջերուները, եղնիկները, վարազ-
ները, թող եւ թռչունները թէ տանու եւ թէ վայրենի:
Քառասուն հազար սոմար միայն բրինձ գնաց վաւի
համար. ինչքան եղ կերթար նրան, ինչքան չամիչ . . .
յիսուն հազար կարաս միայն գինի խմեց, չըհաշւած
միւս քաղցրահամ եւ գառնահիւթ խմիչքները . . .

Քառասուն օրից յետոյ Արեգը մի թեթեւ ճանա-
պարհորդութիւն արաւ. Նունուփարի հետ Վանայ ծովի
վրայ: Երբոր ծովի ամենախոր տեղն էին հասել, Արեգը
հանեց չար պառաւի կախարդական գաւազանները, որոնք
անցայտ մետաղից էին, գծովքի կրակով մխած, եւ
ասաց.

Ո՛վ գաւազաններ, գնացէ՛ք անդունդ,
Որ ել չերեւաք աշխարհիս վրայ,
Իշխանութիւնը չար ոգիների
Թողէ՛ք մեզանից խսպառ վերաճայ:

Ո՛վ գաւազաններ, գնացէ՛ք անդունդ,
Որ ոչ մի մարդու էլ չիշայնէք.
Կորէ՛ք յաւիտեան, որ ել ոչ որի
Ագռաւ չընէ՛ք կամ քարացնէք:
Թող թագաւորէ բնութեան կարգը,
Ել այսուհետեւ նա չխոնգարի.
Թող միայն երկինքն իշխէ ամեն տեղ,
Ամեն արարած Նըրան խոնարհի . . .

Այս ասելուց յետոյ գաւազանները նետեց ծովի
խորքը եւ չար ոգիների ու նրանց արբանեակների իշ-
խանութիւնն ու զօրութիւնը վերացրեց աշխարհից:

Ահա այս ժամանակն էր, որ երկնքից իջաւ

Ե Ր Ե Ք Ի Ն Չ Ո Ր

Արեգի ձայնը երկինքը լսեց
Եւ իսկոյն երեք Խնձոր վայր գցեց.
Մէկը կանաչ էր այդ խնձորներից,
Կարծես նոր քաղած գարնան ոստերից,
Երկրորդը կարմիր՝ վարդի հանգունակ,
Երրորդն սպիտակ՝ ձիւնի նմանակ:
Նունուփարն ասաց. — Արեգ, ի՛նչ կասես,
Այս խնձորները ինչո՞ւ են պէսպէս:
— Չգիտեմ, հոգիս, ճշմարիտն ասած,
Գուցէ մեր կեանքն է ճիշտ օրինակած.
Տես, սա կանաչ է, իբր խակ, մանուկ,
Իսկ այս՝ սպիտակ, ինչպէս մի ծերուկ.
Ամենից սիրուն կարմիրն է միայն,
Դա է նշանը մեր հասունութեան:

— Բեր այդ կարմիրը հէնց հիմա կտրենք,
եւ այստեղ եւեթ միասին ուտենք . . .

Նունուֆարն ուզեց,

Արեգն էլ կտրեց.

Կարմիր խնձորը միասին կերան,

եւ իրանց սրտի փափագին հասան:

Ձեզ էլ կըցանկամ, սիրուն պատանիք,

Որ մուրազներիդ նրանց պէս հասնիք.

Կրկնդրեմ միայն որ ինձ էլ ներէք,

Եթէ պատմածս ձանձրալի գտնէք.

Ձեր սիրոյ համար ես աշխատեցի,

Պատմեցի այնքան, ինչքան կարացի.

Կարծելով՝ որ գուք սիրով կըկարդաք,

եւ խեղճ շայիրիս ողորմի կըտաք . . .

Յ Ա Ն Կ

1. Ծիծեռնակ. Ղ. Ա.	3
2. Մաղթանք մանկական Ղ. Ա.	4
3. Գիւնաղ տատի թոռները. Ղ. Ա.	4
4. Մանկական խաղ. Մ. Մամիկոնեան	6
5. Վիճակի երգեր (Ժողովրդական)	7
6. Տաւարածի ճաշը. Ղ. Ա.	8
7. Հովւի անկողինը. Ղ. Ա.	8
8. Զրադացականի ննջարանը. Ղ. Ա.	9
9. Պարզամիտ հովիւ. Ղ. Ա.	9
10. Զորս եղանակ. Մ. Մամիկոնեան	10
11. Երկրագործ. Կ. Մելիք-Շահնազարեան	11
12. Հատիկ. Յ. Յովհաննիսեան	12
13. Ամպեր. Կ. Մ. Շ.	13
14. Եղիայի հանաքը. Ղ. Ա.	14
15. Հնձուրներ. Ղ. Ա.	14
16. Ոսկի ձկնիկ. Ղ. Ա. (Պուշկինից փոխադրած)	16
17. Սոխակներ. Ղ. Ա.	28
18. Թռչուն. Բարկաս («Աղբիւրից»)	30
19. Դժւար ընտրութիւն. Կ. Մ. Շ.	30
20. Երկու քոյր. Գամառ-Քաթիպա	37
21. Հնարագէտ ջուլհակը. Ղ. Ա.	39
22. Քեօրօղլին ջրադացական. Ղ. Ա.	46
23. Հաւունի թուրը. Գ. Աստուածատրեանց	51
24. Սարգն ու շերամը. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	60
25. Արջը եւ Մեղուն. Կ. Մ. Շ.	61
26. Աղւէս եւ Աղաւնի. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	61
27. Գայլերի ծագումը. Ա. Մեհրաբեան (փոփոխած)	63

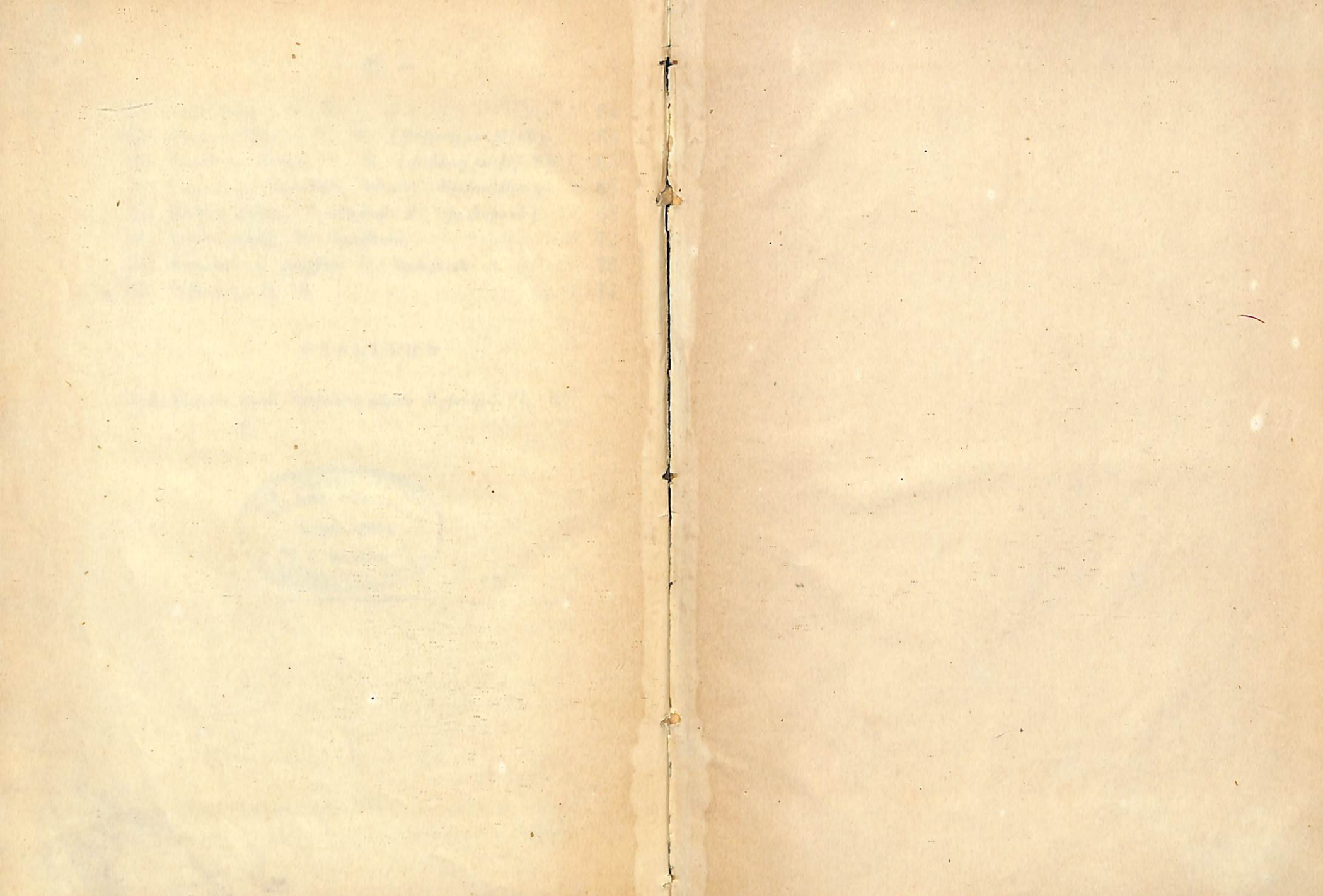
28. Լուսնահաչ. Ղ. Ս.	64
29. Գայլ եւ Սկիւռ. Ղ. Ս. (փոխադրութիւն).	65
30. Գառն ու Գայլը. Ղ. Ս. (փոխադրութիւն)	65
31. Բաղէն եւ Աղաւնին. Նժդեհ (Ժուկովսկուց)	68
32. Անմիտ եզներ. Քամախեան Ս. (փոփոխած) .	68
33. Երկու ընկեր. Խ. Աբովեան.	72
34. Ծառերն ու կաղնիք. Խ. Աբովեան .	73
35. Յախաւել. Ղ. Ս.	74

ՅԱԻԵԼԻԱԾ

Արեգնազան կամ Կախարդական Աշխարհ. Ղ. Ս.

յո

2013 231

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0062231

